Міністерство освіти і науки України
Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва
Фундаментальна бібліотека

Серія бібліографічних покажчиків
«Книжкові скарби ФБ ХНАУ ім. В. В. Докучаєва»

Присвячено 205-й річниці від дня заснування ХНАУ ім. В. В. Докучаєва

ЦІННІ ВИДАННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ХНАУ ім. В. В. ДОКУЧАЄВА

ВИПУСК 4
«ВИДАННЯ З ПРИРОДНИЧИХ НАУК» (XIX ст.)

ЧАСТИНА 2
Біологія. Антропологія. Генетика. Мікробіологія. Ботаніка. Фізіологія рослин. Анатомія рослин. Географія рослин. Систематика рослин. Зоологія. Ентомологія. Хребетні. Риби. Земноводні. Птахи. Звірі. Медицина

Харків – 2021

УДК [016:09] : 5(477.54)
Ц 62

Відповідальна за випуск: С. О. Довгалюк, директор бібліотеки
Укладачі: О. Д. Кандаурова, завідувач сектора рідкісних і цінних видань;
І. П. Жидких, головний бібліограф

Ц 62 Цінні видання ФБ ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Вип. 4. Видання з природничих наук (XIX ст.) : бібліогр. покажч. / уклад.: О. Д. Кандаурова, І. П. Жидких. – Харків : ХНАУ, 2021. – Ч. 2: Біологія. Антропологія. Генетика. Мікробіологія. Ботаніка. Фізіологія рослин. Анатомія рослин. Географія рослин. Систематика рослин. Зоологія. Ентомологія. Хребетні. Риби. Земноводні. Птахи. Звірі. Медицина. – 176 с. : іл. – (Серія «Книжкові скарби ФБ ХНАУ ім. В. В. Докучаєва») (Присвячено 205-й річниці від дня заснування ХНАУ ім. В. В. Докучаєва). – Текст укр., рос. мовами.

Покажчик розкриває колекцію рідкісних і цінних російськомовних книг з природничих наук XIX ст. з фондів Фундаментальної бібліотеки ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Містить 232 бібліографічних записів з елементами наукового опису, складених відповідно до стандартів.

Структура видання складається з основної частини та низки допоміжних покажчиків. В основній частині матеріал розташовано за тематичними рубриками згідно Універсальної десяткової класифікації (УДК), в рубриці – за алфавітом авторів і назв. Різноаспектному розкриттю змісту сприяє розгалужений науково-допоміжний пошуковий апарат, який містить покажчики, що значно збагачують видання та підвищують його інформативність: іменний і хронологічний покажчики, перелік типографій і видавців за містами, покажчик провенієнцій. Видання ілюстровано портретами авторів і зображеннями книг.

Покажчик призначений як фахівцям – науковцям, студентам, бібліотечним працівникам, так і для широкому загалу користувачів, що зацікавлені історією природничих наук.

УДК [016:09] : 5(477.54)

©Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, 2021
©Фундаментальна бібліотека, 2021

ВІД УКЛАДАЧІВ

«Яркие солнечные лучи летнего утра врываются в наше окошко и манят нас из душной рабочей комнаты под сень лесов и на простор лугов и полей. Они влекут нас от микроскопа и книг туда, где сияет вечною красою природа, где пред нашими глазами развертывается целый мир тех чудес, о которых рассказывает нам постоянная спутница наша – книга».

Курт Ламперт, німецький біолог, зоолог

Наука ніколи не стоїть на місці, наукове пізнання постійно розвивається. В історії природознавства треба особливим виділити XIX ст., яке можна назвати епохою видатних наукових відкриттів і трампліном для ривка цивілізацій. Це було століття перелому, промислової революції, що в корені змінило всю систему людських цінностей. У XIX ст. зроблено значну кількість відкриттів, які заклали фундамент для подальших корінних змін в науці.

Із часу заснування наша книгозбірня славилася вагомим зібранням рідкісних і цінних друків із природничих наук, адже вони є важливою складовою аграрної освіти і науки.

Друга частина четвертого випуску бібліографічного покажчика «Цінні видання ФБ ХНАУ ім. В. В. Докучаєва» продовжує розкривати перлини колекції рідкісних і цінних книг з природничих наук XIX ст. і присвячена 205-річчю від дня заснування ХНАУ ім. В. В. Докучаєва (5 жовтня 2021 р.).

До покажчика ввійшли російськомовні друки XIX ст. із рідкісного та цінного фонду бібліотеки з таких галузей природничих наук: біологія, генетика, мікробіологія, ботаніка, фізіологія, анатомія і географія рослин, систематика рослин, зоологія, ентомологія, іхтіологія, медицина тощо. Хронологічне охоплення – 1859–1900 рр. включно. Містить 232 бібліографічних записів з елементами наукового опису.

Видання складається з основної частини та низки допоміжних покажчиків. В основній частині матеріал розташовано за тематичними рубриками згідно Універсальної десяткової класифікації (УДК), в рубриці – за алфавітом авторів і назв. Різноаспектному розкриттю змісту сприяє розгалужений науково-допоміжний пошуковий апарат, який містить покажчики, що значно збагачують видання та підвищують його інформативність: іменний і хронологічний покажчики, перелік типографій і видавців за містами, покажчик провенієнцій. Видання ілюстровано портретами авторів і зображеннями книг.

При підготовці видання ураховано особливості видань, що вимагають посторінкового вивчення у бібліографічній практиці, насамперед це опис книг «de vizu». Бібліографічний опис здійснено мовою оригіналу відповідно до ДСТУ ГОСТу 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» та «Правил составления

библиографического описания старопечатных зданий» із максимально точним збереженням особливостей орфографії та пунктуації титульної сторінки, із відтворенням фонетичних особливостей і стилю відповідної епохи. Тому більшість описів видань доповнено короткими біографічними та історичними довідками.

Представлені у покажчику книги не тільки демонструють розвиток природничих наук у XIX ст., а також є цінним джерелом для вивчення друкарської та видавничої справи того часу. Видання вийшли з-під верстатів типографій Києва, Харкова, Одеси, Варшави, Ново-Олександрії, Москви, Санкт-Петербурга, Казані, Саратова та ін. Серед них видання відомих друкарів: М.О. Вольфа, А.Ф. Деврієна, І.М. Кушнерева, А.І. Мамонтова, Ф. Павленкова, О.С. Суворіна, М.М. Стасюлевича, М. і С. Сабашникових; друкарні Харківського, Санкт-Петербурзького і Московського університетів, Імператорської академії наук та ін.

Велику увагу приділено дослідженню обставин побутування представлених книг – власницьким книжковим знакам (екслібрисам, печаткам, автографам, дарчим написам), які є унікальним джерелом для вивчення історії бібліотечних установ минулого і дають змогу простежити шлях книги від друкарні до книжкових полиць нашої бібліотеки.

Як свідчать провенієнції, колекція цінних видань сформувалася з книжок, що надійшли з бібліотек Агрономічного кабінету Імператорського Харківського університету, Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва, Харківського зернового інституту, Комуністичного університету ім. т. Артема, Харківського 2-го реального училища, а також особистих бібліотек М. Дорофєєва, І.К. Тарнані, О.Н. Соколовського, В.І. Талієва та ін.

Необхідно зазначити, що авторами багатьох книг є видатні вчені світового визнання: Чарльз Дарвін, Іммануїл Кант, Ернст Геккель, Герберт Спенсер, Альфред Брем, Август Гризебах, О.Ф. Брандт, В.Я. Данилевський, А.М. Краснов, А.М. Бекетов, К.А. Тімірязєв та ін.

Також серед авторів книг викладачі Ново-Олександрійського інституту сільського господарства і лісівництва (нині – ХНАУ ім. В.В. Докучаєва) фізіологи Є.П. Вотчал і В.К. Залеський, ботаніки В.І. Палладін, П.Ф. Маєвський і В.Ф. Хмелевський, зоолог І.К. Тарнані.

Деякі наукові видання включають в себе цікаві статті, написані у вигляді передмов або післямов відомими ученими. Такі статті представляють не менший інтерес, ніж саме видання. Залучити користувачів до тодішнього життя, почути «живі голоси» авторів, редакторів і перекладачів видань допомагають приведені в покажчику епіграфи, присвяти, цитати тощо.

Бібліографічний покажчик може зацікавити викладачів природничих дисциплін, аспірантів, здобувачів вищої освіти та всіх, хто цікавиться історією й розвитком природничих наук.

Олена Кандаурова, завідувачка сектора рідкісних і цінних видань;
Ірина Жидких, головна бібліографиня

БІОЛОГІЯ. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Біологія встановлює загальні закономірності,
властиві життю в усіх його проявах

1. Брандт А.Ф. Жизнь и смерть : попул. естеств.-ист. очерк / А.Ф. Брандт. – Харьков : Изд. кн. маг. Д.Н. Полуехтова : [Тип. М.Ф. Зильберберга], 1886. – [4], 59, [1] с.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: власницький автограф.

Епіграф: «Жизнь постоянно зеленеющий, цветущий и приносящий плоды сад, в котором, пока одно растение умирает, а другое всходит, остальные красуются в полной силе. Philites».

Цитати з тексту: «Жизнь и смерть – тема чересчур сложная и широкая для того, чтобы подлежать изучению во всем объеме со стороны единичного автора, и притом в краткой лишь статье. Поэтому нам показалось естественным наметить один из относящихся сюда частных вопросов и осветить его по преимуществу, оставляя остальные как бы в тени. Таким главным вопросом мы выбрали значение жизни и смерти по отношению к совокупности органической природы. Ставя его на первый план, нам однако придется затрагивать и якобы противоположный вопрос, а именно о жизни и смерти по отношению к человеческому индивидууму; но по этой части читатели найдут в нашей статье лишь некоторый сырой материал, могущий быть истолкован ими сообразно собственному их складу ума и философскому направлению».

«"Цель жизни сводится на сохранение не индивидуума, а совокупности индивидуумов. Прожорливое время поглощает детей, им же рожденных, и мы повседневная его пища; жизнь мы унаследовали от своих предков не как неотъемлемую собственность, а как заем, который должны, в свою очередь, в скором времени уступить своим потомкам. Подобно тому как волна следует за волной, всплывают постоянно новые и новые поколения за тем, чтобы опять погрузиться, и лишь племя продолжает свое существование". К этим поэтическим строкам философа прибавим еще и философские слова поэта:

И пусть у гробового входа
Младая будет жизнь играть
И равнодушная природа
Красою вечною сиять».

Брандт Олександр Федорович *(1844–1932) – заслужений професор зоології Харківського університету. Усе своє життя присвятив служінню науці, культурному розвитку Харківщини. Засновник (1896) і перший директор Харківського зоопарку.*

Народився у Санкт-Петербурзі. Навчався в Ларинській гімназії (1854–1861). Закінчив Медико-хірургічну академію із золотою медаллю і премією Буша (1866). У студентські роки займався у фізіологічній лабораторії І.М. Сєченова, при зоологічному і порівняльно-анатомічному кабінеті свого батька Ф.Ф. Брандта, а також у приватному порядку гістологією у Ф.В. Овсяннікова.

Під час численних поїздок за кордон (1862, 1967–1870) О.Ф. Брандт слухав лекції професорів Геккеля, Гегенбаура, працював у лабораторії Р. Лейкарта. У 1867 р. удостоєний ступеня доктора медицини, у 1870 р. – магістра, а в 1876\ р. – доктора зоології. Протягом 1871–1880 рр. був хранителем зоологічного музею Імператорської академії наук, приват-доцентом при Санкт-Петербурзькому університеті. В останні роки життя викладав природничу історію у Жіночому патріотичному інституті.

У 1880 р. О.Ф. Брандта обрано професором Харківського ветеринарного інституту, а в 1887 р. – ординарним професором Харківського університету. Учений був членом правління й товаришем голови Харківського товариства поширення в народі грамотності, неодноразово брав участь в обласних ентомологічних з'їздах. З ініціативи О.Ф. Брандта засновано Південноросійське товариство акліматизації, де він тривалий час був товаришем голови. Також був депутатом і членом управи Харківського міського самоврядування.

Із наукового доробку О.Ф. Брандта слід відзначити праці з порівняльної фізіології серця, щодо мозку й числа нервових волокон, статті, присвячені доказу амебоїдної рухливості клітинного ядра, гермафродитизму.

2-3. Вотчал Е.Ф. Учение о микроорганизмах: (микробиология) : (конспект [лекций, читанных в Ново-Алекс. Ин-те С. Х. и Л. студ. II-го курса 1895/96 г.]) / Е.Ф. Вотчал. – [Литогр. изд.]. – [Ново-Александрия, 1894–1896]. – [2], 366 с.

У кн. приплетено: **Вотчал Е.Ф. Частная морфология и физиология бродильных организмов** : лекции из курса «Учения о низших организмах», читанного в Н.А.И.С.Х. и Л. в 1894–1895 гг. / Е.Ф. Вотчал. – 133, [5], 126, [9] с., XIX табл. рис. – В прил.: 33 экзаменационных билета для проверки знаний.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: власницький автограф «Н. Назаров. 1922 г.»; штамп «Дар студ. Назарова Н. Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке. Харьков. 10/I–25 г.».

Лекції за професором написано різними почерками, отже різними студентами. Книга ілюстрована малюнками, що виконані пером, можливо, тих же студентів.

Вотчал Євген Пилипович *(1864–1937) – фахівець у галузі фізіології рослин, доктор ботаніки (1897), професор (1898), академік АН УРСР (1921).*

Закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Казанського університету (1889), де був залишений для підготовки до професорського звання. Того ж року відряджений до Москви. Працював в університеті і Петровській сільськогосподарській академії під керівництвом К.А. Тімірязєва.

Протягом 1893–1898 рр. Є.П. Вотчал – ад'юнкт-професор кафедри фізіології та мікробіології рослин Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва (нині – ХНАУ ім. В.В. Докучаєва); *у 1898–1932 рр. – професор кафедри ботаніки сільськогосподарського факультету Київського політехнічного інституту (згодом Київський сільськогосподарський інститут).*

У 1922 р. Є.П. Вотчал був одним із засновників у Києві Наукового інституту селекції (згодом ВНДІ цукрових буряків), у якому до 1937 р. він очолював фізіологічне відділення. Одночасно у 1934–1937 рр. завідував відділом біології с.-г. рослин Інституту ботаніки АН УРСР.

Професор Є.П. Вотчал – автор низки статей до Енциклопедичного словника братів Гранат (Москва, 1910–1948). Основні наукові праці присвячено вивченню руху води (пасоки) та розподілу електричного потенціалу в стовбурах дерев. Учений обґрунтував теорію руху води в рослині за допомогою кореневого тиску; розробив оригінальну методику збирання пасоки в природних умовах; заклав наукові основи технології підсочування та виробництва терпентину в СРСР; створив оригінальну теорію виробничих властивостей цукрового буряка.

Учений – один із засновників прикладної сільськогосподарської фізіології рослин: заклав основи польової фізіології, теорії врожайності та посухостійкості; створив школу українських ботаніків-фізіологів.

4. Данилевский В.Я. Исследования над физиологическим действием электричества на расстоянии / В.Я. Данилевский. – Харьков : Паровая Тип. и Литогр. Зильберберг, 1900. – Ч. 1 : Электрическое раздражение нервов. – [2], 279, [1] с.

Провенієнції: печатка «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема».

Присвята: «Памяти дорогихъ родителей посвящаетъ свой трудъ авторъ».

Цитата з тексту: «Жизнь наземных организмов протекает, в сущности, в огромном электрическом поле, физические свойства которого могут подвергаться сильным и частым изменениям в зависимости как от земных условий, так и от влияния небесных светил (солнца, луны)».

Данилевський Василь Якович *(1852–1939) – видатний фізіолог, фундатор ендокринології та порівняльної паразитології в Україні. Одним із перших зафіксував наявність електричних явищ у головному мозку, що згодом покладено в основу енцефалографії. Започаткував фізіологічне дослідження гіпнозу.*

Народився у м. Харкові. Закінчив медичний факультет Харківського Імператорського університету (1874). Ще його студентські наукові роботи відзначалися глибиною дослідження та інноваційністю.

В.Я. Данилевський – доктор медицини (1877), ординарний професор кафедри фізіології медичного факультету Харківського Імператорського університету (1886–1909), голова оргкомітету зі створення Жіночого медичного інституту Харківського медичного товариства та директор інституту (1910–1912). Ініціатор створення Органотерапевтичного інституту у м. Харкові (1919), першого на території колишньої імперії та майбутнього СРСР (нині – Інститут проблем ендокринної патології АМНУ, якому присвоєно ім'я В.Я. Данилевського). Ініціатор створення Українського інституту праці (нині – Харківський інститут гігієни та професійних захворювань). Академік АН УРСР (1926). У науковому доробку вченого понад 200 праць.

У 1921 р. вийшла постанова РНК УРСР про всебічне забезпечення професора В.Я. Данилевського. Це сприяло подальшому успішному продовженню його наукової діяльності. Учений відкрив центри регуляції вегетативних процесів у головному мозку; провів перші в Російській імперії дослідження реєстрації електричних явищ у головному мозку собаки, які пізніше були покладені в основу електроенцефалографії (електрофізіології); виступив піонером фізіологічного вивчення гіпнозу у тварин і людини; один із засновників фізіології праці; створив порівняльний та експериментальний напрям у вивченні малярії; виявив і вивчав паразитів крові птахів.

В.Я. Данилевський – один із організаторів Харківської громадської бібліотеки (нині – ХДНБ ім. В.Г. Короленка), безкоштовних бібліотек на околицях Харкова і в селах Харківщини. Ініціатор видання та редактор «Народной энциклопедии научных и прикладных знаний». Почесний член Харківського медичного товариства (1900).

5. Жане, Поль. Произвольное зарождение и превращение видов : пер. с фр. / П. Жане. – Санкт-Петербург : Пар. тип. А.Л. Трунова, 1898. – 96 с.

Провенієнції: печатка «Книжный и музыкальный магазин Леона Идзиловского в Киеве, Крещатик, № 29».

Цитата з тексту: «Одна из труднейших проблем человеческих знаний, которую осмотрительная философия скорее пройдет в молчании, чем станет предполагать для разрешения гипотезы, которые так трудно проверить, – проблема происхождения жизни на земном шаре. В геологии доказано только то, что жизнь не всегда существовала на земле, но что она появилась некогда без сомнения в самой простой форме … Каким образом? Откуда взялась она? Каким чудом грубая материя превратилась в одушевлённую, живую?».

Поль Жане *(1823–1899) – французький філософ, учень В. Кузена, яскравий супротивник філософського матеріалізму.*

У своїй концепції Жане розвивав метод еклектизму, вважаючи завданням еклектичного спіритуалізму застосування у філософії об'єктивного методу, що дає можливість узгодити між собою дані всіх наук.

Показовою в цьому сенсі є робота «Мораль» (La morale, 1877), де Жане намагається примирити настільки різні концепції, як евдемонізм Аристотеля і кантівський ригоризм: у виконанні обов'язку, з його точки зору, проявляється процес розвитку людської природи в напрямку її вдосконалення.

6. Жоффруа Сент-Илер, Изидор. Общая биология / И. Жоффруа Сент-Илер ; пер. А. Богданова. – Москва : Изд книгопродавца А.И. Глазунова : [в Тип. В. Грачева и комп.], 1860. – Т. 1. – [6], XXIV, 456 с., 1 портр.

Автор – член Академии наук в Париже, профессор в Музеуме естественной истории в Сорбонне, президент Парижского общества акклиматизации.

Присвята: «Памяти Михаила Феодоровича Спасского. Переводчик».

Провенієнції: печатки «Курсы по Семенному делу Харьковского Областного Сельскохозяйственного Союза Кооперативов», «Вищі Сільськогосподарські Курси. Народний Комісаріат Земельних Справ У.С.Р.Р.», «Бібліотека Всеукраїнської Вищої Комуністичної Сільськогосподарської Школи ім. тов. Артема»; власницький штамп «Григорий Петровичъ Кривопусковъ».

Ізидор Жоффруа Сент-Ілер *(1805–1861) – французький зоолог, іноземний член-кореспондент Петербурзької АН (1856); академік (1833) і президент (1856–1857) Паризької Академії наук.*

Відомий як автор праць з тератології, приручення та акліматизації сільськогосподарських тварин. В історії світової науки особливе місце займає його книга із загальної біології (1840), перекладена багатьма мовами світу. Російською мовою двотомник «Загальна біологія» видано в Санкт-Петербурзі в перекладі А.П. Богданова (1860–1861).

Сент-Ілера вважають засновником наукової акліматизації. У 1854 р. на приватні кошти він організував Паризьке Товариство акліматизації.

57
К 89
О ВИТАЛИЗМѢ И МАТЕРІАЛИЗМѢ.
Вступительная лекція
Н. Кузнецова

7. Кузнецов Н. О витализме и материализме : вступ. лекция / Н. Кузнецов. – Юрьев : Тип. К. Матисена, 1896. – 20 с. – Отд. отт. из кн.: Ученые Записки Императорского Юрьевского Университета. 1896. № 2. – Продается в пользу Общества Вспомоществования Студентов Императорского Юрьевского Университета.

Автор – экстраординарный профессор Императорского Юрьевского Университета.

Провенієнції: дарчий напис «Дорогому Владимиру Андреевичу Траншелю от автора».

Кузнєцов Микола Іванович *(1864–1932) – російський ботаніко-географ, флорист і систематик. Закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Санкт-Петербурзького університету (1888). У 1888–1890 рр. за дорученням Імператорського Російського географічного товариства разом із О.В. Фоміним і М.А. Бушем здійснив декілька ботаніко-географічних експедицій (екскурсій) Кавказом. Вивчення флори Кавказу згодом стало справою його життя, якій він присвятив 30 років.*

Учений також займався систематикою та філогенією квіткових рослин, розробив поліфілетичну систему квіткових рослин (1914). Опублікував близько 400 книг, статей, критичних оглядів і рецензій, був активним членом багатьох наукових товариств Росії, мав різноманітні наукові нагороди, зокрема золоту медаль ім. П.П. Семенова-Тянь-Шанського.

Траншель Володимир Андрійович (Вальдемар Генріхович) *(1868–1942) – ботанік, міколог, один із авторов «Енциклопедичного словника Брокгауза та Єфрона». Займався переважно вивченням флори грибів Росії.*

В.А. Траншель запропонував метод вивчення циклу розвитку іржастих грибів, який нині використовується у всьому світі.

8. Покорни. Общее землеведение : пер. с нем. / сост. Покорни. – Москва : Тип. А.И. Мамонтова и К°, 1891. – Ч. 3 (последняя) : Биологическая география. – IV с., с. 321–629, 143 политипажа, 1 карта.

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема».

Алоїс Покорні *(1826–1886) – австрійський ботанік. Закінчив Віденський університет (1848) зі спеціалізацією у галузі права. Потім вивчав природознавство в Королівському ботанічному кабінеті. У 1855 р. захистив дисертацію у Геттінгенському університеті (Німеччина). Протягом 1857–1868 рр. читав географію рослин у Віденському університеті. У 1864 р. А. Покорні очолив міську реальну гімназію у Відні, де у нього вчився Зігмунд Фрейд.*

Найбільш відомі складені Алоїсом Покорні ілюстровані шкільні підручники з ботаніки, зоології і мінералогії. Його наукові праці присвячено переважно бріології, фенології, морфології листа, флористики та вивченню торфовищ. Був віце-президентом Австрійського ботанічного товариства. На честь Алоїса Покорні названо один із провулків Відня.

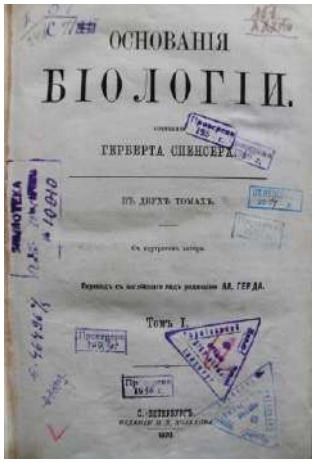

9-10. Спенсер, Герберт. Основания биологии : в 2 т. / Г. Спенсер ; пер. с англ. под ред. Ал. Герда. – Санкт-Петербург : Изд. Н.П. Полякова : [в тип. В.Ф. Демакова], 1870. – Т. 1. – [12], 370 с.

У кн. приплетено: **Спенсер, Герберт. Основания биологии** : в 2 т. / Г. Спенсер ; пер. с англ. под ред. Ал. Герда. – Санкт-Петербург : Изд. Н.П. Полякова : [в тип. В.Ф. Демакова], 1870. – Т. 2. – [10], 440 с.

Провенієнції: печатки «Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У.»; «Бібліотека Вищої Комуністичної Сільськогосподарської Школи ім. тов. Артема»; власницький автограф «Изъ книгъ Ал. Даниловича».

Із передмови: «Цель этого сочинения – изложить общие истины Биологии, поясняющие законы Прогресса и, в свою очередь, толкуемые этими же законами; специальные же истины введены лишь настолько, насколько это необходимо для разъяснения общих истин.

За помощь, оказанную мне в исполнении этого труда, я много обязан профессору Гексли [Huxley] и доктору Гукеру [Hooker]. Они снабжали меня сведениями там, где моих собственных оказывалось недостаточно, и, просматривая корректурные листы, указывали мне на мелкие погрешности, в которые я впадал. Несмотря однако на значительную помощь, так любезно оказанную мне этими учеными, на них, ни в каком случае, не должна падать

ответственность ни за одну из доктрин, которые проводятся здесь и которые не составляют еще общепризнанных истин Биологии. Лондон, 29 сентября 1864 г.».

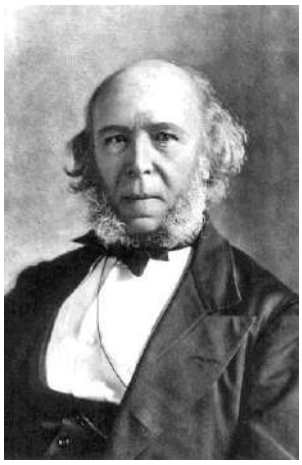

Герберт Спенсер *(1820–1903) – англійський філософ, політолог, біолог і соціолог епохи британського індустріалізму, один із родоначальників еволюціонізму, ідеї якого користувалися великою популярністю наприкінці XIX ст., засновник органічної школи в соціології, ідеолог лібералізму, адепт захисту природних прав людини, критик утилітаризму. Остаточно затвердив в науковому обігу термін «соціологія».*

З ім'ям Герберта Спенсера пов'язують два підходи до розгляду суспільних явищ: розуміння суспільства як організму, подібного до біологічних, який керується тими ж законами організації, функціонування та розвитку; учення про загальну еволюцію, що розповсюджується на неорганічний, органічний та надорганічний (соціальний) світ.

Еволюційна теорія Спенсера призвела до виникнення ідеї «соціального дарвінізму». Він поділив усі науки на три групи: абстрактні науки (логіка, математика); абстрактно-конкретні науки (механіка, фізика, хімія); конкретні науки (астрономія, біологія, соціологія). Філософію він визначив як найзагальніше знання, оскільки її узагальнення «охоплюють і об'єднують найширші узагальнення науки».

Герберт Спенсер був номінований на Нобелівську премію з літератури в 1902 р., однак, відмовився її отримати.

11. Спенсер, Герберт. Сочинения : полн. пер., проверенные по послед. англ. изд. Т. 1. Основания биологии / Г. Спенсер ; под общ. ред. Н.А. Рубакина ; пер. с англ. изд. 1898 г. В.А. Герд. – Санкт-Петербург : Изд. СПб. АО печ. дела «Издатель», 1899. – 456, [2] с.

Провенієнції: печатка «Бібліотека В.К.С.Г.У. ім. Артема».

Із передмови автора до переглянутого і доповненого видання 1898 р.: «Быстрый прогресс науки во всех областях знания сильнее всего за последнее поколение сказался в области Биологии. Поэтому нельзя надеяться сделать настоящее сочинение, имеющее дело с Биологией в широком смысле слова, вполне современным. Однако содержание его составляют главным образом Основания Биологии и потому довести их изложение до современных представлений мне казалось возможным даже с тем небольшим остатком сил, которым я еще располагаю. Медленно работая, часто прерываемый нездоровьем, я в течение двух лет приготовил этот первый том для его последнего издания… Брайтон, Август, 1898».

12. Кант, Иммануил. Антропология / И. Кант ; пер. Н.М. Соколова. – Санкт-Петербург : Тип. П.П. Сойкина, 1900. – 189, [1] с.

Провенієнції: печатка «Бібліотека В.К.С.Г.У. ім. Артема».

Цитата з передмови: «Все успехи в культуре, которые являются школою для человека, имеют своею целью применять к жизни приобретенные познания и навыки. Но самый главный предмет в мире, к которому эти познания могут быть применены, это человек, ибо он для себя своя последняя цель. В виду этого понятие «мироведения» особенно применимо к познанию человека в его родовых признаках, как существа, обитающего на земле и одаренного разумом, хотя он и представляет из себя только часть всех земных созданий. Учение о познании человека, изложенное в систематическом виде (антропология), может быть представлено или в физиологическом, или в прагматическом отношении. – Физиологическое познание человека сводится к исследованию того, что делает из человека природа, а прагматичное исследует то, что он, как свободно действующее существо, делает, или может и должен делать из себя сам».

Іммануїл Кант *(1724–1804) – німецький філософ, основоположник німецької класичної філософії. У своїх численних роботах стверджував, зокрема, що умова пізнання – загальнозначущі апріорні форми, що упорядковують хаос відчуттів. Ідеї Бога, волі, безсмертя, необґрунтовані теоретично, є, однак, постулатами «практичного розуму», необхідною передумовою моральності. Центральний принцип етики Канта – категоричний імператив.*

Філософію Канта поділяють на два періоди – докритичний (до поч. 1770-х рр.) і критичний, коли Кант досліджував обмеження розуму. Результати своїх досліджень він виклав у працях «Критика чистого розуму», «Критика практичного розуму», «Любов – основа всього» і багатьох інших.

Із дитинства Кант мав слабке здоров'я. Від ледве не помер під час народження і все своє життя боровся з недугами. Однак зроблена ним спроба налаштувати організм на чіткий добовий ритм, якого Кант дотримувався все своє життя, виявилася настільки успішною, що дозволила вченому не тільки прожити майже до 80 років, а й до останнього дня залишатися в тверезому розумі та ясній пам'яті.

Усе життя батька класичної німецької філософії – це суцільний експеримент, поставлений генієм над самим собою з метою довести можливість і здатність людини впливати на власну долю.

13. Пешель, Оскар. Народоведение / О. Пешель ; пер. под ред. Э.Ю. Петри с 6-го изд., доп. Кирхгоффом. – Санкт-Петербург : Изд. А.С. Суворина, 1890. – Вып. 1. – [6], 160, [2] с. – В конце кн. отсутствуют стр.

Читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Библиотека Харьковского Коммерческого Института», «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема».

***Оскар Пешель** (1826–1875) – німецький географ і антрополог, сприяв поширенню землезнавства як науки в Німеччині. Завдяки його дослідженням рельєфу земної поверхні він нині визнається одним із родоначальників геоморфології.*

Протягом 17 років (1854–1871) Оскар Пешель редагував щотижневий журнал «Ausland», перетворивши його з огляду духовного і морального життя народів на «огляд нових досліджень природи, землезнавства та народознавства». Чи не найперший в Німеччині ще на початку 1860 р. О. Пешель звернув увагу на книгу Чарльза Дарвіна «Походження видів» і присвятив декілька статей викладу нового вчення. Хоча він не мав ґрунтовної наукової підготовки, проте з його ім'ям багато хто пов'язував початок нового періоду історії географії в Німеччині.

Саме Пешелю належить вислів, який помилково приписують Отто фон Бісмарку: «Битву при Садові виграв прусський шкільний учитель». Насправді фраза звучала так: «... Народна освіта грає вирішальну роль у війні ... коли пруссаки побили австрійців, то це була перемога прусського вчителя над австрійським шкільним учителем».

14. Флоринский Ф. Усовершенствование и вырождение человеческого рода / Ф. Флоринский. – Санкт-Петербург : В тип. Рюмина и Комп., 1866. – [2], 206 с. – На с. 1–20 ошибки в переплетении страниц.

Читацькі помітки на с. 78.

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема».

Цитата з тексту: «Вырождение и мельчание сословий и наций по В.М. Флоринскому "Исторический опыт показывает нам, как вырождаются и мельчают физически и нравственно породы привилегированных

сословий, даже целых наций, и если бы не было обновления наций со стороны других слоев общества и помеси с другими национальностями, то вырождение человеческого рода обнаруживалось бы ещё резче и быстрее"».

На титульній сторінці книги вказано ім'я автора «профессор Ф. Флоринский», але справжнє його ім'я – Василь Маркович Флоринський.

Флоринський Василь Маркович *(1834–1899) – російський лікар і письменник, акушер-гінеколог, історик, археолог, організатор Томського університету, попечитель Західно-Сибірського навчального округу. Один із засновників першої в Росії кафедри дитячих хвороб при Медично-хірургічній академії Санкт-Петербургу.*

У 1866 р. В.М. Флоринський видав книгу «Усовершенствование и вырождение человеческого рода", яка витримала три видання. У ній автор уперше в російській літературі висловив деякі думки про генетику. Не менш важливі і його вислови з питань євгеніки – науки про спадковість здоров'я людини і шляхів його покращення.

ГЕНЕТИКА. СПАДКОВІСТЬ І МІНЛИВІСТЬ ОРГАНІЗМІВ

15. Данилевский Н.Я. Дарвинизм : критич. исслед. / Н.Я. Данилевский. – Санкт-Петербург : Изд. М.З. Комарова : [В Гос. Тип.], 1885. – Т. 1, ч. 1. – X, [2], 519, [1] с., VII табл. рис. и черт.

Провенієнції: печатка «Библиотека Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки власницький штамп «И.Г.»; напис «Даръ Г…».

Присвята: «Товарищу детства и искреннейшему другу Николаю Петровичу Семенову. Тебе посвящаю я эту книгу – плод долгих трудов и более долгих размышлений. В некотором отношении она тебе по праву принадлежит. То столкновение противоположных, по-видимому, истин, которое произошло в уме моем, с первого знакомства со знаменитою теориею Дарвина, не давало покоя моей мысли, пока я не пришел к разрешению тревожившей меня задачи, лично меня удовлетворившему. Этим я бы и удовольствовался, если бы твои непрестанные советы, понуждения и ободрения не возбудили во мне некоторой надежды, что изложение моих мыслей может принести пользу. Это собственно и заставило меня приняться за настоящий труд и довести первую его часть до конца…».

Данилевський Микола Якович *(1822–1885) – російський соціолог, культуролог, публіцист і природодослідник, геополітик, один із засновників цивілізаційного підходу до історії, ідеолог панславізму.*

Ключовим моментом в концепції Данилевського є циклічність цивілізаційного процесу. На відміну від Тойнбі і Шпенглера, Данилевський зосереджує увагу на ознаках занепаду чи прогресу, але збирає великий фактологічний матеріал, що дозволяє побачити повторюваність соціальних порядків.

В останні роки життя М.Я. Данилевський займався фундаментальною науковою працею «Дарвінізм», у якій він критикував дарвінізм як теорію, «яка спрощує проблему видового різноманіття життєвих форм».

Сьогодні М.Я. Данилевського заслужено вважають класиком російської геополітики, який мав великий вплив на євразійську геополітичну школу. Поряд із О. Шпенглером його визнано засновником цивілізаційного підходу до історії. Також вченому належать безперечні заслуги в галузі природознавства і народного господарства.

16. Дарвин, Чарльз. Собрание сочинений : в 4 т. / Ч. Дарвин. – 2-е изд. / изд. О.Н. Поповой. – Санкт-Петербург : Склад изд. и кн. маг. для иногородних О.Н. Поповой : [в тип. И. Гольдберга ; обл. и тит. в тип. Б.М. Вольфа], 1898. – Т. 1. – [2], III, [1], 35, [1], 312, XII, 327, [5] с. : ил., 4 табл., 1 портр. – В содерж.: Автобиография Ч. Дарвина / пер. К.А. Тимирязева. Путешествие вокруг света на корабле «Бигль» / пер. Е. Бекетовой ; под ред. А.Н. Бекетова. Значение переворота произведенного в современном естествознании Дарвином / вступ. ст. К.А. Тимирязева. Происхождение видов путем естественного отбора, или сохранение избранных пород в борьбе за жизнь / пер. К. Тимирязева.

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства»; рукописний екслібрис «Из книг ЯЖурова № 126»; на корінці палітурки власницький штамп «Г.М.А.».

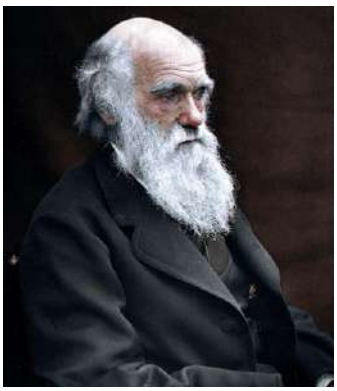

Чарлз (Чарльз) Роберт Дарвін *(1809–1882) – англійський науковець, який створив теорію еволюції і запропонував разом з Альфредом Расселом Воллесом принципи природного добору.*

Після досліджень у Південній Америці і на Галапагоських островах, де він був під час навколосвітньої подорожі на кораблі «Бігль» (1831–1836), Дарвін опублікував книгу «Походження видів шляхом природного добору», у якій пояснював

еволюційний процес принципами природного й статевого добору. Його теорія викликала жорстокі суперечки, оскільки, на думку деяких людей, суперечила Книзі Буття Біблії.

17. Дарвин, Чарльз. Собрание сочинений : в 4 т. / Ч. Дарвин. – 2-е изд. / изд. О.Н. Поповой. – Санкт-Петербург : Кн. маг. и контора изд. О.Н. Поповой : [в тип. И. Гольдберга ; обл. и тит. в тип. Б.М. Вольфа], 1899. – Т. 2. – IX, [3], 424, III, [3], II, 184 с. : ил., 28 табл. рис., 1 портр. – В содерж.: Происхождение человека и половой отбор / пер. И. Сеченова. О выражении ощущений у человека и животных / пер. под ред. А.О. Ковалевского.

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства»; рукописний екслібрис «Из книг ЯЖурова № 126». на корінці палітурки власницький штамп «Г.М.А.».

Чарлз Дарвін *жив в епоху бурхливого суспільного розвитку, коли природознавство було на піднесенні, а в науці здійснювалися важливі відкриття. Він не мав систематичної біологічної освіти (два роки навчався на медичному факультеті в Единбурзі, а потім перейшов до Кембриджського університету, де в 1831 р. закінчив богословський факультет), але дуже захоплювався природничими науками, цілеспрямовано вивчав спеціальну літературу, займався колекціонуванням, мисливством, брав участь в експедиційних дослідженнях геології, фауни, флори окремих районів Англії, був спостережливим, занотовував бачене і намагався дати йому раціональне пояснення.*

18. Дарвин, Чарльз. Собрание сочинений : в 4 т. / Ч. Дарвин. – Санкт-Петербург : Контора изд. и кн. маг. О.Н. Поповой : [в тип. И. Гольдберга ; обл. и тит. в тип. Пороховщикова], 1899–1900. – Т. 3. – [2], 572 с. : ил. – В содерж.: Прирученные животные и возделанные растения : в 2 ч. / пер. В. Ковалевского ; перераб. М.А. Мензбиром и К.А. Тимирязевым.

Провенієнції: печатки «Библиотека Харьковского 2-го реального училища», «Книжный магазин Ф.А. Иогансона в Харькове»; на корінці палітурки штамп «2 Х.Р.У.».

У своїй теорії, перший розгорнутий виклад якої було опубліковано в 1859 р. у книзі «Походження видів», основною рушійною силою еволюції Чарльз Дарвін назвав природний відбір та невизначену мінливість. Існування еволюції було визнано більшістю вчених ще за життя Дарвіна, у той час як його теорія природного відбору, як основне пояснення еволюції, стала

загальновизнаною лише в 30-х рр. XX ст. Ідеї та відкриття Дарвіна в доопрацьованому вигляді формують фундамент сучасної синтетичної теорії еволюції та складають основу біології, надаючи логічне пояснення біорізноманіттю. Ортодоксальні послідовники вчення Дарвіна розвивають напрямок еволюційної думки, що носить його ім'я (дарвінізм).

19. Дарвин, Чарльз. Собрание сочинений : в 4 т. / Ч. Дарвин. – Санкт-Петербург : Изд-во и кн. маг. О.Н. Поповой : [Тип. И. Гольдберга], 1901. – Т. 4. – [4], VII, [1], 152, 99, [1], 249, [1], 101, [1] с. : ил., табл. рис. – В содерж.: Приспособления орхидных к оплодотворению насекомыми О движениях и повадках лазящих растений / пер. И. Петровского ; под ред. К.А. Тимирязева. Насекомоядные растения / пер. З. и Ф. Крашенинниковых ; под ред. К.А. Тимирязева. Образование растительного слоя деятельностью дождевых червей и наблюдения над образом жизни последних / пер. под ред. М.А. Мензбира.

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства»; на корінці палітурки власницький штамп «Г.М.А.».

«Собрание сочинений» – ілюстроване видання, у якому опубліковано найважливіші роботи вченого Чарльза Дарвіна (1809–1882). Ці фундаментальні праці створили цілу епоху в науці, без яких сучасне уявлення про розвиток видів просто неможливий. Крім того, до видання увійшла редакторська стаття про значення відкриттів, зроблених Дарвіном, його автобіографія, фрагменти листування і записників, а також інші, важливі для науки документи.

20. Дарвин, Чарльз. Изменение животных и растений в домашнем состоянии / Ч. Дарвин ; пер. с послед., испр. англ. изд. М. Филиппова, П.Ю. Шмидта. – Санкт-Петербург : Тип. А.А. Пороховщикова, 1896. – 232, [2] с., XXIV л. ил.

Провенієнції: ярлик «Переплетная и линевальня при книжном магазине А.И. Попова в Н. Новгороде».

Книга англійського натураліста Чарльза Дарвіна «Изменение животных и растений в домашнем состоянии» опублікована в 1868 р. У ній приведено докази на користь нового вчення про походження видів.

Оригінальне англійське видання складалося з двох товстих томів приблизно по 500 сторінок кожен, які містили багаторічні спостереження Дарвіна за механізмами мінливості у тварин і рослин в умовах доместикації.

Крім опублікування результатів своїх досліджень із видоутворення, Дарвін також озвучив ідею пангенезиса. Згідно з його гіпотезою, будь-яка

тканина будь-якого організму містить у собі особливі мікрочастинки геммули, які відповідають за успадкування набутих ознак.

На відміну від «Походження видів» ця книга не отримала широкого визнання. Усього за життя Дарвіна було продано лише близько 5000 копій його наукової праці.

21. Делаж Ив. Наследственность / Ив. Делаж ; извлеч. под ред. К. Тимирязева. – Москва : Тип. Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1900. – 144, III, [1] с. – (Научно-популярная библиотека «Русской Мысли»).

<u>*Від редактора*</u>: «…предлагаемый перевод… представляет несколько глав из обширного сочинения французского зоолога Ива Делажа. Значительная часть этой толстой книжки посвящена обстоятельному изложению тех, оторванных от почвы действительности, теорий… Автор отводит им сотни страниц, расточает похвалы остроумию и неистощимой изобретательности их авторов, для того, чтобы вслед за тем разделаться с ними на нескольких страничках, обнаружив их основную научную несостоятельность. Собственная теория автора также едва ли отличается особенною ясностью».

Ів Делаж *(1854–1920) – французький зоолог, іноземний член-кореспондент Петербурзької АН (1901–1920). Народився в Авіньйоні. У 1901 р. став директором біологічної станції Роскофф. Із 1902 р. – професор зоології в Сорбоннському університеті в Парижі.*

Учений провів важливі експерименти із запліднення яєць морського їжака. Був критиком дарвінізму, виступав за версію неоламаркізму. Відомий своїми працями в галузі фізіології та анатомії безхребетних, відкрив функцію півколових каналів внутрішнього вуха. Також відомий тим, що підготував промову про Туринську плащаницю, аргументуючи її оригінальність. Делаж оцінив вірогідність того, що зображення на плащаниці не було викликано тілом Ісуса Христа, як 1 із 10 млрд.

22. Друммонд, Генри. Эволюция и прогресс человека / Г. Друммонд ; пер. с англ. Н.А. Иванцова. – 2-е изд. – Москва : Изд. кн. маг. М.В. Клюкина (комиссионер Императ. АН), 1897. – VI, [2], 393, [1] с.

Переводчик – приват-доцент Московского Университета.

<u>*Провенієнції*</u>*:* печатка «Библиотека Харьковского Коммерческого Института».

<u>*Цитата зі вступу*</u>: «Последняя повесть науки, самая светлая, какую когда-либо пытались изобразить,

есть история человеческого самосовершенствования. Этот заключительный том естественной истории, остававшийся недоступным для самых внимательных глаз наших предшественников, почтительное невежество которых мешало самым умным из них стремиться его видеть, начал раскрываться с концом нашего столетия. В монографиях Гиса и Мино эмбриология человека уже получила свое точное выражение; Дарвин и Геккель проследили возникновение животного тела; исследования Роменса положили начало эволюции умственных способностей; Герберт Спенсер разработал теорию развития нравственности; Эдвард Кэрд – теорию эволюции религии. Дополняя сообщения этих авторитетов, удостоверяя их, критикуя, оспаривая, отвергая, работает множество других исследователей, посвятивших свою жизнь тем же богатым проблемам, и в настоящее время каждая глава этой чарующей истории нашла своих издателей».

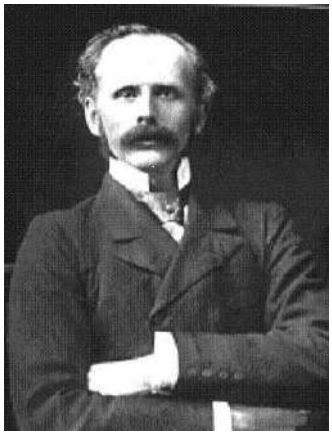

Генрі Друммонд *(1851–1897) – шотландський богослов-натураліст, мандрівник і письменник.*

В Единбурзькому університеті вивчав фізико-математичні науки. Однак рішення зайнятися теологією виявилося сильнішим і він став служителем Вільної Церкви Шотландії. Із 1877 р. викладав природничі науки в коледжі при церкві в Глазго.

Друммонд займався науковими дослідженнями, у результаті яких опублікував працю «Природний закон у духовному світі» (1883 р., витримала 30 видань). У ній автор намагається примирити природничі науки з Біблією. У 1883–1884 рр. проводив геологічні і ботанічні дослідження у районах озер Ньяса і Танганька (Центральна Африка).

Згодом Драммонд здійснив подорож до Японії (1890), Австралії і на Нові Гебриди, продовжуючи активну місіонерську діяльність. Ще більшого успіху Друммонд досяг своєю книгою «The greatest thing in the world» (1889), яка розійшлася протягом року у 250 тис. примірниках. Крім того, він був автором багатьох праць із богослів'я.

23. Маудсли, Генри. Наследственность в здоровье и в болезни : пер. с англ. / Г. Маудсли. – Санкт-Петербург : Изд. А.Е. Рябченко : [Тип. А.С. Суворина], 1886. – 46, [2] с.

Цитата з висновку: «Когда человек научится не только отражать многие из удручающих его недугов и благодаря этому пользоваться сравнительно большим комфортом и здоровьем, но приобретет также уменье содействовать физической, умственной и нравственной эволюции своей расы и таким образом сделает жизнь более стоющею жизни, чем теперь, тогда можно будет по истине ожидать громадного улучшения во всем его существовании».

Генрі Моудслі *(1835–1918) – відомий англійський психіатр і філософ, професор Лондонського університету. У 1857 р. отримав ступінь доктора медицини при Лондонському університеті і від початку своєї лікарської діяльності присвятив себе вивченню душевних хвороб. Він розглядав цей предмет виключно з психологічної і судово-медичної точок зору та став відомим завдяки великим працям, написаним за цією проблематикою. Працював в психіатричних лікарнях і створеному ним Лондонському психіатричному шпиталі.*

Генрі Моудслі – основоположник еволюційного напряму в психіатрії; послідовник Ч. Дарвіна, який високо цінував його книгу «Фізіологія і патологія душі». Заклав підґрунтя дитячої психіатрії у Великобританії, зробив вагомий внесок у розвиток судової психіатрії. Крім того, йому належить багато публікацій з клінічної психіатрії.

24. Палладин В. Изменчивость растений на основании данных опыта : актовая речь / В. Палладин. – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – [2], 40 с., 40 ил.

<u>*Провенієнції*</u>**:** печатка «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства»; дарчий напис автора «Многоуважаемому Николаю Евдокимовичу Дорофееву от автора».

<u>*Цитата з тексту*</u>: «Экспериментальный метод, с таким выдающимся успехом применяемый, при изучении неорганического мира, давший нам физику и химию, с не меньшим успехом применяется и при изучении явлений, совершающихся в живых организмах. Физиология – наука, изучающая жизненные процессы в животных и растениях, идет по пути, намеченному физикой и химией: задача физиологии – свести сложные жизненные явления к законам физики и химии. Что этот путь – единственный верный путь, за это говорит быстрый прогресс в области физиологии».

Палладін Володимир Іванович *(1859–1922) – видатний ботанік і біохімік, академік Петербурзької АН (1914, член-кореспондент 1905). Основоположник школи фізіологів і біохіміків рослин. Батько О.В. Палладіна, біохіміка, президента Академії наук УРСР (1946–1962).* ***Магістр ботаніки, професор загальної та лісової ботаніки і фізіології рослин у Ново-Олександрійському інституті сільського господарства і лісівництва (1886–1889).***

Ім'я В.І. Палладіна займає особливе місце в

сузір'ї людей вітчизняної науки. Багатогранність таланту, що призвела до фундаментальних відкриттів, зробила безсмертним його ім'я в історії російської та української біохімії.

Закінчивши 1-шу Московську гімназію, Володимир Палладін вступив до Московського університету, де слухав лекції найталановитіших професорів – К.А. Тімірязєва та І.М. Горожанкіна. Контакт із ними, особливо з Тімірязєвим, очевидно, і визначив вибір спеціальності – учень продовжив справу Климента Аркадійовича. Напрямом своєї наукової діяльності він обрав фізіологію рослин. Володимир Іванович блискуче закінчив університет, отримавши золоту медаль за роботу «Про внутрішню будову і способи потовщення клітинної оболонки і крохмального зерна».

Його залишили на два роки при кафедрі ботаніки для підготовки до професорського звання. Важке матеріальне становище не дозволило закінчити дисертацію й Володимир Іванович пішов працювати помічником інспектора до Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва (нині – ХНАУ ім. В.В. Докучаєва), де одночасно викладав ботаніку і німецьку мову. Він використовував порожню кімнату під лабораторію і продовжував свої наукові дослідження

У 1886 р. Палладіна призначено викладачем, а в 1887 р. – професором ботаніки в Інституті сільського господарства та лісівництва в Новій Олександрії. 1889 р. захистивши докторську дисертацію, Володимир Іванович призначений професором кафедри анатомії і фізіології рослин в Харківському університеті. У нього з'явилися перші учні.

Діапазон наукової діяльності став розширюватися. У 1891 р. вийшло в світ перше видання підручника «Фізіологія рослин», який згодом безперервно перероблявся і багаторазово перевидавався. Цей підручник був прийнятий як керівництво у всіх вітчизняних університетах і тривалий час залишався одним із основних підручників.

25. Роменс Д.Д. Наследственность. (Критическое изложение теории Вейсмана Д.Д. Роменсом) / Д.Д. Роменс ; пер. В.А. Холодковского ; под ред. Н.А. Холодковского. – Санкт-Петербург : Изд. М.М. Ледерле и Кº : [Тип. П.П. Сойкина], 1894. – 219 с., 1 портр.

Провенієнції: печатки «Курсы по семенному делу Харьковского Областного Сельскохозяйственного Союза Кооперативов», «Бібліотека Всеукраїнської Вищої Комуністичної Сільськогосподарської Школи ім. тов. Артема».

Від редактора: «Теория наследственности Вейсмана, являющаяся, так сказать, крайним выражением теории естественного подбора, представляет собою замечательную систему гипотез, которая стремится объяснить все сложные и нередко загадочные факты наследственности. Будучи несомненно

одним из выдающихся явлений в новейшей философии естествознания, теория Вейсмана интересна не только для специалистов, но и вообще для образованного читателя…».

Джордж-Джон Роменс *(1848–1894) – видатний англійський натураліст, поет, сучасник і друг Чарльза Дарвина.*

Навчався в Кембриджському університеті, займався богослов'ям. Пізніше зацікавився медициною. Із 1875 р. Роменс експериментально досліджував фізіологію нервової системи безхребетних (медуз, актиній, голкошкірих). Автор праць з еволюції і зоопсихології. У 1886 р. у доповнення до теорії природного відбору Чарльза Дарвіна висунув свою гіпотезу фізіологічного відбору, що підкреслює роль фізіологічної ізоляції в дивергенції видів. Опублікував роботи з еволюції психічних здібностей тварин.

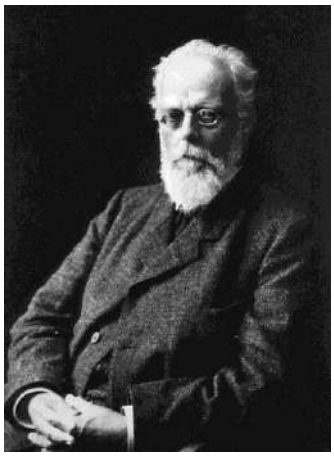

Фрідріх Леопольд Август Вейсман *(1834–1914) – німецький зоолог і теоретик еволюціонізму. Із 1863 р. – приват-доцент, у 1873–1912 рр. – професор Фрайбурзького університету.*

Ранні праці вченого присвячено гістології м'язової тканини, розвитку комах, біології прісноводних організмів. Наприкінці 1860-х рр. перейшов до теоретичних досліджень, які захищали, обґрунтовували і розвивали вчення Ч. Дарвіна.

Вейсман – автор теорій спадковості та індивідуального розвитку, які передбачали сучасні уявлення про дискретність носіїв спадкової інформації та їх зв'язок із хромосомами, а також концепції про роль спадкових задатків в індивідуальному розвитку.

Наприкінці 1940-х рр. створене Вейсманом учення, назване ним неодарвінізмом, послідовниками Лисенка було необґрунтовано оголошено антинауковим і реакційним. Насправді, учення Вейсмана було подальшим розвитком дарвінівської теорії еволюції.

26. Ставровский Л. Жизнь и солнце. Новый взгляд на развитие органического мира, как на следствие деятельности солнечных лучей / Л. Ставровский. – Харьков : Тип. К. Счасни, 1892. – [2], 188, [2] с.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Цитата з передмови: «Настоящее сочинение имеет целью выяснить основную причину органической эволюции, в силу которой органический мир из

первоначально возникших на земле простейших форм развился до современного состояния жизни, очень сложной и в общем поставленной на высокой ступени развития. Причина эта, как доказывается на предлагаемых читателю страницах, состоит в постепенно усилившейся на земной поверхности деятельности солнечных лучей, первоначально задерживаемых сплошным покровом облаков и лишь с течением времени получивших возможность более или менее свободно проникать на землю».

Виділена читацька помітка: «Органическая жизнь на земном шаре представляет собой ничто иное, как результат действия солнечных лучей. Таково основное обобщение биологии, истина которого выяснена с достаточной доказательностью».

27. Шимкевич В. Наследственность и попытки ее объяснения : (популярный очерк) / В. Шимкевич. – Санкт-Петербург : Изд. Л.Ф. Пантелеева : [Тип. М-ва Путей Сообщения (Высочайше утвержд. Товарищества И.Н. Кушнерев и К°)], 1896. – [4], 132, [2] с., 22 рис.

Із передмови: «Единственная цель, которую я преследую, выпуская в свет эту брошюру, – это распространение более научных представлений о сложных и запутанных явлениях наследственности. Насколько сбивчивы понятия на этот счет в нашем обществе, хорошо иллюстрируется примером, рассказанным в печати проф. Тимирязевым: один довольно известный практик-свекловод выражал в разговоре с проф. Тимирязевым полную надежду на возможность увеличения сахаристости свекловицы путем подкожного впрыскивания сахарного раствора в корни семенных растений… Решение вопроса о наследственности в самой его сущности – дело весьма отдаленного будущего, но я буду счастлив, если читатель вынесет, прочтя предлагаемую брошюру, хотя бы отдаленную надежду на возможность этого решения».

Шимкевич Володимир Михайлович *(1858–1923) – російський зоолог, професор Санкт-Петербурзького університету, академік РАН (1920), теоретик і популяризатор еволюційного вчення.*

Основні праці В.М. Шимкевича присвячено морфології, ембріології і систематиці безхребетних тварин. Йому належать широкі філогенетичні узагальнення про основні шляхи еволюції тварин, зокрема про походження різних груп черв'яків і хордових. У деяких роботах розглянуто систематику і еволюцію морських павуків (пантопод). Також учений виступав зі статтями з проблем еволюції, у яких захищав і розвивав дарвінівську теорію природного відбору.

Професор В.М. Шимкевич – активний організатор науки і вищої школи; також займався питаннями викладання біології в середній школі. Автор підручників із загальної біології та порівняльної анатомії хребетних для університетів і підручника зоології для середньої школи. Написав понад 700 статей для Енциклопедичного словника Брокгауза і Ефрона.

ТКАНИНИ. ОРГАНИ. ОРГАНІЗМ

Наш організм створений на 120 років життя. Якщо ми живемо менше, то це викликано не недоліками організму, а тим, як ми з ним поводимося.
Кеннет Купер, американський лікар

КЛѢТКА и ТКАНИ.
ОСНОВЫ
ОБЩЕЙ АНАТОМІИ и ФИЗІОЛОГІИ.

28. Гертвиг, Оскар. Клетка и ткани: основы общей анатомии и физиологии / О. Гертвиг ; пер. с нем. и доп. И. Бородина, Н. Холодковского. – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера : [Тип. И. Гольдберга], 1894. – IX, [1], 342 с., 168 рис.

Автор – директор 2-го анатомического института в Берлинском университете.

Провенієнції: штамп особистої бібліотеки «Д-ръ Валерий Ивановичъ Талиевъ».

Від перекладачів: «Книга О. Гертвига «Клетка и ткани» принадлежит к числу таких явлений в научной литературе, которые одинаково важны как для лиц, только еще вступающих в область науки, так и для специалистов, знакомых с современным состоянием биологии. Для первых она представляет прекрасное руководство, для вторых дает полную сводку и беспристрастную, авторитетную оценку всей наличной суммы знаний по известным вопросам. Значение книги Гертвига увеличивается еще и тем, что она захватывает всю область биологии и одинаково интересна как для зоолога, физиолога или медика, так и для ботаника».

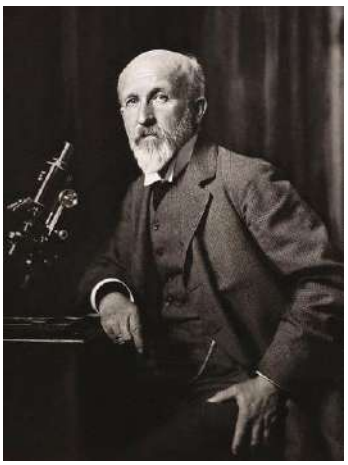

Оскар Вільгельм Август Гертвіг *(1849–1922) – німецький зоолог і професор, член Шведської королівської академії наук (1903). Через 55 років після виходу книги Чарльза Дарвіна «Походження видів» критикував теорію еволюції (1916). Засновник і директор анатомічного інституту Берлінського університету (1888–1921).*

Основні праці Оскара Гертвіга присвячено морфології безхребетних, цитології та ембріології. Також досліджував розвиток статевих клітин (встановив єдину схему дозрівання яєць і

сперматозоїдів) і явище запліднення. Один із початківців застосування експериментального методу в ембріології.

Гертвіг разом із братом Ріхардом вивчав походження і долю середнього зародкового листка в ембріональному розвитку і висунув теорію походження целому – вторинної порожнини тіла.

Оскар Гертвіг був провідним ученим у галузі порівняльної і казуальної біології розвитку. На матеріалі морських їжаків він уперше описав процес злиття ядер при заплідненні яйцеклітини, вивчив роль клітинного ядра в спадкуванні та явище мейотичної редукції.

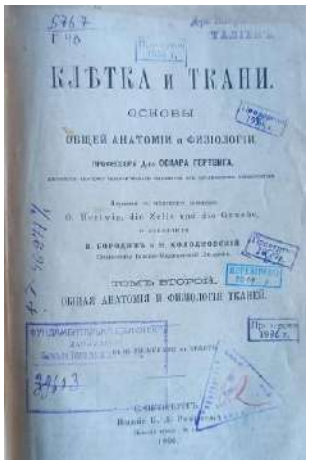

29. Гертвиг, Оскар. Клетка и ткани: основы общей анатомии и физиологии / О. Гертвиг ; пер. с нем. и доп. И. Бородина, Н. Холодковского. – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера : [Тип. Я. Трей], 1900. – Т. 2 : Общая анатомия и физиология тканей. – X, 341, [3] с., 89 рис.

Провенієнції: штамп особистої бібліотеки «Д-ръ Валерий Ивановичъ Талиевъ».

Від перекладачів: «Первый том сочинения О. Гертвига «Клетка и ткани», появившийся в русском переводе в 1894 г., был посвящен исключительно клетке, как самодовлеющему элементарному организму. Второй том, посвященный «общей анатомии и физиологии тканей», рассматривает клетки сложного организма в их разнообразии, совокупности и взаимодействии… чрезвычайно ясное и простое изложение, в связи с широким, не только биологическим, но и философским образованием автора, делает книгу его крайне интересною и полезною для каждого мыслящего натуралиста и медика».

МІКРОБІОЛОГІЯ. БАКТЕРІОЛОГІЯ. ПАРАЗИТОЛОГІЯ

30. Гофман М. Бактерии и дрожжи в сельскохозяйственной практике / М. Гофман ; пер. с нем. А.И. Набоких. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Тип. Э. Гоппе], 1900. – [4], 176 с. : ил.

Переводчик – лаборант микробиологической лаборатории СПб. Технологического Института Императора Николая I.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Ново-Александрийского института».

Перекладач ***Набоких Олександр Гнатович*** *(1874–1920) – ґрунтознавець, агроном і фахівець в галузі фізіології рослин,* ***випускник Ново-Олександрійського інституту сільського господарства і лісівництва (нині – ХНАУ ім. В.В. Докучаєва)****, учений агроном І розряду, магістр, асистент кафедри загального землеробства (1901–1905). Один із фундаторів Одеського сільськогосподарського інституту, видатний організатор широкомасштабних ґрунтових досліджень в Україні. Своєю плідною діяльністю він значною мірою сприяв розвитку генетичного ґрунтознавства, його ім'я займає одне з почесних місць в історії науки про ґрунти.*

Учений вніс найцінніший вклад в область ґрунтової картографії й методику ґрунтових досліджень, запропонувавши метод так званої «трифазної ґрунтової зйомки», і вперше застосував метод обліку й картографування окремих ознак ґрунтів, що дозволило створювати більш повні й точні ґрунтові карти.

31. Günther C. Руководство бактериологии и в особенности микроскопической техники : для врачей и студ. : пер. с нем. / C. Günther ; пер. испр. по 5-му нем. изд. и доп. примеч. и рефератами по рус. лит. П.К. Галлером. – 2-е рус. изд. – Саратов : Изд. переводчика [П.К. Галлера] : [Типо-Литогр. Ф.М. Киммель], 1899. – X, 576 с., прил.(XV л. рис). – В прил.: бактериологический атлас из 90 фотограмм, сост. по собств. препаратам автора.

Автор – Хранитель музея при Гигиеническом Институте Берлинского Университета.

Переводчик – Заведующий Пастеровской Станцией Саратовского Губернского Земства и ординатор заразного отделения Саратовской Губернской Земской Больницы.

Провенієнції: власницький автограф «Г. Зайкевичъ».

Із передмови видавця до 1-го російського видання: «Книга C. Günther'a, предлагаемая мною товарищам в русском переводе, имеет то преимущество перед множеством других подобных изданий, что в ней точно, ясно и подробно изложена общая, методологическая, часть. Благодаря в большей части этому обстоятельству книга пользуется вполне заслуженной популярностью среди практических врачей и студентов в Германии и в течение каких-нибудь 5 лет выдержала 4 издания в Германии, где книжный рынок и без того богат руководствами по бактериологии».

32. Зубашов Е.Л. Микро-биология брожения: технология питательных веществ : лекции, чит. в Харьк. Технол. Ин-те в 1896–1897 гг. / Е.Л. Зубашов. – Литогр. изд. / Иванченко. – Харьков : Тип. А.И. Степанова, 1897. – [4], 120 с.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Цитата з тексту: «Все энзимы – неорганизованные ферменты – до сих пор считаются продуктами жизненной деятельности животной или растительной клеточки: искусственно до сих пор ни одна из них не получена. В животном организме вследствие (диффундировки) дифференцировки энзимы расположены в определенных местах, как например, в железах, в растительных же организмах место нахождения энзимы не столь точно определено, по большей части они распределены более или менее равномерно по всему семени».

Зубашев Єфим Лук'янович *(1860–1928) – хімік-технолог, громадський і державний діяч. Народився у м. Славянську Харківської губернії. Закінчив 2-гу Харківську гімназію, курс фізико-математичного факультету Харківського університету (1883), Петербурзький технологічний інститут (1886). Працював хіміком на Харківському цукрорафінадному заводі. Був професором Харківського технологічного інституту. Протягом 1899–1907 рр. – директор Томського технологічного інституту; у 1920–1922 рр. працював професором кафедри хімічної технології вуглеводів у Петроградському технологічному інституті. Співпрацював у журналі «Економіст».*

За сприянням Є.Л. Зубашева в Харкові засновано Південно-російське товариство технологів, у Томську – Товариство сибірських інженерів і сибірське Товариство друкарської справи. Також був редактором газети «Сибірське життя» у Томську.

33. Ильин М.Д. Организованные белки мышечного волокна (миозины и миостромины) и их генетическое отношение : дис. на степень доктора медицины / М.Д. Ильин. – Санкт-Петербург : «Т-во Худож. Печати», 1900. – 108, [2] с. – (Из Лаборатории Физиологической и Медицинской Химии Академика А. Данилевского) (Серия докторских диссертаций, допущенных к защите в ИМПЕРАТОРСКОЙ Военно-Медицинской Академии в 1899–1900 учебном году ; № 75).

«Цензорами диссертации, по поручению Конференции, были: Академик А.Я. Данилевский, проф. А.П. Дианин и прив.-доц. Н.Н. Брусянин».

«Докторскую диссертацию лекаря Михаила Дмитриевича Ильина под заглавием «Организованные белки мышечного волокна (миозины и миостромины) и их генетическое отношение» печатать разрешается, с тем, чтобы по отпечатании было представлено в Конференцию Императорской Военно-Медицинской Академии 500 экземпляров диссертации (125 экз. диссертации и 300 отдельных оттисков краткого резюмэ (выводов) – в Конференцию и 375 экз. диссертации – в академическую библиотеку). С.-Петербург, Марта 30 дня, 1900 года. Ученый Секретарь, Ординарный профессор А. Дианин».

Провенієнції: дарчий напис «Владимиру Николаевичу Любименко от автора. 25/XI. 1900».

Ільїн Михайло Дмитрович *(1866–1942) – професор Військово-Медичної академії, доктор біологічних наук.*

34. Палладин В.И. Микробиология / В.И. Палладин. – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – [4], 69, [5] с., 56 рис.

Автор – профессор Императорского Варшавского Университета.

Провенієнції: дарчий напис «Многоуважаемому Николаю Евдокимовичу Дорофееву от автора».

Цитата з тексту: «Значение микроорганизмов как в технике, так и в медицине громадно. Возникновение новых отраслей промышленности, их дальнейшее совершенствование находится в тесной зависимости от развития учения о микроорганизмах. Тоже самое мы видим и в медицине: от состояния наших знаний о микроорганизмах зависит успех нашей борьбы с заразными болезнями».

35. Фурдуев В.П. Бактериология и агрономия / В.П. Фурдуев. – Харьков : Тип. А.Н. Гусева, бывш. В.С. Бирюкова, 1891. – 55, [1] с. – [Отд. отт. из: Журналы Харьк. общества сельского хозяйства. 1891].

Епіграф: «Сельский хозяин, более чем кто либо другой, имеет основание интересоваться результатами изысканий над микроорганизмами, ибо благосостояние его в значительной мере зависит от деятельности бактерий. Фон Тюмен».

Фурдуєв Володимир Павлович *– секретар Полтавського товариства сільського господарства. Найбільшу кількість дорадянських досліджень проведено в Полтавській губернії, адже саме там створено найбільше із сільськогосподарських товариств і, відповідно, дослідних полів, що пояснювалося сприятливими кліматичними умовами, наявністю добрих ґрунтів тощо.*

Про організацію сільськогосподарських. установ губернії повідомлялося в публікаціях В.П. Фурдуєва, який запропонував проєкт влаштування дослідного поля при Полтавському с.-г. товаристві. Розпорядник I і III відділів (тваринництва і землеробства), VIII відділу (наукового) Саратовської земської сільськогосподарської та кустарно-промислової виставки у 1893 р.

36. Швейер А.В. Паразитические ресничные инфузории (энтопаразиты) / А.В. Швейер. – Санкт-Петербург : Паровая скоропечатня Г.П. Пожарова, 1900. – № 10. – [2], 135, [1] с., 2 табл. рис. – (Труды Императорского С.-Петербургского Общества Естествоиспытателей. Отделение Зоологии и Физиологии ; т. 29, вып. 4).

Провенієнції: печатка «Зоологический кабинет Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Ново-Александрия»; дарчий напис «Многоуважаемому Ивану Константиновичу Тарнани на добрую память от автора».

Цитата з тексту: «При составлении этой работы я преследовал двоякую цель: во-первых, подробно изучить всех ныне известных энтопаразитических инфузорий, описать их возможно кратко и представить для каждого рода таблицы для определения видов его, а где требовалось и таковые для определения родов отдельных семейств. В конце работы помещена еще таблица всех видов, расположенных по животным, в которых они паразитируют. Во-вторых, я старался собрать по возможности всю литературу (со времен Левенгука – до 1896 г. включительно) для каждого отдельного вида и в спорных случаях приводил (в скобках) мнения и результаты наблюдений различных исследователей, иногда вдаваясь в критический разбор их. Позволяю себе надеяться, что моя работа может послужить справочной книжкой в зоологических лабораториях, а быть может, послужить и руководством для интересующегося изучением энтопаразитических инфузорий».

37. Анненков Н. Ботанический словарь, или собрание названий как русских так и многих иностранных растений на языках латинском, русском, немецком, французском и других, употребляемых различными племенами, обитающими в России / сост. Н. Анненков. – Москва : В тип. Грачева и Комп., 1859. – XVI, [4], 296 с.

Автор – Директор Комитетов Лесоводства и Акклиматизации, учрежденных при Императорском Московском Обществе Сельского Хозяйства; Обществ: Императорского Московского Испытателей природы, Императорского Московского Сельского Хозяйства, Императорского Сельскохозяйственного Южной России, Императорского Казанского Экономического, Лебедянского Сельского Хозяйства, Кавказского Сельскохозяйственного, Юрьевского Сельскохозяйственного, Калужского Сельскохозяйственного, Ярославского Сельскохозяйственного, Российского Любителей Садоводства, Совета Горыгорецкого Земледельческого Института; Французской национальной Земледельческой Академии, Французского Императорского Центрального Общества Садоводства, Линнеевского Общества Ученых в Лионе, Лионского Общества Земледелия, Королевского Прусского Общества Акклиматизации, Королевского Саксонского Общества Ученых, Лондонского Общества для поощрения наук и искусств и др. Обществ Член почетный, действительный и корреспондент.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Курсы по Семенному делу Харьковского Областного Сельскохозяйственного Союза Кооперативов», «Бібліотека У.К.С.Г.У. ім. тов. Артема», «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства»; власницькі автографи «Есаул Сув… 5 сент. 1860», «В. Данилевичъ»; штампи на корінці палітурки «П.С.», «С.В.О.».

Анненков Микола Іванович *(1819–1889) – російський вчений, із дворян Псковської губернії; ботанік, лісовод і фенолог, діяч сільського господарства, дійсний член 15 наукових товариств. Автор першого друкованого російського словника назв рослин (1859).*

Закінчив філософський факультет Московського університету. Викладав географію і ботаніку в середніх навчальних закладах; працював інспектором, потім директором Землеробської школи московського

товариства сільського господарства, потім директором Уманського училища садівництва і Царицина саду в Софіївці.

Основні роботи М.І. Анненкова присвячено флористиці, фенології, акліматизації культурних рослин, лісівництву, дрібні – вівчарству, шовківництву, опису ботанічних садів К'ю.

38. Бекетов А. Учебник ботаники / А. Бекетов. – Санкт-Петербург : Тип. Товарищества «Общественная польза», 1880. – [2], 600, [2] с. : рис. – В конце кн. отсутствуют стр.

Автор – доктор естественных наук и профессор С.-Петербургского Университета.

Провенієнції: печатка «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема»; власницький автограф «Сцефановского. 15/X.01»; екслібрис «?»; на корінці палітурки штамп «ВПШ».

Цитата з тексту: «…в основе нашей науки лежит опыт и преимущественно наблюдение. Но данные, полученные опытом или наблюдением, остались бы бесплодными, если бы наука не стремилась связать их, для вывода общих заключений. В естествознании, особенно же в биологических науках, эти заключения производятся помощью индукции или наведения. Поэтому естественные науки называются индуктивными».

Бекетов Андрій Миколайович *(1825–1902) – український і російський ботанік, громадський діяч. Дід Олександра Блока.*

У 1849 р. закінчив Казанський університет. Протягом 1858–1861 рр. очолював кафедру ботаніки у Харківському університеті. Згодом у 1861–1897 рр. викладав у Петербурзькому університеті, в 1876–1883 рр. – його ректор. Член-кореспондент (від 1891 р.) і почесний член (від 1895 р.) Петербурзької академії наук.

А.М. Бекетов – один із основоположників експериментальної морфології і географії рослин в Росії. В наукових працях вирішального значення надавав впливу зовнішніх факторів при видоутворенні. Одну з праць Бекетова присвячено флорі Катеринославської губернії (1885), в якій описано понад 1000 видів. Учений написав кілька підручників і багато науково-популярних праць, був ініціатором з'їздів російських природознавців і лікарів. До вихованців А.М. Бекетова належать ботаніки К.А. Тімірязєв, В.Л. Комаров та ін.

Андрій Миколайович був вегетаріанцем. У 1878 р. опублікував статтю «Питание человека в его настоящем и будущем» – перша публікація

російською мовою про вегетаріанство, вважають, що саме його стаття остаточно переконала Л.М. Толстого відмовитися від м'яса.

НОВѢЙШІЕ
УСПѢХИ БОТАНИКИ

39. Бородин И. Новейшие успехи ботаники (1877–1879) / И. Бородин. – Санкт-Петербург : Тип. В.Ф. Демакова, 1880. – [2], II, III, [1], 180 с., 32 политипажа.

Автор – профессор Медико-хирургической академии.

Провенієнції: екслібрис «Изъ книгъ С.К. Запорожцева»; на корінці палітурки штамп «С.К.З.».

Із передмови: «Предлагаемая книга представляет попытку, которая в случае хотя бы скромного успеха, должна повторяться периодически, напр. к каждому съезду русских естествоиспытателей. Я имел в виду изложить важнейшие успехи, сделанные в последние три года наукою, которой я посвятил свои силы – ботаникой. Сама по себе, подобная попытка едва ли нуждается в оправдании; мне кажется, она отвечает действительной потребности. При ужасающей и постоянно возрастающей специализации знания, становится все труднее и труднее следить даже за успехами науки, которою специально занимаешься, не говоря уже о науках соприкасающихся».

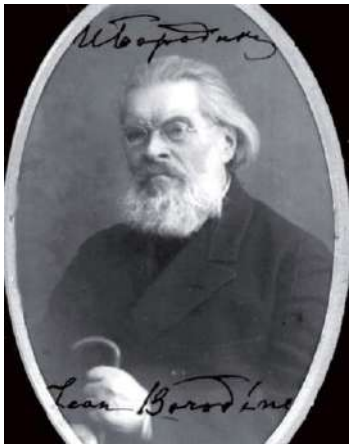

Бородін Іван Парфенійович *(1847–1930) – відомий російський ботанік, академік Російської Академії наук (із 1902 р.), початківець охорони природи, один із засновників етико-естетичного підходу у заповідній справі і охороні дикої природи.*

Розвинув ідеї Гуго Конвенца про культурні та моральні складові природоохорони. Директор ботанічного музею Петербурзької академії наук.

Закінчив фізико-математичний факультет Петербурзького університету (1869), потім викладав у Петербурзькому лісовому інституті та в університеті. Із 1880 р. – професор. У 1886 р. Новоросійський університет в Одесі присвоїв І.П. Бородіну ступінь доктора без захисту дисертації. Засновник (1916) і довічний президент Російського ботанічного товариства.

Праці І.П. Бородіна присвячено анатомії та фізіології рослин (вивченню дихання рослин і утворення аспарагіну, дослідженню хлорофілу). Брав участь у створенні природоохоронної комісії при Російському географічному товаристві, що зробила багато для розвитку ідей охорони природи в Росії і в Україні. Деякі віталістичні погляди Бородіна зазнали критики К.А. Тімірязєва.

40. Де-Вальден Б. Практическая ботаника или руководство, к определению диких лесных и полевых растений, с указанием ядовитых, лекарственных и хозяйственных / сост. Б. Де-Вальден. – Москва : Тип. В. Готье, 1869. – [6], 325, [1] с.

Із передмови: «Издаваемое мною руководство назначено для начинающих изучение Ботаники. Всем известно, что самостоятельные ботанические упражнения учащихся не только возбуждают в них охоту к изучению Ботаники; но весьма скоро развивают наблюдательность и приучают к правильному описанию и точному определению растений. Как роды, так и виды растений, расположены в этой книге по системе Линнея, на том основании, что эта система, по своей простоте, весьма удобна для начинающих изучение Ботаники».

41. Визнер Ю. Биология растений с приложением исторического очерка ботаники / Ю. Визнер ; пер. Р.Р. Шредера, Н.А. Никольского. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Тип. В. Киршбаума], 1892. – [2], VI, [2], 293, [1] с., 60 рис., 1 ботан. карта Земли.

Автор – профессор Венского Университета.

Читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства», «Курсы по Семенному делу Харьковского Областного Сельскохозяйственного Союза Кооперативов», «Вищі Сільськогосподарські курси. Народний Комісаріят Земельних Справ У.С.Р.Р.», «Бібліотека Всеукраїнської Вищої Комуністичної Сільськогосподарської Школи ім. тов. Артема»; власницький автограф «Леонтий Кривцун(?)», на корінці палітурки штамп «А.Б.»; написи «В даръ отъ проф. Ин-та С.П. Попова», «Передано в Студ. Уч.-Вспом. Б-ку».

Від перекладача: «Не смотря на то, что со времени Дарвина биология получила такое первенствующее значение в науке и привлекла внимание всех, кто с большим или меньшим интересом следит за постановкой и решением вопросов, касающихся жизни, в нашей ботанической литературе еще не появлялось сочинения, которое обнимало бы собой биологические явления в растительном мире. Руководствуясь этой мыслию, мы решаемся заполнить отчасти этот пробел переводом посвященного биологии третьего тома «Elemente der wissenschaftlichen Botanik» Визнера. Конечно, предлагаемая книга представляет интерес главным образом для ботаника, как сочинение, которое дает свод биологических фактов и теорий и знакомит с современным положением биологии, но мы думаем, что труд немецкого ученого не лишен поучительности и вообще для всякого образованного читателя».

Юліус фон Віснер *(1838–1916) – один із найкращих західноєвропейських ботаніків.*

Наукову освіту здобув у Відні. У 1861 р. почав читати лекції з фізіології рослин у Політехнічному інституті; у 1873 р. обраний професором анатомії і фізіології рослин Віденського університету.

Учений зробив великий внесок у питання рослинної фізіології. Його роботи над утворенням хлорофілу і явищами геліотропізму за своєю методикою можуть вважатися зразковими. Цінні його дослідження присвячені зростанню й руху органів рослин і їх формуванню у залежності від зовнішніх умов.

Також Юліусу фон Віснеру належать кілька важливих мікроскопічних досліджень в області технології і технічного товарознавства (наприклад, його дослідження старих паперів, сирих рослинних продуктів тощо).

Дарувальник книги ***Попов Сергій Платонович – професор мінералогії з геологією в Ново-Олександрійському інституті сільського господарства та лісівництва з 1907 р.***

42. Вилькомм М. Ботанический атлас / М. Вилькомм ; текст под ред. Н. Раевского. – Санкт-Петербург : Изд. Ф.А. Битепажа : [Тип. М. Стасюлевича], 1898. – [2], XII, 180, [2] с., 124 цв. табл.

Провенієнції: печатки «Фундаментальна бібліотека Харківського інституту зернових культур», «Укркниготорг. Книгарня № 3. Харків»; власницький автограф «?».

Із передмови автора: «Атлас не составляет только пособия для самообучения, а и с пользою может быть употребляем учителями ботаники в средних городских и даже народных школах, так как в нем находятся нужные указания и относительно Линнеевой системы. О, если бы оказалось верным выражение, которым один из новейших рецензентов заканчивает свой разбор этого атласа: «Этот атлас проникнет повсюду!» В таком бы случае он достиг бы того этического значения, которое имели в виду его при выпуске автор и издатель, а именно: пробудить и развить в нарастающем юношестве любовь к природе и интерес к изучению естествоведения».

Генріх Моріц Вільком *(1821–1895) – німецький ботанік і географ, дослідник флори Піренейського півострова. Викладав в Лейпцігському університеті. Пізніше перебував на посаді професора природознавства в Дерптському університеті. Протягом 1874–1892 рр. – професор і директор*

Карлова університета в Празі. У 1840-х рр. подорожував Іберійським півостровом, відвідав Іспанію і Португалію. Разом із лісоводом Робертом Хартигом його вважають засновником лісової фітопатології.

Г.М. Вільком видав безліч праць з різних галузей ботаніки, у яких подав багато цінних літографічних ілюстрацій різних об'єктів ботанічних досліджень. Гарно виконані літографії точно відображають всі значущі деталі рослин, описаних у його книгах. Виданий ним Ботанічний атлас користувався великою популярністю. Між 1885 і 1909 рр. випущено п'ять видань цього атласу.

43. Вюильмен. Биология растений / Вюильмен ; пер. И.А. Петровского ; под ред. и с предисл. К.А. Тимирязева. – Москва : Тип. А.Г. Кольчугина, 1897. – 290, [2] с.

Автор – профессор медицинского факультета в Нанси.

Провенієнції: печатки «Книжный магазинъ И.Н. Иогансонъ Харьковъ, Московская ул., № 19», «Ученическая библиотека Харьковского 2-го реального училища».

Із передмови: «Автор настоящего труда, пользующийся во Франции почетною известностью, принимает биологию растений в более широком смысле, т.е. не выделяет ее из общей физиологии, вследствие чего, в его изложении, она лишается того одностороннего характера, которым отличаются немецкие трактаты, носящие то же название, хотя главное содержание книги относится к тем явлениям приспособления растительного организма, которые обратили на себя внимание в последние десятилетия… книга эта доставит интересное чтение для всякого читателя, не специалиста, но желающего ознакомиться, в самых общих чертах, с основными явлениями растительной жизни».

***Поль Вюільмен** (1861–1932) – французький учений, який в 1889 р. увів термін «антибіоз». Він писав: «коли два живих тіла тісно пов'язані і одне з них чинить руйнівну дію на більшу чи меншу частину іншого, можна сказати, що відбувається антибіоз».*

44. Горецкий В. Русский народный лечебный травник и цветник. С рисунками всех трав и цветов, отпечатанных красками в их натуральном виде : в 2 ч. / сост. В. Горецким и Вильком ; под ред. Вл. Второва ; [литогр. А.В. Малюкова]. – Москва : Изд. книгопродавца С.И. Леухина : [Тип. С. Орлова], 1885. – [2], XV, 242, LXXX, VIII, 243–550, LXI, [1], III, [1] с., 179 л. цв. ил.

Провенієнції: печатка «Фундаментальна бібліотека Харківського інституту зернових культур».

Текст на титульній сторінці книги: «Русский народный лечебный травник и цветник содержит подробное описание всех, без исключения, трав и цветов, употреблявшихся когда-либо и употребляющихся теперь для полного излечения различных болезней и недугов, с подробным указанием признаков их, места произрастания, отличительных качеств, времени сбора, врачебных действий на организм человека болезней, в которых они даются, как современными врачами, так равно и на основании народных поверий и убеждений, с указанием всех способов приготовления из растений лекарств для самоизлечения. Столб исцеления всех болезней и недугов исстари испытанными народными способами и средствами из растительного царства природы, с приложением словаря местных названий (по губерниям) трав и цветов, и особого отдела о ядовитых и неядовитых грибах. С 200 раскрашенных и художественно выполненных с натуры рисунков всех этих трав и цветков и с рисунками в тексте. В 2-х частях составлено на основании старинных рукописных травников и цветников, новейших научных трудов лучших ботаников и личных изысканий и наблюдений при двадцатилетней практике. Составлено аптекарями В. Горецким и Вильком, под редакциею доктора Вл. Второва».

Кінець XIX ст. ознаменувався значним успіхом у галузі фармакології та синтезу нових хімічних лікарських препаратів. Найбільшу кількість ліків привозили в Російську імперію із Західної Європи, проте їх ціна була надто високою, а ефективність не підтверджувалася. Тому багато лікарів і дослідників знову звернулися до старовинного мистецтва лікування хвороб травами. Широка географія Російської імперії дозволяла користуватися природними багатствами – різноманітністю видів рослин, й самі різні інгредієнти для препаратів народної медицини можна було легко зібрати самостійно або знайти в аптеках.

Довідник В. Горецького дає поради для самостійного збирання лікарських трав, їх оброблення і застосування. У виданні наведено велику кількість ілюстрацій, зокрема кольорових, які допомагають правильно визначити рослину. Горецький скрупульозно зібрав в одному томі відомості про безліч трав, що використовувалися з давніх-давен, і представив цей матеріал у світлі новітніх досягнень ботаніки XIX ст.

45. Гофман К. Ботанический атлас по системе де-Кандоля / К. Гофман ; изм. и доп. применительно к России под ред. А.Ф. Баталина и Н.А. Монтеверде. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Коммерч. Скоропечатня «Евгения Тиле преемн.»], 1897. – [10], XXXII, [2], 188, XIII с., 80 хромолитогр. табл., 508 политипажей.

Редакторы: А.Ф. Баталин – бывший Директор Императорского С.-Петербургского Ботанического Сада; Н.А. Монтеверде – главный ботаник

Императорского С.-Петербургского Ботанического Сада.

Провенієнції: печатка «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту»; власницький напис «В.В. Яновский. Лаборант кафедры общего земледелия. 21/VIII. 53 г.»; уклеєно вирізку з газети за 1896 р.: «Александр Федорович Баталин (Некролог)».

Із передмови М. Монтеверде: «Предлагаемый ботанический атлас имеет своею задачею дать возможность лицам, интересующимся и занимающимся ботаникою, приобрести общедоступное пособие для наглядного ознакомления с родною флорою. Главное место в атласе уделено цветковым и высшим споровым растениям, которые прежде всего обращают на себя внимание любителя; из низших же спорових растений изображены лиш немногие, наиболее бросающиеся в глаза представители».

Карл Август Отто Гофман *(1853–1909) – німецький ботанік і вчитель. Народився в м. Бесков. Вивчав математику та природознавство у Берлінському університеті, а згодом закінчив аспірантуру в Геттінгенському університеті. Починаючи з 1877 р., К. Гофман викладав у гімназії в Берліні.*

Разом із Вільгельмом Фатке він опрацював ботанічні зразки, зібрані Йоганном Гільдебрандом на Мадагаскарі. Також учений займався дослідженнями видів родини Asteraceae. Свою вражаючу колекцію рослин він заповів Берлінському гербарію. Рід Hoffmanniella родини Asteraceae названо на його честь.

46. Гофман К. Ботанический атлас по системе де-Кандоля / К. Гофман ; с изм. и доп. применительно к России под ред. Н.А. Монтеверде. – 2-е изд., испр. и знач. доп. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Коммерч. Скоропечатня «Евгения Тиле, преемн.»], 1899. – [10], XXXIV, 273, XVI, [1] с., 41 хромолитогр. табл., 42 л. текста с 735 политипажами.

Н.А. Монтеверде – главный ботаник Императорского С.-Петербургского Ботанического Сада.

Провенієнції: печатки «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту», «Укркниготорг. Книгарня № 3. Харків. Цена 100 руб. Отсутствуют 39 таблиц».

Із передмови М. Монтеверде до другого видання: «Первое издание ботанического атласа разошлось по подписке в первый же год его выхода. Вследствие такого успеха и многочисленных требований лиц, желавших приобрести атлас, вскоре пришлось приступить к обработке второго издания. В этом новом, значительно дополненном издании из атласа Гофмана заимствованы только раскрашенные таблицы (за небольшим исправлением их) и часть черных рисунков…Что же касается текста, то он весь обработан самостоятельно. Введение и споровые растения написаны академиком С.И. Коржинским, а цветковые мною».

«Ботанічний атлас» Карла Гофмана охоплює невелику, але вагому частину флори. Відмінна якість ілюстрацій та цікавий текст, що супроводжує їх, нікого не залишить байдужим і буде цікавим читачам будь-якого віку.

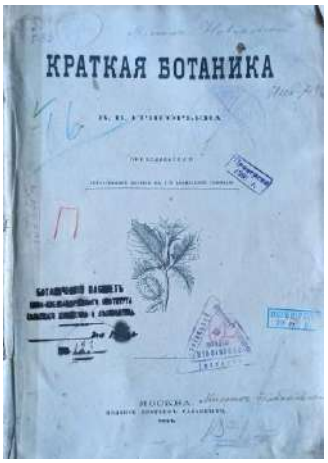

47. Григорьев В.В. Краткая ботаника / В.В. Григорьев. – Москва : Изд. Братьев Салаевых, 1871. – [2], VIII, 430, [2] с. : рис.

Автор – преподаватель естественной истории в 1-й московской гимназии.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Ботанический кабинет Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства», студенческий кружок «CONCORDIA»; власницький автограф «Михаилъ Новаковский».

Зі вступу: «Ботаника есть часть естественной истории, занимающаяся изучением растительного царства. Растительное царство состоит из органических тел природы, называемых растениями, которые питаются неорганическими веществами, извлекая их из почвы и воздуха, и своим существованием обусловливают жизнь животных».

Григор'єв Володимир Васильович *(1830–1901) – російський педагог, директор Московського вчительського інституту.*

Закінчив Головний педагогічний інститут. Із 1853 р. читав природничу історію в 1-й московській гімназії. Із 1869 р. викладав природознавство в 5-й московській гімназії, із 1870 р. – математику і природничу історію в 4-й московській гімназії.

У 1871 р. Г.В. Григор'єва призначено директором першої в Ярославській губернії учительської семінарії. У 1874 р. він став першим директором учительської семінарії в с. Поліванова Подільського повіту Московської губернії. Протягом 1878–1880 рр. був директором Московського реального училища, потім знову повернувся до учительської семінарії. У 1880 р. призначений директором Московського учительського інституту. У 1895 р. вийшов у відставку.

48. Григорьев В.В. Руководство к ботанике : в 2 ч. / В.В. Григорьев. – 3-е изд. – Москва : Изд. Бр. Салаевых : [Тип. С. Орлова], 1864. – [4], IV, II, [2], 555, [1] с., 517 политипажей.

Автор – преподаватель естественной истории в 1-ой московской гимназии.

Зі вступу: «Цель предлагаемого руководства – служить учебником для желающих познакомиться с главнейшими основаниями научной ботаники. Трудами современных ученых, объем этой науки так расширился,

что некоторые ее части возведены даже на степень отдельных самостоятельных наук. Так как и элементарный курс ботаники, по моему мнению, не должен ограничиваться каким-либо одним ее отделом, а должен по возможности обнимать всю науку всецело, хотя бы излагая самое существенное из каждого ее отдела, то и предлагаемый курс разделен на: органографию и морфологию, систематику, фитографию, анатомию и физиологию, географию и палеонтологию растений».

В.В. Григор'єв – автор багатьох публікацій, серед яких підручники з ботаніки, природничої історії тощо. За його редакцією видавався «Журнал Російського товариства любителів садівництва».

49. Кернер фон-Марилаун А. Жизнь растений / А. Кернер фон-Марилаун ; пер. (с разрешения изд. оригинала) со 2-го вновь перераб. и доп. нем. изд. с библиогр. указ. и оригинальными доп. А. Генкеля, В. Траншеля ; под ред. И.П. Бородина. – Санкт-Петербург : Книгоизд. Товарищество «Просвещение», 1900. – Т. 2 : История растений. – X, 841, [1] с., 233 ил., 19 хромолитогр., 11 картин, 1 карта. – Библиогр.: с. 835–838.

В книге читатель найдет 11 резанных на дереве отдельных картин Эрнста Гейн, Ад. и Фрица ф.-Кернер, Г. ф.-Кенигсбрун, Э. ф.-Рансоннет, И. Зеелоз, И. Зелени, Олофа Винклер и др.

Провенієнції: печатки «Р.С.Ф.С.Р. Н.К.П. Институт Гражданских Инженеров. Клуб», «Бібліотека Харківського Інженерно-Економічного Інституту Зернового Господарства».

Зі вступу: «Первейшею задачею этой книги является изложение обновления, размножения и распространения неделимых, равно как описание тех средств, при помощи которых отдельное растение сохраняется, добывает место обитания и удерживает его за собою до того времени, когда его заместит жизнеспособное потомство».

Антон Кернер *(1831–1898) – австрійський ботанік.*

Протягом 1848–1853 рр. А. Кернер вивчав медицину у Віденському університеті, у 1854 р. отримав ступінь доктора медицини. Одночасно вивчав природничу історію. У 1858 р. призначений професором ботаніки Політехнічної школи в Офені, у 1860 р. очолив кафедру в університеті м. Інсбрук, із 1878 р. – у Віденському університеті: директор Ботанічного саду і професор природничої історії. Академік Віденської академії наук (1872).

Основні праці вченого присвячено географії рослинності, фітоценозам, систематиці та гібридизації рослин.

КУРСЪ БОТАНИКИ

ВАРШАВА

1900

50. Палладин В.И. Курс ботаники, читанный на химическом отделении Варшавского политехнического института / В.И. Палладин. – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – [2], II, 235, [3] с., 181 рис. – Содерж.: Анатомия растений (ч. 1); Физиология растений (ч. 2); Микробиология (ч. 3).

Автор – Профессор Императорского Варшавского Университета.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Учебно-вспомогательная библиотека студ. Н.-А. Института», «Книжный магазин В.А. Просяниченко. Киев», «”Школьный мир” в Новочеркасске», студенческий кружок «CONCORDIA».

Професор В.І. Палладін – один із творців теорії дихання рослин як сукупності ферментативних процесів, що здійснюються системою оксидаз і дегідрогеназ. Згідно вчення Палладіна, у першій фазі дихання відбувається анаеробний розпад води і вуглеводів і відновлення так званих дихальних хромогенів, які є акцепторами і переносниками водню, а в другій – кисень повітря окислює хромогени, що перетворюються при цьому в дихальні пігменти. Вивчав процеси утворення ферментів і координацію їх дії.

В.І. Палладін – автор понад 85 наукових робіт і багатьох статей з фізіології рослин, представлених у «Енциклопедичному словнику» Брокгауза–Ефрона. Наукові праці вченого склали фундамент сучасних уявлень про біологічне окислення, увійшли до скарбниці світової науки як видатний внесок ученого у вирішення біологічних проблем.

Визнанням наукових заслуг В.І. Палладіна стало присудження йому в 1907 р. Упсальским університетом (Швеція) ступеня доктора медицини honoris causa.

СРЕДИ ЦВѢТОВЪ.

ПРИ ИЗУЧЕНІИ БОТАНИКИ.

50 РАСКРАШЕННЫХЪ ТАБЛИЦЪ

51. Порецкий С.А. Среди цветов : наглядное пособие при изучении ботаники : для школ и самообразования / С.А. Порецкий ; предисл. и ред. Н.А. Рубакина. – Москва : Тип. Товарищества И.Д. Сытина, 1899. – 50 табл.

Издание состоит из 50 раскрашенных таблиц с изображениями представителей главнейших семейств цветковых и высших споровых растений и с подробными описаниями их. Текст С.А. Порецкого; предисловие и редакция Н.А. Рубакина.

Порецький Сергій Олександрович *(1860–1916) – викладач природничої історії і географії в гімназії Карла Мая (1892–1897 і 1907–1916 рр.) у Санкт-Петербурзі.*

Рубакін Микола Олександрович *(1862–1946) – російський книгознавець, бібліограф, популяризатор науки і письменник.*

Як керівник видавничих фірм О.Н. Попової (із 1894 р.), І.Д. Ситіна і товариства «Видавець», М.О. Рубакін багато зробив для популяризації в народних масах правильного і серйозного читання.

Завдяки своєму таланту дослідника і систематизатора йому вдалося створити найповніше закордонне зібрання російських книг.

КРАТКІЙ ПРАКТИЧЕСКІЙ
КУРСЪ РАСТИТЕЛЬНОЙ ГИСТОЛОГІИ
ДЛЯ
НАЧИНАЮЩИХЪ
РУКОВОДСТВО

52. Страсбургер, Эдуард. Краткий практический курс растительной гистологии для начинающих : руководство для самостоятельного изучения микроскопич. ботаники и введение в микроскопич. технику / Э. Страсбургер ; пер. с нем. С. Навашина ; предисл. К. Тимирязева. – Москва : Типо-литогр. И.Н. Кушнерева и К°, 1886. – [4], III, [1], III, [1], II, [2], 304 с., 112 рис. вырезанных на дереве.

Автор – доктор, профессор ботаники в университете в Бонне.

Переводчик – ассистент при кафедре физиологии растений в Московском Университете и Петровской Земледельческой Академии.

Провенієнції: печатки «Книжный магазинъ В. Эриксонъ. Санктъ-Петербургъ», «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема».

Із передмови К. Тімірязєва до російського перекладу: «Для изучения природы мало одного знания – необходимо еще умение. Почти каждая отрасль естествознания предполагает в изучающем известную долю личного искусства, без чего невозможно не только приобретение новых научных истин, но и критическое отношение к истинам, уже добытым наукой, а следовательно и основательное их усвоение…Книга предназначена не только для начинающих предмет в высших учебных заведениях, под руководством преподавателей, но и для самообучения и на этот раз это не обычная только реклама. Все указания так полны и обстоятельны, что, обладая этой книгой и основными сведениями по ботанике (что и предполагает автор), всякий может приступить к микроскопическим занятиям, почти не нуждаясь в руководителе. Изложение книги – явление редкое в немецкой ученой литературе – просто и понятно. Не малое достоинство книги заключается в рисунках; все они оригинальные, сделаны с натуры, но в то же время

отличаются почти схематической ясностью, т.е. сосредоточивают внимание читателя на главном предмете, не развлекая его посторонними случайными подробностями…».

Едуард Адольф Страсбургер *(1844–1912) – німецький ботанік польського походження. Один із ботаніків XIX ст., що вніс істотний внесок у розвиток цитології.*

Навчався в Парижі, Боннському та Єнському університетах, де вивчав природничі науки. Ступінь доктора філософії отримав у Варшавському університеті (1866). Із 1867 р. – доцент ботаніки Варшавського університету, із 1869 р. професор в Єні, із 1880 р. – професор ботаніки і директор ботанічного саду Боннського університету.

Більшість робіт ученого пов'язані з мікроскопічними дослідженнями в галузі морфології і анатомії рослин. Ним виявлено багато раніше невідомих явищ у процесах поділу клітин і запліднення квіткових рослин.

Страсбургер увів у науку поняття «цитоплазма», а також описав мейоз у вищих рослин, запліднення у папоротеподібних, голонасінних. У 1875 р. він встановив, що процеси розподілу ядра в клітинах рослин протікають так само, як і в клітинах тварин, тобто однаково для всіх живих організмів. У 1884 р. став першим науковцем, який спостерігав у квіткових рослинах процес злиття чоловічого ядра (сперматозоїда) з ядром яйцеклітини.

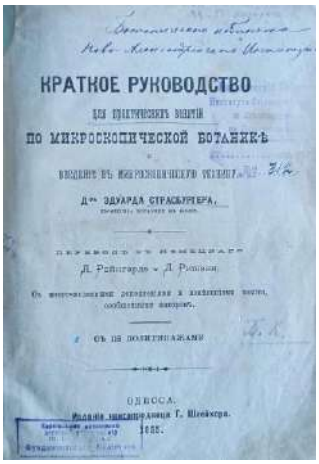
КРАТКОЕ РУКОВОДСТВО
ПО МИКРОСКОПИЧЕСКОЙ БОТАНИКѢ
Д-ра ЭДУАРДА СТРАСБУРГЕРА.
ОДЕССА.

53. Страсбургер, Эдуард. Краткое руководство для практических занятий по микроскопической ботанике и введение в микроскопическую технику / Э. Страсбургер ; пер. с нем. Л. Рейнгарда, Л. Ришави с многочисл. доп. и изм. текста, сообщенными автором. – Одесса : Изд. книгопродавца Г. Шлейхера : [Тип. А Шульце], 1885. – X, 355, [1] с., 115 политипажей.

Автор – професор ботаники в Бонне.

Читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Библиотека Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Ново-Александрия Люблинской губ.», «Ботанический Кабинет Института Сельского Хозяйства и Лесоводства в Ново-Александрии», «Кабинет частного земледелия. Институт сельского хозяйства и лесоводства. Харьков»; напис «Ботанического кабинета Ново-Александрийского Института».

Із передмови перекладача Л. Рішаві: «В прошедшем году профессор Боннского университета Э. Страсбургер издал в свет сочинение под заглавием «Das kleine botanische Practicum für Anfänger», долженствующее служить руководством для практических занятий по микроскопической ботанике. Г. Страсбургер предоставил мне право перевода этого сочинения

на русский язык и в то же время был так любезен, что сообщил мне те изменения и дополнения текста, которые он предполагает сделать во втором издании своей книги. Вследствие этого предлагаемый ниже перевод представляет собою как бы второе издание названного сочинения».

Едуард Адольф Страсбургер *був одним із авторів відомого підручника ботаніки для вищої школи, перше видання якого вийшло у 1894 р. У 2002 р. вийшло 35-е видання цього підручника німецькою, яке було перекладено декількома мовами. Також багаторазово перевидавався його «Ботанічний практикум» і «Малий ботанічний практикум».*

54. Талиев В.И. Руководство к сознательной гербаризации и ботаническим наблюдениям: (для ботаников-любителей) / В.И. Талиев. – Санкт-Петербург : Тип. Ю.Н. Эрлих : Изд. Ф. Павленкова, 1900. – [8], 164, [4] с., 71 рис.

Провенієнції: печатка «Библиотека Харьковского 2-го реального училища».

Із передмови: «Автор предлагаемой благосклонному вниманию читателя книги, излагая различные точки зрения, с которых можно рассматривать и изучать мир растений, желал заинтересовать, по мере сил и умения, этими вопросами более обширный круг людей, пробудить в них стремление к самостоятельному осмысленному исследованию и помочь им выбраться на правильный путь, пользуясь приводимыми здесь указаниями. Насколько ему удалось справиться со взятой на себя задачей, пусть решают сами читатели, но для автора всегда остается неотъемлемой наградой сознание искреннего желания принести пользу горячо любимому делу и добросовестного труда при выполнении задачи».

Валерій Іванович Таліев *(1872–1932) – український і російський ботанік ерзянського походження. Початківець охорони природи в Україні; керівник Харківського товариства дослідників природи.*

Закінчив природничо-історичне відділення фізико-математичного факультету Казанського університету (1894, Татарстан) і медичний факультет Харківського університету (1897).

Працював військовим лікарем у м. Феодосії (1897–1899). Із 1900 р. – приват-доцент Харківського університету. Одночасно викладав ботаніку в Харківському ветеринарному і медичному інститутах. Із 1919 р. – професор Петровської сільськогосподарської академії (нині – Московська сільськогосподарська академія імені К.А. Тімірязєва).

Основні праці вченого з географії рослин, теорії еволюції, біології і морфології рослин тощо; також досліджував флору Південної України, рослинність крейдяних відкладів та ін. Підкреслював роль людини і тварин у поширенні рослин на Землі, безлісся степів пояснював діяльністю людини.

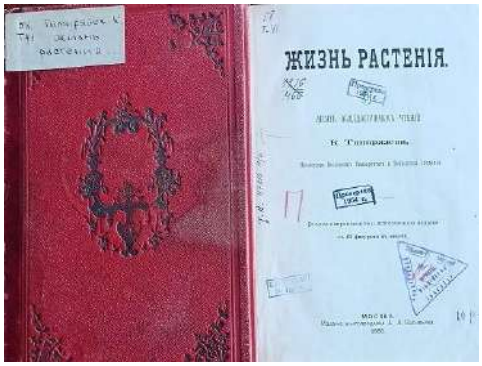

55. Тимирязев К.А. Жизнь растения : десять общедоступных чтений / К.А. Тимирязев. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Изд. книгопродавца А.Л. Васильева, 1885. – X, 330 с., 63 фиг.

Автор – профессор Московского Университета и Петровской Академии.

Провенієнції: печатки «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета», «Курсы по Семенному делу Харьковского Областного Сельскохозяйственного Союза Кооперативов», «Бібліотека Всеукраїнської Вищої Комуністичної Сільськогосподарської Школи ім. тов. Артема».

Із передмови до першого видання: «Уже почти четверть столетия в ботанической литературе, не только русской, но и западно-европейской, ощущается недостаток в сочинении, которое знакомило бы, в общедоступной форме, с современным состоянием растительной физиологии. Решаясь печатать эти лекции, я надеюсь, хотя в слабой мере, пополнить этот пробел, но, отдавая эту книгу на суд читателей, вполне сознаю всю трудность предпринятой задачи. Всякое общедоступное изложение, по самой своей сущности, лишает автора возможности высказать всю истину, т.е. представить всестороннюю, критическую оценку приводимых фактов – и тем более обязывает его не говорить ничего, кроме истины, а это последнее требование в высшей степени трудно выполнить в науке, представляющей еще много шаткого, еще далеко не установившейся».

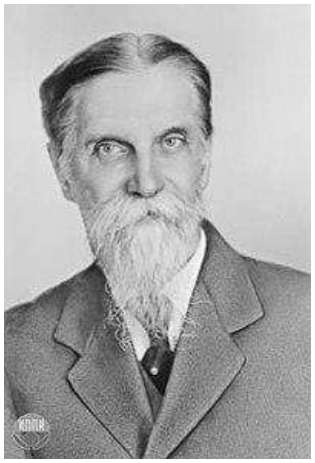

Климент Аркадійович Тімірязєв *(1843–1920) – російський природознавець-дарвініст, біолог, фізіолог, один із основоположників російської і радянської школи фізіологів рослин; член-кореспондент РАН (1917 р., член-кореспондент Петербурзької АН з 1890 р.).*

Народився в Петербурзі. Початкову освіту отримав удома. У 1866 р. закінчив Петербурзький університет як вільний слухач (оскільки 1861 р. його виключили з університету за участь у студентських заворушеннях).

Протягом 1868–1870 рр. Тімірязєв навчався і працював за кордоном у лабораторіях німецьких (К. Гірхофа, Г. Гельмгольца, Р. Бунзена, Ф. Гофмейстера) і французьких (П. Бертло, Ж. Буссенго, К. Бернара) учених.

Повернувшись до Росії, Климент Аркадійович захистив дисертацію на тему «Спектральний аналіз хлорофілу», і в 1871 р. його призначено на професорську посаду у Петровську сільськогосподарську академію в Москві. Протягом 1870–1892 рр. учений викладав ботаніку у Московській сільськогосподарській академії, із 1875 р. – ординарний професор, із 1877 р. – завідувач першою в Росії кафедрою анатомії і фізіології рослин, одночасно із 1877 р. – професор Московського університету.

Останні 10 років К.А. Тімірязєв займався лише науковою та літературно-публіцистичною діяльністю. Його наукові праці, що вирізняються стрункістю структури, чіткістю і послідовністю викладення фактичного матеріалу, присвячено експериментальній і теоретичній розробці проблеми фотосинтезу. Учений встановив, що фотосинтез здійснюється відповідно до закону збереження енергії; інтенсивність фотосинтезу тісно пов'язана з інтенсивністю світла. К.А. Тімірязєв висловив думку, що хлорофіл не тільки фізично, а й хімічно бере участь у фотосинтезі, передбачивши тим самим розвиток сучасної науки.

ОБЗОРЪ
БОТАНИЧЕСКОЙ ДѢЯТЕЛЬНОСТИ
ВЪ РОССІИ
за 1890 годъ.

56. Фаминцын А. Обзор ботанической деятельности в России за 1890 год : читанный в заседании Физ.-Мат. Отд-ния 29 мая 1891 г. / сост. А. Фаминцыным, при участии Д. Ивановского, Н. Кузнецова, Кн. В. Масальского. В. Траншеля. – Санкт-Петербург : [Тип. Императ. АН], 1891. – [8], XXI, [1], 157, [1] с.

<u>*Провенієнції*</u>: печатка «Бібліотека У.К.С.Г.У. ім. Артема».

Фамінцин Андрій Сергійович *(1835–1918) – ботанік, громадський діяч. Професор, завідувач кафедрою фізіології рослин Санкт-Петербурзького університету. Основоположник петербурзької школи фізіологів рослин; автор першого вітчизняного підручника з фізіології рослин (1887). Основні праці Фамінцина пов'язані з фотосинтезом і обміном речовин в рослинах. Уперше (1883) ввів термін «обмін речовин» стосовно рослин.*

У галузі ембріології А.С. Фамінцин одним із перших приступив до вивчення розвитку зародка у однодольних. Уперше в Росії почав розвивати експериментальні дослідження з фізіології рослин.

У Петербурзькій Академії наук за його ініціативою було організовано в 1890 р. ботанічну лабораторію – першу в Росії спеціальну науково-дослідну установу з фізіології рослин. Учений був ініціатором утворення (1901) і головою Бюро бібліографії по природознавству і математиці в Росії при Академії наук, разом з В.І. Вернадським був ініціатором створення Комісії з вивчення природних продуктивних сил Росії (КЕПС). Президент Вільного

економічного товариства (1906–1909), почесний президент Російського ботанічного товариства (1915).

57. Фаминцын А. Обзор ботанической деятельности в России за 1892 год : доложено в заседании Физ.-Мат. Отд-ния 12 мая 1893 г. / сост. А. Фаминцыным, С. Коржинским, при участии И. Бородина, Д. Ивановского, А. Кильмана, Н. Кузнецова, Кн. В. Масальского, С. Навашина, С. Ростовцева, Г. Танфильева. – Санкт-Петербург : [Тип. Императ. АН], 1894. – XXVI, 187, [1] с.

Провенієнції: печатка «Бібліотека У.К.С.Г.У. ім. Артема».

58. Фаминцын А. Обзор ботанической деятельности в России за 1893 год : доложено в заседании Физ.-Мат. Отд-ния 7 сент. 1894 г. / сост. А. Фаминцыным, С. Коржинским, при участии Д. Ивановского, П. Котурницкого, Н. Кузнецова. – Санкт-Петербург : [Тип. Императ. АН], 1895. – Год 4-й. – XXI, [1], 166 с.

Провенієнції: печатка «Бібліотека У.К.С.Г.У. ім. Артема».

59. Шмальгаузен Ив. Краткий учебник ботаники : для студентов медицины и начинающих натуралистов / Ив. Шмальгаузен. – 2-е изд., испр. – Киев : Тип. Императ. Ун-та св. Владимира Н.Т. Корчак-Новицкого, 1899. – V, [3], 312, [2] с., 298 рис.

Автор – Профессор Университета Св. Владимира.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: власницький автограф «М. Дмитриева»; на корінці палітурки штамп «М.А.Д.»; напис на форзаці «Агрон. лаборат. № 2046».

Із передмови до першого видання: «При составлении этого учебника автор придерживался лучших современных учебников Сакса, Люрсена, Прантеля, Рейнке, Виснера; обозрение отрядов и семейств цветковых растений составлено по книжке Эйхлера… Из названных и других учебников, – Томе, Жюсьё и из специальных исследований заимствованы рисунки, которые воспроизведены фототипиею… Учебник этот назначен главным образом для репетиций после лекций и для приготовления к экзамену. Автор цель свою будет считать достигнутою, если этим изданием ему удастся облегчить студентам изучение Ботаники».

Шмальгаузен Іван Федорович *(1849–1894) – видатний ботанік, член-кореспондент Російської АН (із 1893 р.), один із основоположників палеоботаніки в Росії. Із 1897 р. – професор Київського університету; батько І.І. Шмальгаузена.*

Шмальгаузен – автор праць з флори України («Флора Юго-Западной России», 1885), Середньої і Південної Росії, Криму і Північного Кавказу; із палеоботаніки, анатомії та фізіології рослин. У своїй магістерській дисертації «О растительных помесях» (1874) І.Ф.Шмальгаузен висловив оригінальну точку зору на еволюційне значення гібридизації. У цій роботі він уперше в російській літературі дав виклад і позитивну оцінку ідей Г. Менделя, цим самим зробивши важливий внесок в зародження генетики в Росії.

Після переїзду до Києва науковець написав фундаментальні роботи, присвячені опису і систематизації флори півдня Російської імперії. Він був блискучим викладачем, виховав у Київському університеті, на думку його учня М.В. Григор'єва, цілу «наукову школу Шмальгаузена».

ФІЗІОЛОГІЯ РОСЛИН

Фізіологія рослин є теоретичною основою всіх агрономічних наук, оскільки управління життєвими процесами рослин та їх використання складають основне завдання фізіології рослин

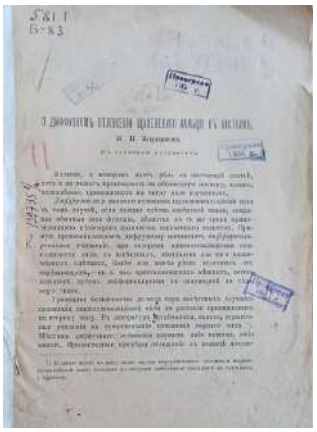

60. Бородин И.П. О диффузном отложении щавелевого кальция в листьях / И.П. Бородин. – [Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1892]. – 56 с., 1 табл. рис. – Отд. отт. из журн.: Труды Санкт-Петербургского Общества Естествоиспытателей при Санкт-Петербургском университете. 1892. Т. 22.

<u>*Цитата з тексту*</u>: «Явление, о котором идет речь в настоящей статье, хотя и не может претендовать на абсолютную новизну, однако, несомненно, принадлежит к числу мало изученных».

Бородін Іван Парфенович *(1847–1930) – російський ботанік, популяризатор науки, зачинатель російського природоохоронного руху, один із засновників етико-естетичного підходу в заповідній справі й охороні дикої природи. Розвивав ідеї Гуго Конвенца про культурну і моральну складову природоохорони.*

В одній з перших у Росії книг з охорони природи, виданій в 1914 р. («Охрана памятников природы»),

учений заявив: «А між тим ми не можемо не примкнути до широкого руху (з охорони природи), що охопив Західну Європу: це наш моральний борг перед батьківщиною, людством і наукою ... Скільки б захисних ділянок не влаштували у себе наші сусіди, вони не в змозі замінити наших майбутніх заповідників. Розкинувшись на величезному просторі в двох частинах світу, ми є володарями в своєму роді єдиних скарбів природи. Це такі ж унікуми, як картини, наприклад, Рафаеля – знищити їх легко, але відтворити немає можливості... Створення захисних ділянок надзвичайно важливо і з метою педагогічною».

61. Бородин И.П. О дыхании почек, распускающихся на срезанных ветвях / И.П. Бородин. – [Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1880(?)]. – 18 с. – Отд. отт. из журн.: Труды Санкт-Петербургского Общества Естествоиспытателей при Санкт-Петербургском университете. 1880(?). Т. 11, вып. 157.

Цитата з тексту: «Распускание почек на деревьях неоднократно сравнивалось, как в морфологическом, так и в физиологическом отношениях, с прорастанием семян. Между прочим, распускающиеся почки служили уже не раз объектами для исследования процесса дыхания, но постепенный ход дыхания при постоянных внешних условиях изучен не был».

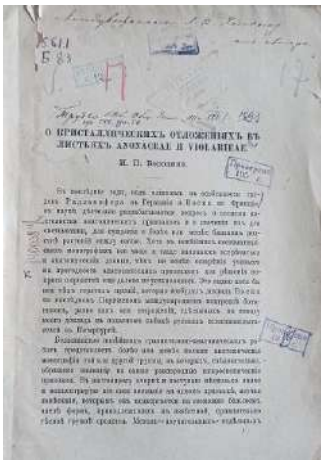

62-63. Бородин И.П. О кристаллических отложениях в листьях Anonaceae и Violarieae / И.П. Бородин. – [Санкт-Перербург : Тип. В. Демакова, 1891]. – 29 с. – Отд отт. из журн.: Труды Санкт-Петербургского Общества Естетствоиспытателей при Санкт-Петербургском университете. 1891. Т. 21.

У кн. приплетено: **Бородин И.П. Эпидермины у Лютиковых** / И.П. Бородин. – Санкт-Петербург : Тип. Меркушева, 1902. – 10 с. – Текст рус., нем. – Отд. отт. из журн.: Труды Императорского Санкт-Петербургского Общества Естествоиспытателей. 1902. Т. 32, вып. 1.

Провенієнції: дарчий напис «Многоуважаемому Л.В. Ходскому отъ автора».

Цитата з тексту: «Сопоставление двух семейств, рассматриваемых в настоящем очерке, по отношению к их кристаллическим (если можно так выразиться) признакам, не лишено, мне кажется, интереса и хорошо освещает своеобразное положение изучаемых здесь кристаллических отложений среди прочих анатомических признаков».

Ходський Леонід Володимирович *(1854–1919) – російський економіст, статистик, публіцист, видавець, редактор і педагог.*

64. Бородин И.П. Протоплазма и витализм : [(речь, произнесен. 28 дек. 1893 г. на юбил. собр. по случаю 25-летия О-ва естествоиспытателей при Императ. С.-Петербург. ун-те)] / И.П. Бородин. – Санкт-Петербург : Тип. И.Н. Скороходова, 1894. – 30 с. – (Из журнала «Мир Божий», № 5, май, 1894 г.)

Продается в пользу фонда на устройство бесплатных народных читален.

Читацькі помітки.

Провенієнції: дарчий напис «Дорогой моей дочери Инне Бородиной отъ отца и автора».

Цитата з тексту: «Почти полвека тому назад в естествознании родилось новое понятие, а в научном языке, соответственно тому, появилось новое слово, новый термин, которому суждено было играть огромную роль в истории человеческой мысли и произвести своего рода переворот в наших воззрениях на природу живых тел. Термин этот – протоплазма».

65. Бородин И.П. Процесс оплодотворения в растительном царстве / И.П. Бородин. – 2-е изд., перераб. – Санкт-Петербург : Изд. журн. «Мир божий» : Тип. И.Н. Скороходова, 1896. – [4], 226 с., 169 политипажей.

Автор – профессор Императорской Военно-медицинской академии и С.-Петербургского лесного института.

Второе переработанное издание книги Ученым Комитетом Министерства Народного Просвещения одобрено для фундаментальных и ученических, старшего возраста, библиотек средних учебных заведений.

Провенієнції: печатка «Библиотечный совет Городской читальни в пам. Н.А. Лейкина».

Цитата з тексту: «Нет в мире тайны более заманчивой, как тайна жизни. Богослов, философ, историк, естествоиспытатель, каждый по своему, стараются разгадать ее, изучая то сложнейшие проявления жизни в области духа, то материальную подкладку жизненных явлений – живую материю. Во всеоружии скальпеля, микроскопа, реактива и логики подходит естествоиспытатель к живым существам, стараясь вырвать у них ревниво скрываемую ими тайну; попеременно обращается он то к венцу творения – человеку, то к подонкам жизни – туда, где дыхание ее обнаруживается в наипростейшей форме. Нужно ли прибавлять, что тайна по-прежнему остается тайною? Суждено ли человеку вообще проникнуть в ее сущность, – кто может ответить на этот вопрос?».

Лєйкін Микола Олександрович *(1841–1906) – російський письменник, журналіст і видавець. За характеристикою О.В. Амфітеатрова, «перший газетний розважальник і улюблений комік петербурзької публіки».*

66. Бородин И.П. Физиологические исследования над дыханием листоносных побегов : рассуждение на степень магистра / И.П. Бородин. – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1876. – [2], 114 с., III табл.

Провенієнції: дарчий напис «Многоуважаемому Николаю Александровичу Степанову въ знакъ памяти отъ автора».

Цитата з тексту: «Язык не даром отождествляет дыхание с жизнью. Куда бы мы не обратили свой взор, к царству ли протистов, этих организмов, почти лишенных организации, к миру ли высших растений или к сложнейшим созданиям животного царства, всюду мы встречаемся с одним и тем же процессом дыхания, всюду дыхание является неизменным, роковым спутником и верным признаком жизни».

67. Варгин В.Н. Питание и размножение растений / сост. В.Н. Варгин. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Тип. В. Демакова], 1897. – II, 53, [1] с. – (Элементарный курс общего земледелия ; вып. 1).

Автор – преподаватель Красноуфимского промышленного училища.

Провенієнції: печатки «Ученическая библиотека Харьковского 2-го реального училища», «Книжный магазин Ф.А. Иогансон в Харькове».

Варгін Володимир Миколайович *(1866–1936) – російський агроном, завідувач кафедри сільськогосподарської економії та організації господарства Пермського університету (із 1920 р.), Герой Праці РРФСР.*

Великою популярністю користувався «Елементарний курс загального землеробства». Цей дохідливо написаний підручник довгий час був широко поширеним посібником в сільськогосподарських школах Росії. У 1921–1922 рр. книги В.М. Варгіна «Ґрунтознавство», «Харчування і розмноження рослин», «Добриво» і «Обробка ґрунту» були видані в Берліні у видавництві А. Девро. Також користувалися популярністю статті науковця в журналах з різних питань сільського господарства і сільськогосподарського машинобудування. Усього він опублікував понад 150 праць з агрономії, організації та економіки сільського господарства.

68. Варминг. Систематика растений / Варминг ; пер. с 3-го дат. изд. С. Ростовцева, М. Голенкина ; с предисл. К.А. Тимирязева. – Москва : Кн. маг. Н.И. Мамонтова, 1893. – VIII, 624, [8] с., 645 политипажей.

Автор – доктор, профессор ботаники в Копенгагенском университете.

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства»; на корінці палітурки штамп «ИСХЛ».

Із передмови К. Тімірязєва: «Мастерское, сжатое, немногословное изложение делает книгу не только удобной для изучения, но и вполне легкой и доступной для чтения или справок. Автор сумел слить в одно единое целое общую картину системы растительного царства с достаточно полным описанием отдельных групп и форм… в книге Варминга учащиеся получают обильный и разнообразный фактический материал, ценный по его свежести и умелой группировке и крайне искусно сжатый до возможно малого объема. Рисунки… еще более облегчают его усвоение.

В итоге нельзя не быть благодарным С.И. Ростовцеву, в известной степени ученику Варминга, за счастливую мысль обогатить русскую учебную литературу этим прекрасным переводом, тщательность которого, при неустановившемся еще у нас техническом языке, могла быть достигнута только ценою значительного и крайне добросовестного труда».

Йоханнес Евгеніус Вармінг *(1841–1924) – датський ботанік, еколог, альголог, міколог, мікробіолог. Один із засновників екології: видав першу книгу про екологію рослин («Екологічна географія рослин», 1896), прочитав перший університетський курс екології, створив концепцію екології.*

Й.Е. Вармінг – один із основоположників екологічної морфології рослин – пов'язував поширення рослин з певними умовами існування. Розвинув вчення про «життєві форми», під якими розумів «форму, у якій вегетативне тіло рослини (індивіда) знаходиться в гармонії із зовнішнім середовищем протягом всього його життя від колиски до труни, від насіння до відмирання».

У 1895 р. увів в ботаніку термін «ефармонія» і запропонував ефармоністичну класифікацію життєвих форм рослин. Написав багато робіт з ботаніки, біогеографії, екології, морфології, історії розвитку і систематики рослин. Перекладені багатьма мовами, вони мали істотний вплив на розвиток ботаніки та екології в цілому.

69. Варминг. Систематика растений : в 2 ч. / Варминг ; пер. с 3-го дат. изд. С.И. Ростовцева, М.И. Голенкина ; с предисл. К.А. Тимирязева ; под ред. С.И. Ростовцева. – 2-е рус. изд., испр. и знач. доп. – Москва : Кн. маг. Н.И. Мамонтова, 1897. – Ч. 1 : Важнейшие сведения из морфологии растений. Обзор систем. Тайнобрачные. – [4], 388 с. : ил. – (Основы ботаники).

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. института».

Із передмови К. Тімірязєва до другого видання: «Выражение удивления перед несомненным возрастанием у нас спроса на книгу, и преимущественно серьезную, стало в последние годы почти избитым, общим местом. Но факт сам по себе так утешителен, а текущая жизнь так мало балует нас светлыми, бодрящими явлениями, что все, подающее надежды на будущее, невольно приковывает к себе внимание».

70. Варминг. Систематика растений : в 2 ч. / Варминг ; пер. с 3-го дат. изд. С.И. Ростовцева, М.И. Голенкина ; с предисл. К.А. Тимирязева ; под ред. С.И. Ростовцева. – 2-е рус. изд., испр. и знач. доп. – Москва : Кн. маг. Н.И. Мамонтова, 1898. – [Ч. 2 : Явнобрачные]. – [2], XVI, [446], 5, [1] с. : ил. – (Основы ботаники).

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. института».

71. Визнер, Юл. Физиология растений / Юл. Визнер ; пер. с 4-го нем. испр. и доп. изд. В.Г. Бойно-Родзевича ; под ред. и с доп. Н.С. Понятского ; с предисл. К.А. Тимирязева. – Москва : Изд. маг. «Книжное Дело», 1900. – VI, 186, [2] с., 10 рис. – (Элементы научной ботаники).

Автор – профессор анатомии и физиологии растений в Венском университете. Редактор – ассистент при кафедре ботаники в Московском университете. Тимирязев – профессор Московского университета, бывший профессор Петровской Академии.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. института»; на корінці палітурки штампи «Агр. Лаб. И.Х.У.», «Б.Ж.П. или О.»; штамп «Даръ студентки Марии Николаевны Папудогло Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке Марта 9 дня 1922 г.».

Із передмови К.А. Тімірязєва: «Хотя на русском языке имеется превосходный краткий учебник проф. Палладина, представляющий во многих отношениях даже преимущества перед соответствующими по объему

иностранными руководствами, тем не менее нельзя не признать полезным появление в русском переводе одного из лучших немецких произведений этого рода. Главное достоинство этой книги заключается, конечно, в научной авторитетности ее автора… Визнер сам немало способствовал успехам современной физиологии и некоторые его исследования, напр., в области изучения роста, справедливо признаются образцовыми… Второе достоинство этой книги, делающее ее особенно ценной для начинающих изучать физиологию, – ясность и простота изложения… К числу достоинств книги должно отнести довольно подробные библиографические указания. Перевод весьма тщательно проредактирован Н.С. Понятским и снабжен им обстоятельными примечаниями, касающимися, преимущественно, вопросов, обработанных русскими учеными».

72. Грант-Аллен. Жизнь растений : попул. беседы / Грант-Аллен ; пер. с англ. Н.Н. Спиридонова ; просм. Д.Н. Прянишниковым. – Москва : Изд. маг. «Книжное Дело», 1898. – [4], 230 с., 54 рис.

Провенієнції: печатки «Ученическая библиотека Харьковского 2-го реального училища», «Книжный магазин Ф.А. Иогансона в Киеве с 1874 г.»; штамп на корінці палітурки «Б.2.Х.Р.У.».

Зі вступу: «В этой книжке я задаюсь целью написать краткую историю растений, историю их возникновения и развития. Я буду иметь дело как с самыми большими, так и с самыми маленькими растениями. Я постараюсь показать, каким образом они впервые возникли и каким постепенным и медленным путем они изменились и образовали такое неизмеримое число разнообразных деревьев, кустов, трав, водорослей, мхов и грибов, какое в настоящее время существует на свете».

Чарльз Грант Аллен *(1848–1899) – англійський вчений і письменник канадського походження, агностик і соціаліст, прихильник ідей еволюціонізму.*

У 1884–1899 рр. Аллен опублікував близько 30 романів, багато оповідань і наукових есе. Перші книги присвячено науковим питанням, зокрема «Physiological Æsthetics» (1877) і «Flowers and Their Pedigrees» (1886). Із 1895 р. друкувався його цикл художніх романів, присвячених психологічному аналізу любові і шлюбу. У скандальному романі «Жінка, яка наважилася» письменник уперше зобразив незалежну жінку-феміністку, яка будує шлюб на ідеї материнства, а не заміжжя і, яка народила позашлюбну дитину. Книга стала бестселером. Аллен також був одним із зачинателів науково-фантастичної літератури.

Сучасники Аллена так характеризували його: атеїст, соціаліст, ботанік, зоолог, хімік, фізик, антрополог, історик, журналіст, критик,

романіст. У цьому довгому списку письменницьке ремесло недарма стоїть на останньому місці. Сам Аллен зізнавався, що його пристрасть – філософія, та й взагалі наука, а до белетристики він «докотився». Проте саме літературна діяльність принесла йому славу.

ВЫДѢЛЕНІЕ ВОДЫ
НАДЗЕМНЫМИ ОРГАНАМИ РАСТЕНІЙ.

73. Деларю, Евгений. Выделение воды надземными органами растений / Е. Деларю. – Харьков : В Унив. Тип., 1868. – [4], IV, 120 с., 2 табл. рис.

Автор – приват-доцент ботаники при Харьковском Университете.

Провенієнції: печатка «Агрономическая Лаборатория Харьковского Женского Университета, учрежденного Обществом Трудящихся Женщин».

Зі вступу: «На внешней поверхности надземных частей растения довольно часто замечаются выделения, различные как по своему составу, так и по внешнему виду. Более других интересно, по значению своему для растений, выделение воды, совершающееся в виде двух процессов: 1) процесса испарения, свойственного всем растениям без исключения, и 2) процесса водоточения, по предположению Унгера тоже свойственного всем растениям, но замеченного только у сравнительно небольшого числа растений, хотя и происходящего иногда в значительной степени. При первом из двух названных процессов, вода выделяется в виде пара; при втором – в капельно-жидком состоянии».

Деларю Євген Михайлович *(1845–?) – анатом і фізіолог рослин, викладач Катеринославської класичної чоловічої гімназії.*

Народився в с. Василівці Вовчанського повіту Харківської губернії. Закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Імператорського університету Св. Володимира в Києві. У 1868 р. захистив магістерську дисертацію «Про виділення води надземними органами рослин». Викладав ботаніку в Харківському і Новоросійському університетах (1866–1869). Також читав природознавство в Катеринославській класичній чоловічій гімназії (1869–1872). Опублікував близько 20 наукових праць в галузі анатомії та фізіології рослин. Мав чин статського радника.

СЕЛЬСКО-ХОЗЯЙСТВЕННАЯ БИБЛІОТЕКА
КАКЪ РАСТУТЪ
СЕЛЬСКО-ХОЗЯЙСТВЕННЫЯ РАСТЕНІЯ
ЧАСТЬ I.

74. Джонсон, Самуил. Как растут сельскохозяйственные растения : руководство для с.-х. школ и для самообучения. / С. Джонсон ; пер. с нем. Я.Н. Калиновский. – Москва : Изд. кн. торговли «Коммиссіонеръ» : Тип. Ив. Ив. Смирнова, 1875. – Ч. 1. – [2], VIII, 412, II с. : политипажи, аналит. табл. – (Сельскохозяйственная библиотека).

Автор – профессор аналитической и агрономической химии при Иельской коллегии в Нью-

Гевене. Переводчик – бывший профессор сельского хозяйства при Московском университете, магистр сельского хозяйства.

Із передмови: «В моей книге «Химия в приложении к земледелию и физиологии» я не мог коснуться физиологических явлений и морфологических отношений произрастания и развития растений; в сочинении моего друга и бывшего слушателя, профессора, доктора С. Джонсона в Нью-Гевене «Как произрастают растения», эти отношения, имеющие весьма важное значение для научно-образованного сельского хозяина, изложены чрезвычайно ясно, сжато и с полным знанием исследований, произведенных в этом направлении в Германии. Это побудило меня поручить моему сыну перевести сказанное сочинение на немецкий язык, предполагая, что для почитателей моей книги оно может служить необходимым дополнением. Юстус фон Либих».

Самуїл Вільям Джонсон *(1830–1909) – американський агрохімік.*

Праці Джонсона охоплювали різні аспекти землеробства, які сьогодні можна було б назвати органічними і неорганічними. Зокрема він викривав шахрайства зі штучними добривами (деякі з яких сьогодні називаються хімічними добривами).

Протягом 1877–1899 рр. Джонсон був директором сільськогосподарської експериментальної станції Коннектикуту; у 1878 р. – президентом Американського хімічного товариства

75. Зайкевич А.Е. Физиологическое исследование над дыханием корней / А.Е. Зайкевич. – Харьков : В Унив. Тип., 1877. – [2], 60, [2] с., 2 табл. черт. – [Отд. отт. из : Труды Общества испытателей природы. Т. 11].

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агрон. Лабор.».

Епіграф: «Знание всех свойств и вида корней есть основание полеводства; все работы, какие сельский хозяин производит на поле, должны вполне соответствовать природе и свойствам корней тех растений, которые он хочет возделывать; все старание сельского хозяина только и может быть обращено на корни; что взошло, то находится уже вне его власти. Юстус Либих».

Зайкевич Анастасій Єгорович *(1842–1931) – учений-агроном, фізіолог рослин, етнограф. Герой Праці (1930), професор Харківського університету (із 1877 р.).*

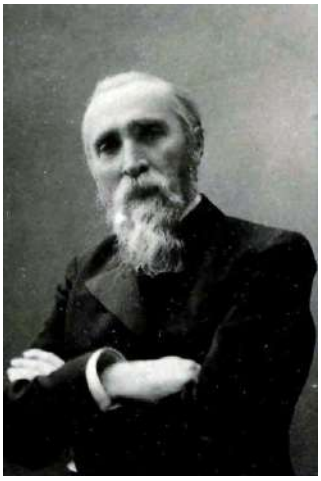

По закінченні навчання у Новоросійському університеті вивчав сільське господарство в Петровській академії і за кордоном. Автор творів «Фізіологічне дослідження над диханням коренів» (1878, магістерська дисертація), «Про необхідність розвитку бджільництва» (1880), «Про деякі сторони культури цукрового буряку» (1888); звітів про дослідження, що проводилися на дослідних полях Харківського сільськогосподарського товариства. Брав участь в організації сільськогосподарських виставок і з'їздів.

Упродовж 1881–1893 рр. створив 33 дослідні поля у різних губерніях; брав участь в організації мережі дослідних полів Всеросійського товариства цукровиків. У 1891 р. розробив перший програмний документ, який визначав розвиток буряківництва, зокрема такі його засади, як рядкове внесення суперфосфату, селекція й насінництво цукрових, напівцукрових і кормових буряків.

А.Є. Зайкевич вивчав фізіологію дихання коріння рослин. Співавтор сорту люцерни Грімм–Зайкевича та автор сорту м'яти Мітчам. Записував народні пісні Лубенщини для М. Лисенка, пропагував творчість Т. Шевченка. Досліджував гончарні промисли, видав працю «Мотивы малороссийского орнамента гончарного производства» (1883). Співзасновник Миргородського керамічного технікуму (1896).

76. Залесский В.К. Условия образования белковых веществ в растениях / В.К. Залесский. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1900. – [4], 58 с.

Автор – Залесский Вячеслав Константинович – магистр ботаники, профессор физиологии растений с учением о микроорганизмах Ново-Александрийского института сельского хозяйства и лесоводства в 1899–1903 гг.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; дарчий напис «Многоуважаемому профессору Анастасию Георгиевичу Зайкевичу от автора».

Цитата з тексту: «Будучи a priori убежден в возможности синтеза белковых веществ в растениях из органических азотистых соединений и нитратов в темноте, я поставил своею задачею доказать верность этих положений на опыте, направив главное старание на отыскание подходящих для этого объектов, а также на устранение ошибок моих предшественников, неудачи которых зависели от неправильной постановки опыта, неточных методов исследования и анализа».

Залеський В'ячеслав Костянтинович *(1871–1936) – український фізіолог і біохімік рослин, член-кореспондент АН УРСР, Заслужений діяч науки УРСР.*

Народився в Харкові. У 1893 р. закінчив Харківський університет, у якому працював до 1899 р. ***Із 1899 р. до 1903 р. обіймав посаду завідувача кафедри фізіології рослин Ново-Александрійський інституту сільського господарства та лісівництва в Пулавах.*** *У 1903 р. повертається в Харківський університет як професор, цю посаду він займав до своєї смерті. В'ячеслав Залеський був учнем В.І. Палладіна. За дві свої дисертації науковець отримав спочатку вчений ступінь магістра, а потім і доктора. Також був відомий як викладач фізіології на вищих жіночих курсах.*

Основні наукові дослідження В.К. Залеського присвячено синтезу білкових речовин, вивченню ролі сполук фосфору й заліза в обміні речовин рослинного організму. Учений довів можливість утворення вищими рослинами білкових речовин з нітратів і вуглеводів без участі сонячної енергії, наявність у них ферменту карбоксилази. Також вивчав ґрунтову мікрофлору, умови поширення у ґрунті азотобактера, процес дихання, дихальні ферменти, біохімічні перетворення в мікроорганізмах тощо.

77. Зорауэр Р. Физиология растений для садовников : пособие для практиков при выполнении садовых работ, а также руководство для обучения в школах / Р. Зорауэр ; пер. под ред. А.Ф. Рудзкого. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Тип. В.С. Балашева и К°], 1893. – [4], 293, [1] с., 35 политипажей.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «Агр. Лаб. И.Х.У.».

Зі вступу: «Говоря, что садовник занимается воспитанием растений, мы вместе с тем непременно приписываем ему стремление направлять растение к определенным целям, потому что без такого стремления немыслимо и самое понятие о воспитании. Садовник должен уметь сознательно направлять жизненные явления растительного организма и формы развития его к возможно совершенному достижению целей воспитания».

Пауль Зорауер *(1839–1916) – ботанік, фахівець із хвороб рослин, систематик живої природи. Автор найменувань низки ботанічних таксонів.*

Вивчав садівництво і ботаніку спочатку в Бреславлі, а потім у Берліні. Із 1871 р. завідував ботанічною дослідною станцією при Помологічному інституті в Прушкуві. Зорауер склав великий трактат про хвороби рослин «Handbuch der Pflanzenkrankheiten». Із 1891 р. видавав журнал «Zeitschrift für Pflanzenkrankheiten».

О ДВИЖЕНІИ
РАЗДРАЖИМЫХЪ ОРГАНОВЪ
РАСТЕНІЙ.
Н. ЛЕВАКОВСКАГО.
ХАРЬКОВЪ.

78. Леваковский Н. О движении раздражимых органов растений / Н. Леваковский. – Харьков : Тип. И.Д. Гинзбурга, 1867. – [2], 97, [1] с.

Провенієнції: на обкладинці власницький автограф «Н. Сторожневский [Сторожевский?]. 1 октября 1900».

Цитата з тексту: «Одно из различий, существующих между животными и растениями, состоит в том, что эти последние, вообще говоря, не имеют способности произвольного перемещения с места на место; однако существуют как целые растительные организмы, так и отдельные их части, представляющие весьма заметные явления движения».

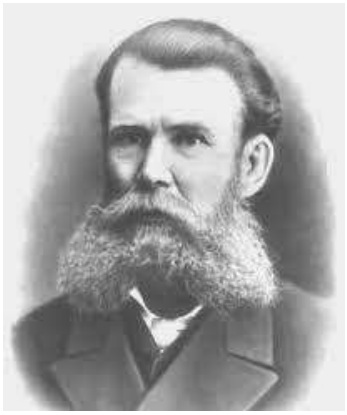

Леваковський Микола Федорович *(1833–1898) – один із перших російських ботаніків, які працювали в галузі експериментальної морфології. Дійсний статський радник (із 1875 р.).*

Закінчив Харківську гімназію (1852) і фізико-математичне відділення філософського факультету Харківського університету (1857). Протягом 1864–1865 рр. служив старшим учителем природничих наук в Катеринославській гімназії.

У 1865–1867 рр. був приват-доцентом Харківського університету, де одержав ступінь магістра ботаніки, був обраний доцентом Казанського університету по кафедрі ботаніки. Із 1869 р. – ординарний професор ботаніки.

Протягом 1875–1881 рр. обіймав посаду проректора університету, у 1882–1886 рр. – декана фізико-математичного факультету.

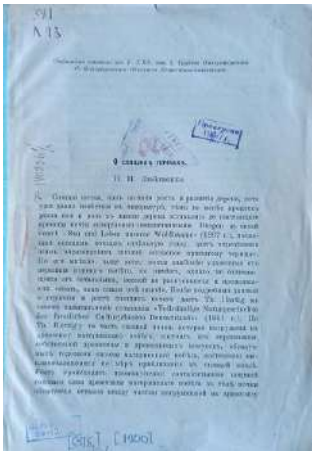

79. Любименко В.Н. О спящих почках / В.Н. Любименко. – [Санкт-Петербург : Тип. М. Меркушева, 1900]. – 7 с. – Отд. отт. из кн.: Труды Императорского С.-Петербургского Общества Естествоиспытателей. Т. 30, вып. 1. – Текст рус., нем.

Цитата з тексту: «…что касается значения рассмотренных нами побегов в жизни дерева, то, представляя из себя наислабейшую форму развития почки, они таким образом служат поддержанию жизни данного индивида при наименее благоприятных условиях роста. Это качество их особенно ценно потому еще, что при наступлении благоприятных условий роста скрытый побег легко дает длинный, из которого потом может развиться целое дерево».

Любименко Володимир Миколайович *(1873–1937) – український і російський ботанік, фахівець у галузі фізіології рослин, член-кореспондент РАН (із 1922 р., АН СРСР із 1925 р.), дійсний член АН УРСР (із 1929 р.).*

Закінчив Харківське землеробське училище (1892), потім працював агрономом в одному з маєтків Полтавської губернії. У 1898 р. закінчив Петербурзький лісовий інститут.

Протягом усього свого життя В.М. Любименко вів велику педагогічну роботу, читав курси з ботаніки в Петроградському університеті (1931—1937), на вищих курсах імені П.Ф. Лесгафта (1916–1928), у Хіміко-фармацевтичному інституті (1922–1930), у Військово-медичній академії (1924–1929).

Наукові праці В.М. Любименка, яких налічується понад двісті, відносяться до різних галузей ботаніки. Найбільш важливі роботи вченого присвячено фізіології рослин. У них він вивчав роль світла в житті рослин, рослинні пігменти і повітряне живлення рослинного організму. Для його досліджень характерна їх екологічна спрямованість, вивчення впливу зовнішніх факторів, і найбільше світла, на їх життєдіяльність. Як учений відрізнявся вражаючою працездатністю, працьовитістю, великими знаннями. Був невтомним у науковій роботі, а в години відпочинку любив займатися спортом: ковзанами, тенісом, кататися на велосипеді.

80. Монтеверде Н.А. О распространении и распределении селитры в растении и о некоторых химических превращениях под влиянием клеточного сока / Н.А. Монтеверде. – [Санкт-Петербург : Тип. В.Ф. Демакова, 1882]. – 22 с. – [Отд. отт. из: Труды Санкт-Петербургского общества естествоиспытателей. Т. 12, вып. 2].

<u>*Цитата з тексту*</u>: «Исследуя микроскопическим путем различные осадки в растениях, проф. Бородин нашел, между прочим, у многих из них селитру, иногда в довольно значительном количестве, вследствие чего он и предложил мне подробнее исследовать распространение селитры в растениях».

Монтеверде Микола Августинович *(1856–1929) – російський і радянський ботанік, фахівець у галузі морфології рослин, завідувач музею і біологічної лабораторії, головний ботанік Імператорського ботанічного саду в Санкт-Петербурзі. Член-кореспондент Російської академії наук по відділенню фізико-математичних наук (із 1922 р.).*

Закінчив Санкт-Петербурзький університет (1879). Із 1880 до 1892 р. був асистентом на кафедрі ботаніки при Санкт-Петербурзькому лісовому інституті.

У 1892 р. Монтеверде обійняв посаду завідувача біологічної лабораторії і Ботанічного музею Імператорського ботанічного саду у Санкт-Петербурзі. Завдяки його діяльності музей став великим науковим центром, хоча працівників музею в той час було всього четверо: сам Монтеверде, його помічник, який поєднував функції лаборанта, препаратора і служителя. Науковець створив зал економічної ботаніки, де експонувалися лікарські та харчові рослини. Розробив нові способи консервації рослинних об'єктів, зокрема об'ємну сушку квіток у піску. Поширюючи ботанічні знання, учений переклав російською мовою «Ботанічний атлас», який був доповнений зображеннями рослин російської флори.

Наукові дослідження вченого відносяться до різних галузей анатомії і фізіології рослин. Він вивчав жирові включення рослинних клітин, виконав низку робіт з вуглеводного і мінерального обміну. Розглядав кристалічні відкладення як систематичну ознаку, характерну для певних груп рослин. Ученим встановлено залежність утворення щавлевої кислоти від дії світла.

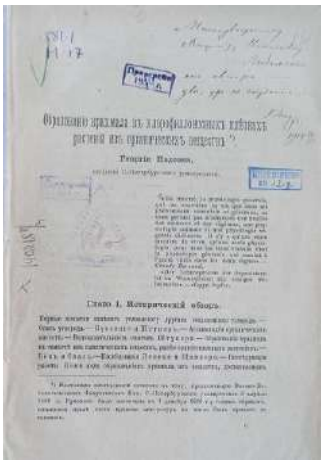

81. Надсон, Георгий. Образование крахмала в хлорофиллоносных клетках растений из органических веществ / Г. Надсон. – [Санкт-Петербург, 1889]. – С. 73–122. – Отд. отт. из кн.: [Труды Санкт-Петербургского Общества Естествоиспытателей, 1889].

Автор – студент С.-Петербургского университета.

<u>*Провенієнції:*</u> дарчий напис «Многоуважаемому Владимиру Николаевичу Любименко от автора, увы уже не студента… 1914. XII/6».

<u>*Підрядковий текст на с. 75*</u>: «Настоящее исследование написано на тему, предложенную Физико-Математическим Факультетом Имп. С.-Петербургского университета 8 апреля 1888 г. Рукопись была закончена к 1 декабря 1888 г.; таким образом, вышедшая после этого времени литература не могла быть принята во внимание».

Надсон Георгій Адамович *(1867–1939) – російський і радянський ботанік, мікробіолог, генетик. Член-кореспондент (1928), дійсний член АН СРСР (1929). Директор Інституту мікробіології АН СРСР (1934–1938), редактор першого в Росії журналу (1914–1938) по загальній мікробіології.*

Народився в Києві. У 1889 р. закінчив Санкт-Петербурзький університет, отримавши диплом I степеню із золотою медаллю за твір «Образование крахмала в хлорофиллоносных клетках растений из

органических веществ» (1889).

У 1891 р. Надсона затверджено хранителем ботанічного кабінета університету. У 1895 р. після захисту магістерської дисертації на тему «О строении протопласта цианових водорослей» його запрошено до Імператорського ботанічного саду молодшим консерватором. У 1899 р. він обійняв посаду бібліотекаря саду.

Протягом 1918–1937 рр. Г.А. Надсон завідував ботаніко-мікробіологічною лабораторією Державного рентгенологічного і радіологічного інституту. Довів на нижчих грибах (1925) можливість штучного отримання мутацій під дією іонізуючого випромінювання.

Крім того, із 1897 р. читав лекції з ботаніки у Санкт-Петербурзькому жіночому медичному інституті. У 1903 р. захистив при Варшавському університеті докторську дисертацію на тему «Микроорганизмы как геологические деятели. I. О сероводородном брожении в Вейсовом соляном озере и об участии микроорганизмов в образовании чёрного ила (лечебной грязи)». У 1936 р. переїхав до Москви, оскільки туди було перебазовано заснований ним Інститут мікробіології АН СРСР.

У 1937 р. Г.А. Надсона заарештували й засудили до розстрілу за звинуваченням в участі у контрреволюційній терористичній організації. Реабілітований в 1955 р.

82. Палладин В. Влияние кислорода на распадение белковых веществ в растениях / В. Палладин. – Варшава : Тип. К. Ковалевского, 1889. – IV, 93, [1], II с. – Библиогр.: с. 1–12.

Автор – профессор Института Сельского Хозяйства и Лесоводства в Новой Александрии в 1886–1889 гг.

Читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на обкладинці власницький автограф (?).

Із передмови: «Настоящая работа составляет продолжение моих исследований над значением кислорода для растений. В ней я поставил себе целью во первых выяснить, в какой зависимости от кислорода окружающего воздуха находится совершающийся в растениях, во все время их жизни, процесс распадения белковых веществ… Второю целью моих исследований было выяснить образование в растениях углеводов, как продуктов распадения белков… Вместо исторического очерка я привожу в хронологическом порядке список всех работ над распадением белков в растениях, вышедших по настоящее время…».

83. Палладин В.И. Физиология растений / В.И. Палладин. – 2-е изд. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1895. – VII, [1], 178 с., 32 рис., 1 фототипия.

Приплетено до кн.: Палладин В.И. Анатомия растений / В.И. Палладин. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1895.

Віртуальний огляд «Професор В.І. Палалдін»: до 155-річчя від дня народження (із колекції цінних видань)

URL: http://lib.knau.kharkov.ua/news/556-profesor-v-palladn-do-155-rchchya-vd-dnya-narodzhennya.html

84. Палладин В.И. Физиология растений / В.И. Палладин. – 3-е изд. – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1898. – [2], VII, [1], 195, [1] с., 52 рис., 1 фототипия.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства», студентського гуртка «CONCORDIA»; власницькі штампи «А. Бирнбаумъ», «HENRYK GOLCZ Nowo-Aleksandrya (Pulawy) hotel "Brystol" № 20 gub. Lubelska».

Присвята: «Глубокоуважаемому учителю Клименту Аркадьевичу Тимирязеву в день тридцатилетия его ученой и просветительной деятельности посвящает третье издание физиологии растений автор. 5 января 1898 года».

85. Прянишников Д. О распадении белковых веществ при прорастании / Д. Прянишников. – Москва : Типо-литогр. Высочайше утвержденного Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1895. – 59, [3] с., прил.

Читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Цитата з тексту: «Процесс произрастания не раз уже подвергался тщательному изучению и при том с различных сторон; но к нему часто возвращается (а конечно и впредь будет возвращаться) внимание исследователей, благодаря как своеобразности самого процесса, так и тому обстоятельству, что химия в ее применении к подобным объектам как растительный организм (фитофизиологическая химия) далека еще от своего последнего слова, и, по мере того, как совершенствуются ее методы, является естественное стремление от времени до времени еще раз ближе присмотреться к интересующему нас процессу».

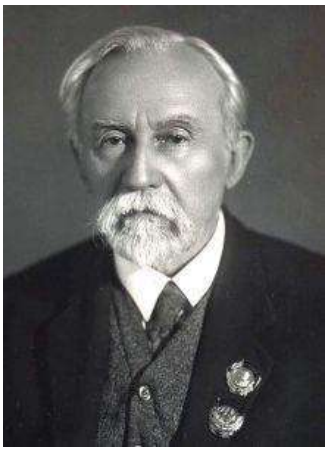

Прянишников Дмитро Миколайович *(1865–1948) – російський учений, академік, фахівець у галузі агрохімії, фізіолої рослин і рослинництва.*

Розробив теорію нітратного живлення рослин (1916), наукові основи вапнування кислих ґрунтів, гіпсування солонців, застосування мінеральних добрив у землеробстві. Встановив, що нітратний Нітроген (NO-3 тільки після відновлення до аміаку може бути використаний рослиною для синтетичного процесу.

Розробив проблему використання фосфоритів безпосередньо на добриво і довів можливість переробки їх на суперфосфат, склав фізіологічну характеристику вітчизняних калійних добрив. Також розробив проблему розміщення добрив у сівозмінах, питання норм, строків і техніки внесення добрив у ґрунт, виробництва складних мінеральних добрив.

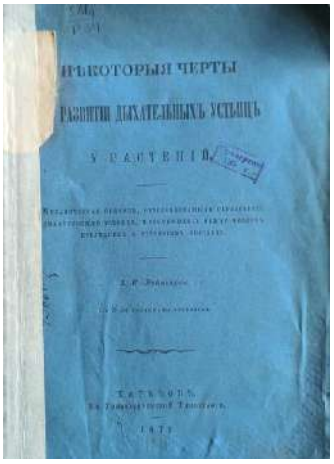

86. Рейнгард Л.В. Некоторые черты в развитии дыхательных устьиц у растений. Механическая причина, обусловливающая образование дыхательных устьиц, и соотношение между числом последних и строением листьев / Л.В. Рейнгард. – Харьков : В Унив. Тип., 1879. – [2], 78 с., III табл. рис. – Отд. отт. из кн.: Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. 1978. Т. 12.

<u>*Провенієнції*</u>: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. института».

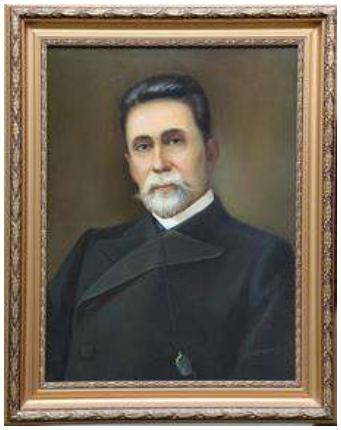

Рейнгард Людвіг Васильович (Вільгельмович) *(1847–1920) – ботанік, альголог, заслужений професор, перший виборчий ректор Імператорського Харківського університету (1905–1906), таємний радник.*

Навчався у 1-й київській, потім курській гімназії, яку не закінчив. У 1866 р. переїхав до Харкова. Протягом 1867–1871 рр. навчався на відділенні природничих наук фізико-математичного факультету університету. Після закінчення навчання став консерватором ботанічного кабінету. У 1874–1877 рр. викладав природничу історію у Харківському реальному училищі. Після захисту дисертації в якості приват-доцента читав лекції у Харківському університеті (1877–1880). У тому ж році його запрошено на роботу доцентом кафедри ботаніки Новоросійського університету в Одесі.

Після захисту дисертації на ступінь доктора ботаніки (1885) Л.В. Рейнгарда утверджено екстраодинарним професором. У 1886 р.

переведено до Харківського університету в званні ординарного професора, із 1902 р. – заслужений професор.

Науковець викладав курс ботаніки. Одночасно в 1886–1888 рр. читав курс лекцій з анатомії і фізіології рослин у Харківському технологічному інституті. У 1891–1894 рр. – секретар фізико-математичного факультету, із вересня 1905 р. до жовтня 1906 р. – перший виборний ректор Харківського університету. Більшість наукових праць професора Л.В. Рейнгарда присвячено анатомії і фізіології рослин, зокрема морфології водоростей.

87. Ришави Л. К вопросу о дыхании растений / Л. Ришави. – Одесса : в Тип. Ульриха и Шульце, 1877. – [2], 50 с. – (Из Записок Новороссийского Общества Естествоиспытателей. Т. 5).

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Рішаві Людвіг Альбертович *(1851–1915) – ботанік, фізіолог рослин, альголог, професор Новоросійського університету.*

Народився у Немирові Подільської губернії. Закінчив гімназію (1868) і вступив на природниче відділення фізико-математичного факультету Київського університету. Але через сімейні обставини перевівся до Новоросійського університету, який закінчив 1872 р. Шість років працював консерватором ботанічного кабінету. У 1878 р. захистив магістерську дисертацію «К вопросу о дыхании растений».

Протягом 1879–1884 рр. працював професором Варшавського університету. Повернувшись до Одеси, працював спочатку приват-доцентом, а потім професором Новоросійського університету.

Із 1885 до 1893 рр. Людвіг Альбертович керував кафедрою ботаніки і майже одночасно (1886–1895) Ботанічним садом.

Наукові інтереси Л.А. Рішаві були пов'язані з вивченням тропізмів рослин. Довгий час він займався дослідженням морських водоростей, історією їх розвитку, флорою і морфологією, систематикою.

Про особисті якості професора існують протилежні спогади. З одного боку Рішаві характеризують як людину, що завжди приваблювала до себе наукових співробітників, цікаво читала лекції, а з другого – як причепливу особу, яка виживала небажаних.

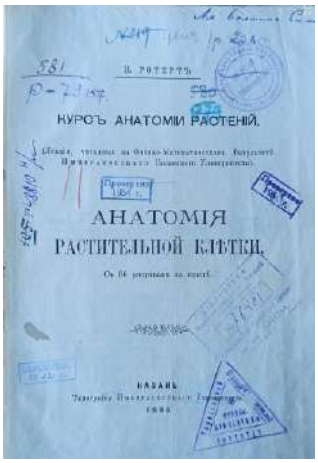

88-89. Ротерт В. Курс анатомии растений. Анатомия растительной клетки : лекции, читанные на Физико-Математическом Факультете Императорского Казанского Университета / В. Ротерт. – Казань : Тип. Императ. Ун-та, 1895. – [2], III, [1], 131, [1] с., 56 рис.

У кн. приплетено: **Ротерт В. Курс анатомии растений. Анатомия растительных тканей** : лекции, читанные на Физико-Математическом Факультете Императорского Казанского Университета / В. Ротерт. – Казань : Тип. Императ. Ун-та, 1897. – [2], II, 113, [1] с., 90 рис.

Провенієнції: печатки «Курсы по семеноводству Харьковского Областного Сельскохозяйственного Союза Кооперативов»; «Бібліотека Всеукраїнської Вищої Комуністичної Сільсько-Господарської Школи ім. тов. Артема»; власницький автограф «Ал. Болтинъ».

Ротерт Владислав Адольфович *(1863–1916) – український і російський ботанік, поляк за походженням.*

Освіту отримав у Ризькій Миколаївській гімназії (1880), потім вступив до Дерптського університету на фізико-математичний факультет (відділення ботаніки). У 1885 р. захистив дисертацію на ступінь магістра ботаніки. Потом близько двох років провів у Стразбурзі, а повернувшись працював у Санкт-Петербурзькому університеті в лабораторії професора Фамінцина.

У 1889 р. – приват-доцент з ботаніки у Казанському університеті, у 1891–1892 рр. працював в лабораторії у Лейпцизі. 1893 р. у Київському університеті захистив дисертацію на ступінь доктора ботаніки й був переведений до Харківського університету у званні екстраординарного, а з 1900 р. ординарного професора ботаніки. Протягом 1902–1908 рр. – професор ботаніки Новоросійського університету в Одесі, потім – професор фізіології рослин Харківського університету.

У 1908–1910 рр. В.А. Ротерт здійснив подорожі на Яву, Суматру, Цейлон, до південної частини Індії, Єгипту, Греції, до країн Європи, Азії, Північної Америки. У 1910–1914 рр. – професор фізіології рослин Ягеллонського університету в Кракові; із 1915 р. – професор Університету Святого Володимира в Києві.

Основні праці В.А. Ротерта присвячено анатомії і фізіології рослин (будова оболонок судин, кристалоносні клітини, хромопласти, фото- і хемотропізм) і систематиці (головним чином роду єжеголовних).

90. Сапожников В.В. Белки и углеводы зеленых листьев, как продукты ассимиляции / В.В. Сапожников. – Томск : Типо-Литогр. П.И. Макушина, 1894. – [4], 61, [1] с., 1 л. прил. – (Из Трудов Общества Естествоиспытателей и Врачей. 1894).

Автор – Профессор Томского Университета.

Провенієнції: дарчий напис «Многоуважаемому Вл. Ник. Любименко автор».

Із передмови: «Настоящая работа представляет продолжение моей работы, опубликованной в 1890 году, отчасти вызвана ею и также посвящена изучению продуктов ассимиляции зеленого листа. Здесь, кроме применения некоторых новых методов для изучения углеводов, я сделал попытку ближе ознакомиться с содержанием белка при ассимиляции и, по моему мнению, получил некоторые положительные результаты, позволяющие шире взглянуть на продукты ассимиляции… Работа выполнена главным образом летом 1891 и 92 гг. в Ботаническом институте пр. Фехтинга в Тюбингене, и только химическая обработка запасенного летом материала частью была закончена последующими зимами в Москве; поэтому считаю своим приятным долгом выразить мою искреннюю благодарность пр. Фехтингу за весьма сочувственное отношение к моей работе и предоставление возможных удобств к ее выполнению».

Сапожников Василь Васильович *(1861–1924) – російський ботанік і географ, мандрівник, міністр народної освіти в уряді Колчака (1918–1919).*

Закінчив Пермську гімназію і природниче відділення фізико-математичного факультету Московського університету (1884). Залишився при виші для професорського навчання. Магістр ботаніки (1890), доктор ботаніки (1896). Викладав природничу історію в Олександрівському училищі та хімію в Олексіївському училищі, читав лекції з фізіології рослин на Луб'янських жіночих курсах. Із 1890 р. – приват-доцент Московського університету. Викладав у Томському університеті (із 1893 р.); протягом 1906–1909 і 1917–1918 рр. – ректор Томського університету.

Організував наукові експедиції до Алтаю, Семиріччя, Саянів і Монгольського Алтаю. Зібрав величезний гербарій, вивчав зледеніння, відкрив льодовики, визначав висоту вершин. Автор праць з фізіології рослин і географічної характеристики природи Алтаю і Семиріччя. На його честь було названо два піка в горах Тянь-Шаню, а також льодовик Південного Алтаю. Під час експедицій багато фотографував, його колекція склала приблизно 10 тис. світлин.

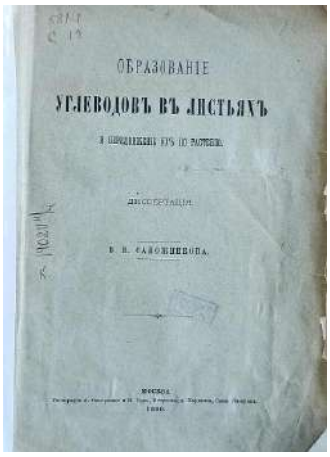
ОБРАЗОВАНІЕ
УГЛЕВОДОВЪ ВЪ ЛИСТЬЯХЪ

91. Сапожников В.В. Образование углеводов в листьях и передвижение их по растению : диссертация / В.В. Сапожников. – Москва : Тип. А. Фаворского и Н. Гер, 1890. – [4], 69, [1] с.

Провенієнції: дарчий напис «Многоуважаемому Вл. Ник. Любименко автор».

Із передмови: «Настоящая работа посвящена изучению углеводов листа, поскольку они служат вещественным выражением запасания солнечной энергии… Во многом мои исследования еще не позволяют сделать окончательного заключения; причина этого лежит главным образом в сложности вопроса, и потребуется еще не мало времени, чтоб привести его к удовлетворительному концу. В заключение считаю долгом выразить мою глубокую благодарность Профессору Климентию Аркадьевичу Тимирязеву за многие весьма ценные советы и указания».

К. Тимирязевъ.
ЗЕМЛЕДѢЛІЕ и ФИЗІОЛОГІЯ
РАСТЕНІЙ
I.
БОРЬБА РАСТЕНІЯ СЪ ЗАСУХОЙ.
МОСКВА.

92-93. Тимирязев К. Земледелие и физиология растений. I. Борьба растения с засухой / К. Тимирязев ; изд. П.К. Прянишникова, В.Н. Маракуева. – Москва : [Типо-литогр. Высочайше утвержденного Товарищества И.Н. Кушнерев и К°], 1893. – 88 с.

У кн. приплетено: **Тимирязев К. Земледелие и физиология растений. II. Происхождение азота растений** / К. Тимирязев ; изд. П.К. Прянишникова, В.Н. Маракуева. – Москва : [Типо-литогр. Высочайше утвержденного Товарищества И.Н. Кушнерев и К°], 1893. – 87, [1] с.

Читацькі помітки.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «Агр. Лаб. И.Х.У.».

Із передмови до другої частини конволюту: «Мало найдется примеров, где бы так ясно определилась взаимная роль теории и практики, как в исследованиях, в которых научный вопрос о происхождении азота растения неразрывно сплелся с чисто-практическим вопросом о пользе возделывания клевера и вообще бобовых растений. Факт совершенно исключительной пользы, извлекаемой из возделывания этих растений, не мог ускользнуть от наблюдения земледельцев, но только длинный ряд строго научных исследований мог дать ему истинное толкование и тем осветить дальнейший путь практики; стоит припомнить множество более или менее неудачных догадок, предлагавшихся агрономами, пока путем точного опыта не выяснилось с полной очевидностью, что при помощи этих растений мы пользуемся даровым удобрением – воздухом».

Вислови К.А. Тімірязєва:

- Тільки здійснюючи свої кращі мрії, людство просувається вперед;

- Наука сама собі філософія;

- Я сповідую три чесноти: віру, надію і любов; я люблю науку як засіб досягнення істини, вірю в прогрес і сподіваюся на вас (студентів);

- Рослина - посередник між небом і землею. Вона - істинний Прометей, що викрав вогонь з неба;

- Скиба добре випеченого хліба є одним із найбільших винаходів людського розуму.

94. Тимирязев К. Публичные лекции и речи. Из области физиологии растений / К. Тимирязев. – Москва : Изд. Тип. А.А. Карцева, 1888. – [8], 286, [2] с.

Автор – Профессор Московского Университета и Петровской академии.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агр. Лаб. И.Х.У.».

Із передмови: «Собранные в этом томике, речи и лекции были читаны перед весьма различными аудиториями, так что и степень их доступности, понятно, весьма различна. Тем не менее, все они изложены в форме популярной, так как, при современной специализации научной деятельности, ботаник, даже говоря перед конгрессом ботаников же, вынужден прибегать к этой форме».

У змісті лекції і промови: «Общественные задачи ученых обществ»; «Основные задачи физиологии растений»; «Действие света на хлорофилловое зерно»; «О физиологическом значении хлорофилла»; «Современное состояние наших сведений о функции хлорофилла»; «Полвека опытных станций»; «Действие электрического света на растение»; «Опровергнут ли Дарвинизм?»; «Растение-сфинкс»; «Растение и солнечная энергия».

95. Фаминцын А.С. Учебник физиологии растений / А.С. Фаминцын. – Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1887. – X, 304 с. : рис.

Автор – ординарный профессор С.-Петербургского Университета и экстраординарный академик Императорской Академии Наук.

Провенієнції: печатки «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета», «Харьковское Общество Сельского Хозяйства и Сельскохозяйственной Промышленности».

Із передмови: «Предлагаемое сочинение имеет целью удовлетворить насущной потребности в русском учебнике по физиологии растений для университетских слушателей».

96. Фигье, Луи. Жизнь растений / Л. Фигье ; изд. ред. журн. «Всемирный путешественник». – Санкт-Петербург : Тип. Товарищества «Общественная Польза», 1870. – [2], IX, [1], 488 с., 415 рис.

Провенієнції: печатки «Курсы по семеноводству Харьковского Областного Сельскохозяйственного Союза Кооперативов», «Бібліотека Всеукраїнської Вищої Комуністичної Сільсько-Господарської Школи ім. тов. Артема»; власницька печатка «Николай Августовичъ Ратти»; на корінці палітурки штамп «Н.А.Р.».

Із передмови: «От простого восхищения растениями очень нетрудно перейти к их основательному изучению. Интересующий нас материал находится под ногами, – стоит только нагнуться; все благоприятствует такому изучению, которое не требует никакой подготовки и не представляет особых затруднений. Прогулки в полях и садах, собирание растений, чтения некоторые элементарных учебников – вот и все средства, достаточные для первого ознакомления с растениями. Мы бы не сказали ничего нового, если бы вздумали напоминать читателю, в каких разнообразных случаях может быть полезно знание ботаники. Деревенский житель, не подозревающий какие растения топчет его нога, или человек, живущий среди богатств природы, но не понимающий их смысла и пользы, могут быть сравнены с иностранцем, который попал в восхитительную страну, но не знает ни ее языка, ни обычаев…Что ботаника необходима для земледельца – это истина не требующая никаких пояснений. Крестьянин, помещик, фермер – прилагают свои усилия с тем большим успехом, чем большими сведениями обладают они относительно жизни и способа выращивания растений. Это замечание остается справедливым и в применении к садоводу или даже простому любителю садов».

Луї Фігьє *(1819–1894) – французький письменник і популяризатор науки. Професор хімії в аптеці L'Ecole de Pharmи в Монпельє.*

Фігьє був автором творчого доробку, недооціненого сучасниками. Широку популярність йому принесла просвітницька діяльність.

Серед праць, що багаторазово перевидавалися у Франції і згодом перекладених російською мовою, – «Життя рослин» (1864), «Історія чудесного в новітній час» (1859–1862), «Картини стародавнього світу, або Земля до потопу» (1862), «Первісна людина» (1870), «Найважливіші відкриття та винаходи в галузі наук і промисловості» (1854).

Фігьє був стійким расистом того часу. Він зіграв ключову роль в увічнення відверто короткозорої думки про те, що люди чорного

походження психічно неповноцінні, не є повністю людьми, погано пахнуть і ведуть безладні сексуальні зв'язки. Його цитування цих погано сформульованих концепцій, звичайно, не відповідали дійсності.

ТРУДЫ
ОБЩЕСТВА ЕСТЕСТВОИСПЫТАТЕЛЕЙ
при ИМПЕРАТОРСКОМ Казанском Университетѣ.
Томъ XXVI, вып. 4.
КЪ УЧЕНІЮ
О КОРНЕВОЙ СИЛѢ.
(О ДВИЖЕНІИ ВОДЫ ПО РАСТЕНІЮ)
съ прибавленіемъ новой теоріи плача.
Алексѣя Хорвата.
BEITRAGE
ZUR
LEHRE ÜBER DIE WURZELKRAFT.
(BEWEGUNG DES WASSERS IN DER PFLANZE),
MIT EINER NEUEN THEORIE DES WURZELKRAFT.
VON
Dr. Alexis Horvath.
КАЗАНЬ.
1893.

97. Хорват, Алексей. К учению о корневой силе (о движении воды по растению) с прибавлением новой теории плача / А. Хорват. – Казань : Типо-литогр. Императ. Ун-та, 1893. – 116 с. – (Труды Общества Естествоиспытателей при Императорском Казанском Университете. Т. 26, вып. 4). – Тит. л. рус., нем.

Численні читацькі помітки.

Із передмови до російського видання: «Первые страницы предлагаемого исследования содержат в себе известный взгляд на физиологию и вместе с тем содержат и объяснение причин, почему эта работа не могла быть напечатана ни в одном из ботанических журналов Германии и должна была выйти в свет отдельным изданием… чтобы сохранить цельность немецкого издания, мною придуманная теория плача или, вернее, механизма движения сока в плачущем растении будет помещена после работы в виде прибавления, а не в самом тексте, так как об этой теории в немецком издании ничего не было сказано».

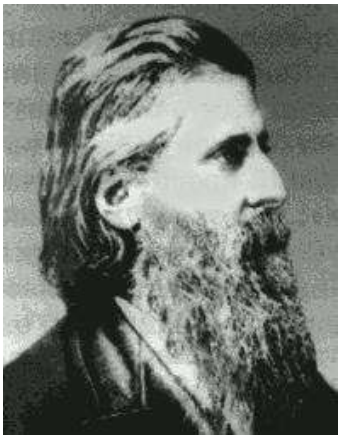

Хорват Олексій Миколайович *(1836–1926) — український і російський патолог, професор Казанського університету. Член II Державної думи від Херсонської губернії. Православний. Із спадкових дворян Херсонської губернії. Землевласник Олександрійського повіту, будиновласник Казані (10 будинків).*

Закінчив Рішельєвський ліцей і військове училище. Брав участь у Кримській війні. Після відставки займався сільським господарством у власному маєтку. У 1865 р. закінчив медичний факультет Київського університету; протягом 1869–1882 рр. за власний кошт продовжував навчання за кордоном, слухаючи лекції в кращих європейський університетах і відвідуючи наукові центри та клініки. У 1876 р. отримав ступінь доктора медицини у Київському університеті. У 1882–1896 рр. – ординарний професор по кафедрі загальної патології Казанського університету. Став одним із піонерів досліджень в галузі терморегуляції. Опублікував низку робіт з фізіології м'язів і дихання.

У 1896 р. О.М. Хорвата звільнили з університету «вследствие борьбы с администрацией». Учений повернувся до маєтку і присвятив себе медичній практиці і дослідам над тваринами. За деякими даними, після Жовтневої революції Хорвата заарештували, а його маєток розорений.

ЕМБРІОЛОГІЯ РОСЛИН

98. Вольфсон, Владимир. Эмбриональное развитие : читано в заседании Физ.-Мат. Отд-ния АН 9 окт. 1879 г. / В. Вольфсон. – Санкт-Петербург : [Тип. Императ. АН], 1879. – [2], 111, [1] с., VI табл. – (Приложение к «Запискам Императорской Академии Наук». Т. 36, № 2).

Автор – кандидат естественных наук.

МОРФОЛОГІЯ РОСЛИН

99. Рейнгард Л. Альгологические исследования: материалы для морфологии и систематики водорослей Чорного моря / Л. Рейнгард. – Одесса : Тип. «Одесского Вестника», 1885. – [2], II, X, 302 с., 11 табл. рис., 5 политипажей.

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства», штамп на корінці палітурки «Н.Д.»; дарчий напис «Николаю Евдокимовичу Дорофееву на память отъ автора».

Зі вступу: «Ради большого удобства, ради некоторого сосредоточения – если можно так выразиться – сходного по содержанию материала, я разделил настоящую работу на две части: морфологическую и систематическую. Как ни далек от полноты перечень водорослей, составляющий существенное содержание систематической части моего труда, все же он значительно больше всех существовавших по настоящее время перечней и, следовательно, дает уже более верное понятие о составе альгологической флоры Черного моря».

100. Хмелевский В.Ф. Материалы к морфологии и физиологии полового процесса у низших растений / В.Ф. Хмелевский. – Харьков : Тип. В.С. Бирюкова, 1890. – 80 с., 3 табл. рис. – Тит. л. рус., фр. – [Отд. отт. из: Труды Общества испытателей природы при Харьковском университете. Т. 25].

Із передмови: «В предлагаемом мною труде я привожу в начале литературу, касающуюся деталей

полового процесса у таллофитов, затем в общей части помещаю сделанные мною наблюдения над морфологическими и физиологическими изменениями элементов половых клеток до и во время полового слияния. Материалом для этих наблюдений служили главным образом виды Spirogyra. Исследования других таллофитов в этом отношении по разным причинам было затруднительно, вследствие чего я не добился от них никаких результатов».

Хмелевський Вікентій Фердинандович *(1880–1933) – відомий вчений, ботанік, краєзнавець, екстраординарний професор Варшавського університету, член Кримсько-Кавказького гірничого клубу.*

Народився в Сибірі. Закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Новоросійського університету. У 1888 р. призначений приват-доцентом Харківського університету; ***у 1889 р. – доцентом Інституту сільського господарства і лісівництва в Новій Олександрії****; у 1901 р. – екстраординарним професором Варшавського університету.*

На своїй дачі у селищі Червона Поляна В.Ф. Хмелевський проводив дослідження і читав лекції місцевим жителям. Зокрема ним проведено дослідження і складено описи озер у східній частині хребта Ачишхо, на околицях Червоної Поляни, які носять назву Озера Хмелевського.

Після революції 1917 р. облаштувався в Сочі. У 1921 р. був інструктором з позашкільної освіти Сочинського відділу народної освіти. Читав лекції, проводив метеорологічні спостереження. Допомагав створювати колекції і гербарії в міському музеї краєзнавства.

АНАТОМІЯ РОСЛИН

101. Бородин И.П. Курс анатомии растений / И.П. Бородин. – 2-е изд., перераб. – Санкт-Петербург ; Москва : Изд. поставщиков Его Императорского Величества Товарищества М.О. Вольф, 1900. – [2], IV, 308, [2] с., 254 рис.

Автор – професор Лесного Института.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. института», «Фундаментальна Бібліотека Харківського зернового інституту»; на форзаці власницький автограф.

Із розділу «Від автора»: «Первое издание настоящей книги, напечатанное в 1888 году, разошлось в несколько лет и в последние годы

сделалось археологическою редкостью. Хотя за это время появились краткие курсы Ротерта и Палладина, посвященные именно анатомии растений, причем книжечка Палладина выдержала в короткое время три издания, тем не менее я позволяю себе надеяться, что предлагаемое мною новое переработанное издание моего гораздо более подробного «Курса анатомии растений» не будет излишним балластом на нашем все еще довольно бедном научном книжном рынке».

102-104. Палладин В.И. Анатомия растений / В.И. Палладин. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1895. – IV, 172 с., 160 рис.

Автор – Профессор Императорского Харьковского Университета.

У кн. приплетено: **Палладин В.И. Физиология растений** / В.И. Палладин. – 2-е изд. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1895. – VII, 178 с. : рис.

У кн. приплетено: **Палладин В.И. Физиология растений** / В.И. Палладин. – 3-е изд. – Варшава : тип. Варшав. Учеб. Округа, 1898. – VII, 195 с. : рис. – В приплетенной книге владельческий автограф.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства», особистої бібліотеки «Евгений Алексеевичъ Базилевичъ»; штампи на корінці палітурки «Агр. Лаб. И.Х.У.», «Е.А.Б.» і «Н.Д.»; на форзаці власницькі автографи «АСоколовский» і «НДорофеевъ».

ГЕОГРАФІЯ РОСЛИН. ГЕОБОТАНІКА

105. Акинфиев И.Я. О растительных и преимущественно лесных зонах в Центральном Кавказе : доклад, чит. на ботан. секции IX съезда О-ва естествоиспытателей и врачей в Москве в 1894 г. – Екатеринослав : Типо-литогр. Губерн. Правления, 1897. – 19, [1] с., прил. – Отд. отт. из журн.: Русское Лесное Дело. 1894. № 14, 15.

Акінфієв Іван Якович *(1851–1919) – геоботанік і флорист, метеоролог і фенолог, дослідник Катеринославської губернії і Кавказу, педагог і суспільний діяч, дійсний статський радник.*

Закінчив Новоросійський університет в Одесі (1879). Працював викладачем природознавства в Болграді (1879–1880), у Катеринославі (1880–

1905, 1911–1919), в Олександрівську (1905–1911) та доцентом ботаніки Катеринославського університету. Протягом багатьох років вивчав флору Катеринославської губернії та Центрального Кавказу.

Ботанічні колекції Акінфієва ввійшли до гербарію російської флори Ботанічного інституту Академії наук СРСР, Тифліського музею і Тифліського ботанічного саду. Головний твір І.Я. Акінфієва «Флора Центрального Кавказу» (1894) включає 795 видів рослин від лютикових до жимолосних.

Очолюючи протягом чверті століття роботи метеорологічної станції в Катеринославі, науковець збагатив фітофенологію низкою спостережень, які, за словами кліматологів, є цінним внеском до матеріалів з біоклімату України.

106. Герд А. Определитель растений : для воспитанников военно-учеб. заведений / сост. А. Герд. – Санкт-Петербург, 1868. – Ч. 1 : Роды двудольных растений. – [4], IV, 54, [2], II, II с. – (Приложение к журналу «Педагогический Сборник»).

Провенієнції: печатка «Библиотека Экспедиционного Отд. Агитацион…Управ.?»; на корінці палітурки ярлик «Библиотека Чугуевского юнкерского училища».

Від укладача: «Книжка моя не имеет притязания на научное значение. Она составлена как по некоторым иностранным сочинениям (главным образом по Ашерсону, Flora der Provinz Brandenburg), так и при помощи Московской флоры Кауфмана. Из последнего сочинения взяты некоторые таблицы почти целиком. Единственная цель издания – доставить воспитанникам дешевое руководство, при пользовании которым определение растений не было бы сопряжено с непреодолимыми трудностями».

Герд Олександр Якович *(1841–1888) – російський педагог, основоположник методики викладання природознавства як наукової дисципліни і метода практичних і лабораторних робіт.*

Закінчив фізико-математичний факультет Петербурзького університету, працював у недільних школах. Протягом 1865–1871 рр. працював вихователем і викладачем природничої історії в 1-й військовій гімназії.

У 1870 р. О.Я. Герда запросили на посаду директора колонії при Товаристві землеробських колоній і ремісничих притулків для виправлення малолітніх злочинців.

Вивчивши досвід ідентичних установ за кордоном, Герд із захопленням віддався цій справі, в основу поклавши не зовнішню організацію, а особистий вплив директора на колоністів. А це перш за все вимагало сердечного відношення до розбещених і, звичайно, недовірливих вихованців. Невтомно працюючи, як розпорядник робіт і чорнороб, як товариш, наставник і начальник озлоблених дітей, Герд досяг блискучих результаті. Але в 1874 р. обставини змусили його покинути колонію.

Із 1878 р. він був викладачем спадкоємців цесаревича, великих князів Георгія і Михайла Олександровичів і великої княжни Ксенії Олександрівни.

Від початку заснування Товариства для доставки коштів вищим жіночим (Бестужевських) курсів Герд був його членом, а в останні шість років свого життя був головою комітету Товариства.

Обдарований рідкісними педагогічними здібностями, О.Я. Герд до справи своєї ставився самовіддано й гаряче. Висока моральність його особистості впливала на всіх, кому довелося з ним працювати.

Керівництва Герда набули широкого розповсюдження, зокрема «Определитель растений», складений ним для вихованців військово-навчальних закладів. Наприкінці 1860-х рр. О.Я. Герд неофіційно редагував журнал «Учитель».

107. Гризебах А. Растительность земного шара согласно климатическому ее распределению : очерк сравнит. географии растений : в 2 т. / А. Гризебах ; пер. с нем. с примеч. А. Бекетова. – Санкт-Петербург : Тип. Товарищества «Общественная Польза», 1874. – Т. 1. – [4], XII, 575, [1] с.

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства».

Із передмови перекладача: «Сочинение, предлагаемое мною в русском переводе, принадлежит одному из старейших и ученейших ботаников Европы. Его специальностью была всегда систематика и география растений. Многочисленнейшие ученые работы его упрочили за ним знаменитость, которою он давно пользуется. Гризенбах много путешествовал по Европе и лично знаком с флорами всех стран европейских, за исключением испанской и русской. Но он участвовал в составлении известной Flora rossica Ледебура, а потому не мудрено, что ему так хорошо известны русские растения и их географическое положение».

Август Генрих Рудольф Гризебах *(1814–1879) – німецький ботанік. Автор численних робіт із систематики і географії рослин. Послідовник А. Гумбольдта. Збільшив до 60 число встановлених*

Гумбольдтом рослинних форм. Ввів поняття «геоботаніка» (1866, одночасно з Ф.І. Рупрехтом та незалежно від нього), під якою розумів географію рослин, та «рослинна формація». При поділі рослинності Землі на окремі області значною мірою опирався на кліматичні відмінності.

Вивчав ботаніку і фармацевтику у Геттінгенському (1832) та Берлінському університетах (1834). У 1836 р. отримав ступінь доктора медицини, із 1837 р. приват-доцент ботаніки Геттінгенського університету.

Протягом 1839–1840 рр. досліджував Балканський півострів і північно-західну частину Малої Азії, де вивчав та згодом детально описав місцеву флору. Із 1841 р. – професор природознавства Геттінгенського університету. Здійснив експедиції у Норвегію, Піренеї та Карпати.

Із 1847 р. професор та з 1857 р. – директор університетського Ботанічного саду. Член-кореспондент Прусської академії наук у Берліні (із 1874 р.), Академії природничих наук Німеччини «Леопольдина».

108. Гризебах А. Растительность земного шара согласно климатическому ее распределению : очерк сравнит. географии растений : в 2 т. / А. Гризебах ; пер. с нем. с примеч. А. Бекетова. – Санкт-Петербург : Тип. Товарищества «Общественная Польза», 1877. – Т. 2. – [2], VIII, 593, [1] с., 2 карты.

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства».

Август Генрих Рудольф Гризебах *допомагав у складанні «Flora rossica» Ледебура, «Prodromus» Декандоля і «Flora brasiliensis» Марциуса. На честь Гризебаха названо рід рослин Гризебахиантус (Grisebachianthus) родини Айстрові.*

109. Золотарев П.П. Флора теплиц, оранжерей, садов и огородов : иллюстрир. указ. растений, введенных в садоводство, с описанием их признаков и культуры / П.П. Золотарев. – Москва : Тип. Э. Лисснера и Ю. Романа, 1894. – [6], 831, [1] с. : рис.

Автор – действительный член Российского Общества Любителей Садоводства.

Провенієнції: печатки «Курсы по Семенному Делу Харьковского Областного Сельскохозяйственного Союза Кооперативов», «Бібліотека Всеукраїнської Вищої Комуністичної Сільськогосподарської Школи ім. тов. Артема», «Книжная торговля А.С. Кетлеровой въ Харькове».

Із передмови: «Предлагаемая книга имеет предметом все отрасли садоводства и, как справочная, должна иметь краткие описания признаков и

способов культуры возможно большего числа растений, введенных в садоводство. Это имелось в виду при ее составлении и достигнуто соразмерно с богатством имевшихся в руках источников, а также при помощи коллекций, находящихся в Ботаническом саду Московского Университета. (Книга содержит сведения более чем о 12000 растений)».

110. Иванов, Леонид. Ботанические и почвенные исследования в Юрьевском и Суздальском уездах Владимирской губернии / Л. Иванов ; Императ. Моск. О-во Испытателей Природы. – Москва : [Унив. тип.], 1897. – 28 с. – (Из «Материалов к познанию фауны и флоры Российской Империи. Отдел ботанический. Вып. 3).

Провенієнції: дарчий напис «Владимиру Николаевичу Любименко на добрую память от автора».

Цитата з тексту: «В последнее время появился целый ряд гипотез почвенников и ботаников, стремящихся выяснить отношения степной и лесной областей в их прошлом и настоящем. Из них видное место занимают те, которые предполагают, что ранее, быть может в эпоху доисторическую, степь занимала несравненно большую площадь, что она, вдаваясь к северу от ныне существующей границы, покрывала пространства теперь занятые лесом. В виду этих гипотез, особенный интерес приобретают те острова чернозема, которые лежат среди лесной области. Между такими островами Владимирский черноземный остров выделяется как своими размерами, так и полной изолированностью от сплошного залегания чернозема… Вот почему еще в 1894 г. я задумал исследовать Юрьево-Суздальский остров с ботанической точки зрения, т.е. со стороны почти еще незатронутой прежними исследованиями. Задача, которую я себе поставил, сводилась к следующему вопросу: существуют ли во флоре этой местности какие-либо указания на прежнее существование здесь степей?».

Іванов Леонід Олександрович *(1871–1962) – радянський вчений, ботанік і фізіолог рослин; доктор біологічних наук (1934), член-кореспондент Академії наук СРСР (РАН, 1922).*

Закінчив 5-ту Московську гімназію (1891) і природниче відділення фізико-математичного факультету Московського університету (1895). Був учнем відомих російських ботаніків – професора І.М. Горожанкіна, академіка К.А. Тімірязєва, фізіолога І.М. Сеченова і фізика О.Г. Столєтова. Із 1897 р. працював на Бологівській біологічній станції Санкт-Петербурзького Імператорського товариства природодослідників.

Неодноразово бував за кордоном для удосконалення в галузі фізичної хімії і фізіології рослин, володів німецькою, французькою і англійською мовами. Мав чин статського радника.

Протягом 1897–1941 рр. Л.О. Іванов працював у Санкт-Петербурзькому лісовому інституті: штатним асистентом на кафедрі ботаніки, екстраодинарним і одинарним професором, завідувачем кафедри. У 1912–1916 рр. учений обіймав посаду помічника директора, а в 1917–1918 рр. – директора інституту.

Із 1939 до 1947 рр. завідував лабораторією фотосинтеза в Інституті фізіології рослин АН СРСР, у 1947–1958 рр. – лабораторією екології деревних порід Інституту лісу АН СРСР, із 1958 до 1962 рр. працював старшим науковим співробітником Лабораторії лісоведення АН СРСР. Був членом Санкт-Петербурзького товариста природодослідників, членом-засновником Російського ботанічного товариства і членом Германського ботанічного товариства у Берліні (із 1923 р.).

111. Кауфман Н. Московская флора или описание высших растений и ботанико-географический обзор Московской губернии / Н. Кауфман ; под ред. П. Маевского. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Тип. Е. Гербек, 1889. – XXXVIII, 760, [2] с.

Провенієнції: печатка «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства».

Цитата з тексту: «Издание флоры или описания растений московской губернии уже давно составляет существенную потребность нашей ученой литературы. … Сначала я думал издать только руководство к определению московских растений, как необходимое пособие для начинающих заниматься ботаникой. Подобный труд не потребовал бы для своего выполнения тех 9-ти слишком лет, которые употребил я на издание моего сочинения в настоящей его форме. В этом сочинении я думал достигнуть еще и другую цель, а именно желал собрать все новейшие сведения о московской флоре и ближе ознакомить ученую публику с характером этой флоры. Все растения, описанные в моем сочинении, расположены по естественной системе, а именно по системе Вилькома, которая более других удовлетворяет требованиям современной науки».

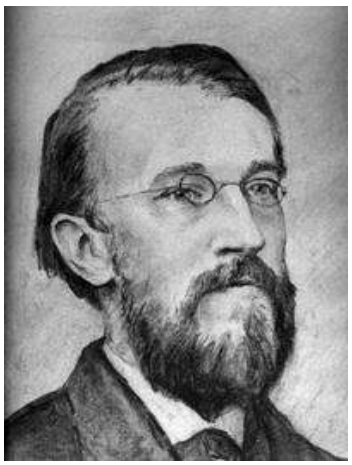

Кауфман Микола Миколайович *(1834–1870) – російський ботанік, фахівець у галузі флористики, один із перших ботаніків-географів Російської імперії, одинарний професор Московського університету.*

Закінчив Третю Московську гімназію (1852) і природниче відділення фізико-математичного

факультету Московського університету (1856).

Наукові інтереси Кауфмана стосувалися переважно морфології та систематики. Його праці як науковця-систематика були присвячені в основному московській флорі.

До теперішнього часу не втратила свого значення монографія Кауфмана, за якою він захистив докторську дисертацію: «Московская флора, или Описание высших растений и ботанико-географический обзор Московской губернии: С приложением карты Московской губернии».

«Московська флора», що містить характеристику та ключі для визначення 941 виду, стала першим самостійним флористичним зведенням російською мовою. У цій книзі автор указав на особливості географічного поширення рослин у Московській губернії, виклав топографічні та статистичні дані флори району.

Крім основних видів рослин, описані і майже всі їх різновиди, що зустрічаються в Підмосков'ї. Ця робота стала зразком для флористичних описів інших губерній.

112. Краснов А.Н. Ботанико-географический очерк Полтавской губернии / А.Н. Краснов. – Санкт-Петербург : Тип. Е. Евдокимова, 1894. – [2], 145, [1] с. – (Отт. из книги: Материалы к оценке земель Полтавской губернии. Естественно-историческая часть / под ред. В.В. Докучаева).

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Цитата з тексту: «Флора Полтавской губернии, как соседней с Киевом, бывшим всегда источником научной деятельности в Юго-Западном крае, естественно, еще с давних времен обращала на себя внимание научных сил, как местных, так и из Киевского университета исходящих».

Краснов Андрій Миколайович *(1862–1914/1915) – геоботанік, ґрунтознавець, географ. Екстраординарний (1889), ординарний (1894) професор створеної ним кафедри фізичної географії та антропогеографії Харківського університету, професор ботаніки Харківського ветеринарного інституту. Засновник Батумського ботанічного саду.*

Закінчив 1-шу Санкт-Петербурзьку гімназію (із золотою медаллю), природниче відділення фізико-математичного факультету Петербурзького університету (1885). В університеті Краснов слухав лекції Андрія Бекетова, Василя Докучаєва, Дмитра Менделєєва, Івана Сєченова.

Зі студентських років А.М. Краснов брав активну участь у дослідницьких експедиціях. Під керівництвом відомого ґрунтознавця В.В. Докучаєва молодий науковець пройшов школу експедицій у Нижньогородській, Полтавській і Харківській губерніях.

У 1889 р. А.М. Краснов – екстраординарний професор створеної ним кафедри фізичної географії і антропогеографії Харківського університету, професор ботаніки Харківського ветеринарного інституту, проводив ботанічні дослідження в Полтавської губернії. У Харкові ж він поряд з викладацькою та науковою роботою вів і велику культурну роботу: намагався створити публічний ботанічний сад, був у центрі науково-популярних курсів для робітників, читав популярні публічні лекції, у свій час брав діяльну участь в місцевій пресі, цікавлячись і тут не стільки питаннями політики, скільки освітньо-культурними. Так, у 1890 р. Краснов організував у Харківському університеті Географічний кабінет і студентський географічний гурток. Згодом при міському музеї в Харкові він створив географічний відділ, а в 1906 р. організував при Харківському ветеринарному інституті ботаніко-географічний сад, який став прототипом Батумського ботанічного саду.

113. Краснов А. Гео-ботанические исследования в Калмыцких степях: читано в общем собрании Императорского Русского Географического Общества 6 нояб. 1885 г. / А. Краснов. – Санкт-Петербург : Тип. А.С. Суворина, 1886. – [2], 52 с. – Перепечатано по распоряжению Императорского Русского Географического Общества из «Известий» Общества. Т. 22.

Провенієнції: дарчий напис «Многоуважаемому профессору Анастасию Егоровичу Зайкевичу съ глубоким почтением автора».

Цитата з тексту: «Предлагаемая статья есть результат четырехмесячной экскурсии в Калмыцких степях, которую я совершил в 1885 г. частию один, частию сопровождал И.В. Мушкетова, в качестве его помощника и коллектора. Целью моих исследований было показать зависимость, существующую между почвами и растительностью Калмыцких степей, отыскать, если можно, связь между областями различной древности их почвами и флорою и ближе познакомиться с составом и свойствами трав, встречающихся на сыпучих песках Каспийского побережья, дабы указать между ними формы, годные для закрепления барханов».

«Найбільш цінними в роботі А.М. Краснова були його самостійні наукові пошуки. Краснов прокладав нові шляхи в географії рослин і збирав усе життя факти для створення свого в науковій галузі. Він не йшов чужими шляхами, він їх сам шукав. Разом з тим він намагався створити новий вид географічних узагальнень, даючи свою, дуже оригінальну спробу розглянути вигляд Землі, як прояв єдиного космічного процесу, причому для нього

людська культура нерозривно зливалася з іншими проявами життя природи», – писав В.І. Вернадський.

114. Краснов А.Н. География растений. Законы распределения растений и описание растительности земного шара / А.Н. Краснов. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1899. – [6], 499, [1] с. : ил. – (Основы землеведения ; вып. 4, ч. 1).

Присвята: «Своему уважаемому учителю Андрею Николаевичу Бекетову посвящает труд этот автор».

Провенієнції: печатки «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. Института», «Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У.»; штамп на корінці палітурки «Ал. Болтинъ».

Цитата з розділу 1: «Атмосфера и вода, действуя в течение веков на земную поверхность, придали ее горам и равнинам облик не одинаковый в области различных климатов. … Но это различие стран, обладающих разными климатами, было бы несравненно меньшее, если бы к нему не присоединялось несходство в ковре растений, одевающих и украшающих неровности нашей планеты. Как облик жилья в большей степени зависит от его обстановки, чем от характера стен или расположения окон, так точно и пейзаж местности главным образом определяется одевающею ее растительностью. От нее зависит, будет ли казаться равнина мертвенною пустынею или цветущим садом и горный ландшафт может благодаря ей казаться преддверием ада или уголком земного рая. Ею определяется пригодность местности для человеческого жилья и ход развития его культуры. Целые цивилизации создавались при помощи тех или других растений и распределялись в зависимости от мест их обитания. Они влияли на характер народов, их поэзию, их архитектуру».

115. Краснов А. Заметки о растительности Алтая / А. Краснов. – Санкт-Петербург : [Тип. В. Демакова], 1886. – 34 с. – Тит. л. рус., фр. – Печатано по распоряжению С.-Петербургского общества Естествоиспытателей.

Провенієнції: дарчий напис Многоуважаемому профессору Анастасию Егоровичу Зайкевичу съ глубочайшим почтением автора», екслібрис «А.Е. Зайкевичъ».

Цитата з тексту: «Летом 1882 года я имел случай посетить центральный Алтай, сопровождая, в качестве коллектора растений, экспедицию, посланную от министерства Императорского двора, для естественно-исторического изучения Алтайского горного округа. … Собранные мною формы суть типичнейшие

представители тех ботанических формаций, которые одевают склоны и кручи центрального Алтая».

116. Краснов А.Н. Материалы для флоры Полтавской губернии. Результаты флористических исследований Полтавской губернии / А.Н. Краснов. – Харьков : В Унив. Тип., 1891. – [2], 116 с. – [Отд. отт. из: Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. Т. 24].

Провенієнції: дарчий напис «Многоуважаемому Анастасию Егоровичу Зайкевичу на память отъ автора»; экслибрис «А.Е. Зайкевичъ».

Цитата з тексту: «Полтавское губернское земство, поручив исследование почв своей губернии профес. В.В. Докучаеву, обратилось ко мне с предложением заняться параллельно флорою этой местности».

117. Маевский П. Флора Средней России : иллюстрир. руководство к определению среднерусских цветковых растений / сост. П. Маевский ; изд. В.Е. Барановской. – Москва : Типо-литогр. Высочайше утвержденного Товарищества И.Н. Кушнерев и К°, 1892. – [2], XVIII, 596 с. : рис.

Маєвський Петро Феліксович *(1851–1892) – російський ботанік, систематик, флорист. Автор декількох флористичних визначників, із яких найбільш широкого визнання отримав опублікований у 1892 р. навчальний посібник для вищих навчальних закладів «Флора Средней России».*

Закінчив Імператорський Московський університет, потім викладав у середніх навчальних закладах. Протягом 1881–1883 рр. викладав фізіологію рослин і садівництво в Ново-Олександрійському інституті сільського господарства і лісівництва (нині – ХНАУ ім. В.В. Докучаєва). Займався систематикою рослин. Результатом вивчення флори Середньої Росії стали науково-популярні визначники, які отримали широкого визнання: у 1886 р. опублікована «Весенняя флора Средней России», у 1887 р. – «Осенняя флора Средней России» і «Полевые травы Средней России».

Петро Феліксович був домашнім учителем природознавства у братів Михайла і Сергія Сабашникових, які згодом відкрили власне видавництво.

У 1892 р. книговидавцями братами Сабашніковими була опублікована «Флора Средней России». Для роботи над цією книгою вони надали Маєвському флігель у своєму підмосковному маєтку Костіно.

Згодом у своїх мемуарах Михайло Сабашніков зазначав, що свою працю Петро Феліксович виконав бездоганно, а наступні невдалі визначники інших авторів тільки підняли репутацію визначника Маєвського.

Усього «Флора Средней России» витримала 11 видань. 10-те видання вийшло в світ у 2006 р. і було присвячено 250-річчю Московського університету; 11-те вийшло в 2014 р. і було присвячено 300-річчю Ботанічного інституту імені В.Л. Комарова РАН.

118. Маевский П. Флора средней России: руководство к определению среднерусских семенных и сосудистых споровых растений / сост. П. Маевский ; под ред. С. Коржинского. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Типо-литогр. Высочайше утвержденного Товарищества И.Н. Кушнерев и К°, 1895. – XX, [2], 639, [1] с. : рис.

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема».

Із передмови редактора до другого видання: «Тот короткий срок, в течение которого разошлось первое издание этой книги, уже сам собою свидетельствует, насколько ее составление было своевременно и соответствовало потребностям общества. Поэтому я с особенным удовольствием согласился, по предложению издателей, взять на себя редактирование второго издания этого сочинения. … Внимательное рассмотрение всего сочинения показало мне, что оно составлено покойным П.Ф. Маевским весьма тщательно и добросовестно».

Незадовго до своєї смерті П.Ф. Маєвський писав в одному з листів: «Ужасно хоронить в себе свои знания. Я, по крайней мере, хотел бы о своих трещать сорокою. Ну, разве не больно сознавать, что я лишь один в мире знаю, как красиво, умно построен арбуз».

119. Петунников А. Иллюстрированное руководство к определению растений, дикорастущих и разводимых в пределах Московской губернии / сост. А. Петунников. – Москва : [Тип. А.И. Мамонтова], 1890. – XXVI, 358 с. : рис. – (Растительность Московской губернии).

Провенієнції: на форзаці вклеєно ярлик «Переплетчикъ Беня Эстерманъ».

Із передмови: «Намерение составить руководство к определению растений Московской губернии зародилось во мне уже давно, вскоре после того, как не стало автора «Московской флоры», профессора и моего учителя Н.Н. Кауфмана… в моем распоряжении был богатый материал, оставленный покойным Кауфманом, а также собранный и мною, в сотрудничестве с

другим покойным профессором московского университета И.Д. Чистяковым, и некоторыми другими лицами. … Преследуя одну только практическую цель – дать «простой и легкий способ» определения растений, я расположил таблицы родов и видов в алфавитном порядке, в противность общепринятому порядку расположения их, по той или другой ботанической системе. … Для желающих же ознакомиться с размещением растений Московской губернии в системе, приложен в конце книги «Систематический обзор», в котором группы и семейства расположены по системе Ханштейна».

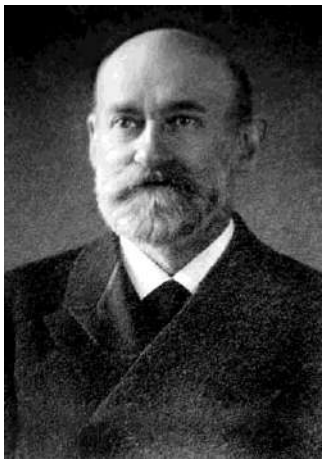

Петунніков Олексій Михайлович *(1842–1919) – російський ботанік-систематик і флорист, дослідник флори Московської губернії.*

Початкову освіту здобув у Петропавлівській школі і 2-й Московській гімназії, де познайомився з ботаніком М.М. Кауфманом. Закінчив фізико-математичний факультет Московського університету (1864). У 1865 р. стал дійсним, а в 1908 р. – почесним членом Московського товариства дослідників природи. У 1867 р. захистив дисертацію на тему «Метаморфози клеточной стенки».

Наступні 10 років О.М. Петунніков викладав у різних гімназіях, у Костянтинівському межевому інституті і в Олександрівському військовому училищі. Із 1873 р. працював завідувачем бульварами в Московській міській управі. У 1914 р. О.М. Петунніков продав свій гербарій Ботанічному музею Академії наук, який нині зберігається в Ботанічному інституті ім. В.Л. Комарова.

120. Цингер В.Я. Сборник сведений о флоре средней России / сост. В.Я. Цингер. – Москва : В Унив. тип. (М. Катков), 1885. – 520 с.

Провенієнції: печатка «Ботанический кабинет Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства».

Із передмови: «Лет восемь тому назад составитель этого сборника вместе с Д.А. Кожевниковым, интересуясь флорою Тульской губернии и убедившись в крайней недостаточности имеющихся о ней литературных сведений, сделали попытку, не ограничиваясь собственными экскурсиями, увеличить число флористических наблюдений и материалов посредством приглашения к содействию всех лиц местного населения, которые нашли бы возможность и пожелали бы заняться собиранием растений. Попытка не осталась без успеха… Само собою затем возникла мысль применить тот же способ приобретения флористических данных в соседних малоисследованных губерниях…».

Цингер Василь Якович *(1836–1907) – російський математик, доктор чистої математики, заслужений професор Імператорського Московського університету (1888); автор низки праць з механіки і геометрії, засновник геометричної школи Московського університету; один із засновників Московського математичного товариства (1864), згодом його президент (1886–1891). Декан фізико-математичного факультету (1876–1878, 1880–1885), проректор Московського університету (1878–1880).*

Також відомий як ботанік: займався систематикою рослин, написав кілька значних робіт з флори Середньої Росії. За свої праці з ботаніки В.Я. Цингера відзначено званням почесного доктора ботаніки.

ФЛОРА
СРЕДНЕЙ и ЮЖНОЙ РОССІИ,
Крыма и Съвернаго Кавказа.
РУКОВОДСТВО
ТОМЪ ВТОРОЙ.
Двудольныя Сростнолепестныя и Безлепестныя,
Однодольныя, Голосѣмянныя и высшія Споровыя.

121. Шмальгаузен Ив. Флора средней и южной России, Крыма и Северного Кавказа : руководство для определения семянных и высших споровых растений / Ив. Шмальгаузен. – Киев : Типо-литогр. Высочайше утвержденного Товарищества И.Н. Кушнерев и К° в Москве, Киев. отд-ние, 1897. – Т. 2 : Двудольные Сростнолепестные и Безлепестные, Однодольные, Голосемянные и высшие Споровые. – XVI, 752 с.

Автор – профессор Университета св. Владимира.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. Института».

Від видавниці: «Выпуская второй том многолетнего труда моего незабвенного мужа, считаю приятной обязанностью высказать свою глубочайшую благодарность Правлению Императорского Университета Св. Владимира за денежное пособие, выданное им для издания этого труда, и ближайшему товарищу покойного автора профессору О.В. Баранецкому за его постоянное наблюдение за печатанием «Флоры», а также лаборанту Ботанического кабинета И.К. Бордзиловскому за его неутомимую энергию в ведении далеко не легкой корректуры. Издательница Л. Шмальгаузен».

Шмальгаузен Іван Федорович *(1849–1894) – учений-ботанік, член-кореспондент Санкт-Петербурзької АН (із 1893 р.), професор Київського університету (із 1878 р.); батько І.І. Шмальгаузена.*

Закінчив 4-ту Ларінську гімназію (1867) і природниче відділення фізико-математичного

факультету Санкт-Петербурзького університету (1871), де займався ботанікою у О.М. Бекетова. За твір «О последовательности побегов в соцветии злаков» нагороджений золотою медаллю і залишений при університеті для підготовки до професорського звання.

У 1874 р. захистив магістерську дисертацію «О растительных помесях. Наблюдения из Санкт-Петербургской флоры» і два роки працював в університетах Страсбургу, Цюріха, у Відні, Празі, Мюнхені і Берліні.

У 1876 р. Іван Федорович повернувся до Росії и був призначений консерватором гербарію Імператорського ботанічного саду. У 1877 р. захистив докторську дисертацію «Исследования над развитием млечных вместилищ растений» і отримав звання приват-доцента Санкт-Петербурзького університету. У 1878 р. його обрано екстраординарним професором ботаніки Київського університету і він переїхав до Києва, де викладав і завідував університетським ботанічним садом до останніх днів життя.

Основні праці професора І.Ф. Шмальгаузена присвячено палеоботаніці і флористиці.

122. Шмальгаузен Ив. Флора Юго-западной России, т.е. губерний: Киевской, Волынской, Подольской, Полтавской, Черниговской и смежных местностей: руководство для определения семянных и высших споровых растений / Ив. Шмальгаузен. – Киев : Тип. С.В. Кульженко, 1886. – XLVIII, 783, [1] с.

Автор – профессор Университета св. Владимира.

Провенієнції: печатки «Курсы по Семенному Делу Харьковского Областного Сельскохозяйственного Союза Кооперативов», «Бібліотека Всеукраїнської Вищої Комуністичної Сільськогосподарської Школи ім. тов. Артема».

Із передмови: «При составлении этой флоры я имел в виду: 1) издать руководство, которое могло бы служить пособием для начинающих и любителей при определении растений русской флоры, 2) обработать флористический материал, хранящийся в коллекциях Университета св. Владимира и 3) обратить внимание на географическое распространение растений в России. Соответственно этим трем задачам в книжке помещены: 1) таблицы для определения растений, 2) описание семейств, родов, видов и разновидностей растений, и 3) при каждом виде помещены указания на географическое его распространение, как в России, так и вообще на земной поверхности. Семейства растений, колена и роды расположены по усовершенствованной системе А. Декандоля».

МАТЕРІАЛЫ
ДЛЯ
АЛЬГОЛОГІИ ХАРЬКОВСКОЙ ГУБЕРНІИ.

123. Янушкевич А. Материалы для альгологии Харьковской губернии. Водоросли группы Лиманских озер Змиевского уезда / А. Янушкевич. – Харьков : Тип. В.С. Бирюкова, 1891. – 33, [1] с. – Отд. отт. из кн.: Труды Общества испытателей природы при Харьковском университете. Т. 25. – Тит. л. рус., фр.

Провенієнції: дарчий напис «Многоуважаемому Анастасию Григорьевичу(?) Зайкевичу отъ автора».

Цитата з тексту: «В 1862 г. в одном из группы Лиманских озер Змиевского уезда, Харьковской губ., Лимане, развитие водорослей достигло таких размеров, что озеро в несколько квадратных верст почти буквально было заполнено ими…Командированный обществом испытателей природы при Харьковском университете, для изучения водорослей группы озер Змиевского Лимана, я имел возможность следить за флорой этих озер в течение второй половины мая, трех летних месяцев и первых чисел октября. Число записанных мною форм достигает 266, хотя и им не исчерпываются все представители одного из классов таллофитов этой местности».

СИСТЕМАТИКА РОСЛИН

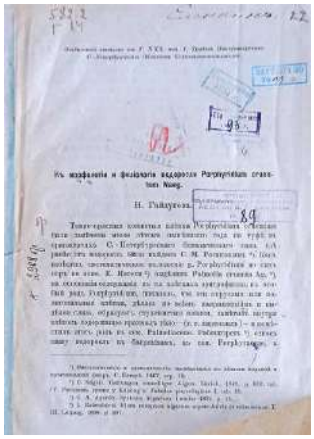

124. Гайдуков Н. К морфологии и физиологии водоросли Porphyridium cruentum Naeg / Н. Гайдуков. – [Санкт-Петербург : Тип. М. Меркушева, 1897]. – 10 с. – Отд. отт. из: Труды Императорского С.-Петербургского Общества Естествоиспытателей. Т. 30, вып. 1.

Провенієнції: власницький автограф «Еленкинъ».

Гайдуков Микола Михайлович *(1874–1928) – російський ботанік-альголог. Закінчив Московський університет (1898) і викладав в навчальних закладах Петербурга, Києва, Москви, Іваново-Вознесенська, Мінська. Працював у Петроградському ботанічному саду, а також на заводах Карла Цейса в Йєні (1905–1910). Завідувач кафедри ботаніки Білоруського університету (1924–1928).*

Основні праці М.М. Гайдукова присвячено фізіології та екології прісноводних водоростей і використанню ультрамікроскопу в цитології рослин, а також насіннєзнавству; один із авторів Енциклопедичного словника Брокгауза і Ефрона, де займався статтями, пов'язаними з ботанікою.

125. Конспект практических занятий студентов I-го курса С.-Петербургского лесного института по систематике растений. 1883–1884 гг. – Санкт-Петербург : Типо-Литогр. С.В. Шепердсон, 1884. – 30, [2] с.

126. Рейнгард Л. Альгологические исследования. Ч. 1. Материалы для морфологии и систематики водорослей Черного моря : атлас. / Л. Рейнгард. – Одесса : Тип. «Одесского Вестника», 1885. – 11 табл. рис.

Печатано по определению Совета Новороссийского Общества Естествоиспытателей.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

МІКОЛОГІЯ

127. Бородин И.П. Краткий очерк микологии с указанием грибов, наиболее вредных в сельском хозяйстве и лесоводстве / И.П. Бородин ; изд. А.Н. Петрова. – Санкт-Петербург : Типо-Литогр. А.Ф. Маркова, 1897. – [8], 231, [2], VIII, [2] с., 232 политипажа.

Книга профессора Лесного института Ивана Парфентьевича Бородина (1847–1930) «Краткий очерк микологии с указанием грибов, наиболее вредных в сельском хозяйстве и лесоводстве» (1897) – первое учебное пособие по микологии на русском языке.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатки «Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства», «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. Института»; власницький автограф «Н. Дорофеев», на корінці палітурки штамп «ND».

Із передмови: «Появление в свет настоящей книги нуждается в некотором объяснении. … Я решил выпустить в свет, притом с обильными иллюстрациями, на что любезно изъявил согласие г. издатель, курс

микологии, ежегодно читаемый мною в Спб. Лесном Институте. В сущности, он уже неоднократно появлялся в печати (хотя и не поступал официально в продажу), под заглавием «Споровые растения», содержа кроме грибов, всегда составляющих главную часть этого курса, также краткое изложение организации водорослей, мхов, папоротников и пр., но издавал я его без всяких рисунков».

Бородін Іван Парфенійович *(1847–1930) – російський ботанік, популяризатор науки, основоположник російського природоохоронного руху, один із засновників етико-естетичного підходу до заповідної справи і охорони дикої природи. Розвивав ідеї Гуго Конвенца про культурну і моральну складову природоохорони. Вивчав фізіологію (зокрема дихання) і анатомію рослин, зокрема розподілення хролофіла в їх зелених честинах. Засновник (1916) і довічний президент Російського ботанічного товариства.*

І.П. Бородін – член-кореспондент (1887; фізико-математичного відділення, з розряду біологічних наук – ботаніка), ординарний академік Петербурзької АН (1902, фізико-математичне відділення), Російської АН (1917), АН СРСР (1925), дійсний член АН України.

128. Сорокин, Николай. Микологические очерки / Н. Сорокин. – Харьков : В Унив. тип., 1871. – [6], 48 с., 4 табл.

Провенієнції: печатка «Центральная сельскохозяйственная библиотека Н.К.З.».

Із передмови: ««Микологические очерки» суть результаты, добытые при исследовании низших грибов нашей местности и могущие послужить материалом при составлении криптогамической флоры харьковского округа. Эти «очерки» я разделил на два отдела: в первом я поместил те новые факты, которые я подметил при развитии уже известных грибов; второй отдел исключительно содержит в себе микроскопические грибы в первый раз описанные…».

Сорокін Микола Васильович *(1846–1909) – учений-міколог, початківець медичної мікології Росії. Своїми працями науковець вплинув на розвиток мікологічної науки. Головними працями М.В. Сорокіна є «Микологические очерки» (1870), «Заметки о некоторых насекомых» (1883), «О паразитах, наблюдаемых при дифтерите» (1882), «Растительные паразиты как причина заразных болезней человека и животных» (1882–1886).*

129. Аленицин, Владимир. Гады островов и берегов Аральского моря / В. Аленицин. – Санкт-Петербург : Тип. М. Стасюлевича, 1876. – [4], 64 с., прил. – (Труды Арало-Каспийской экспедиции ; вып. 3) (Прил. к «Трудам С.- Петербургского общества естествоиспытателей»).

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

Аленіцин Володимир Дмитрович *(1846–1910) – російський зоолог, статистик і картограф.*

Зі срібною медаллю закінчив Катеринбурзьку гімназію і вступив у 1867 р. на фізико-математичний факультет Казанського університету. У 1871 р., після закінчення кандидатом університетського курсу природничих наук, отримав у Санкт-Петербурзі місце консерватора порівняльно-анатомічного музею при Санкт-Петербурзькому університеті.

Ще будучи студентом заснував разом із О.Є. Клером у Катеринбурзі Уральське товариство любителів природознавства, де займався дослідженнями у галузі зоології, відкривши новий вид інфузорій. У 1873 р. В.Д. Аленіцин займався дослідженням Троїцько-Челябінських соляних озер, у 1874 р. брав активну участь в Арало-Каспійській експедиції, виклавши результати своїх досліджень в магістерській дисертації «Гады островов и берегов Аральского моря» (1876).

Науковець перший з натуралістів, хто поклав міцну основу наукового дослідження Аральського моря й у всіх своїх дослідженнях намагався провести оригінальний погляд або оригінальний метод дослідження. У 1877 р. читав у Санкт-Петербурзькому університеті в якості приват-доцента спеціальний курс про методи дослідження водної фауни, у 1878 р. поступив на службу до Міністерства внутрішніх справ Російської імперії, в Центральний статистичний комітет, у 1879 р. призначений його картографом, а в 1883 р. – молодшим редактором.

В.Д. Аленіцин – автор текста і музики «Гімну на коронування Й.І.В. государя імператора Олександра III». Написав низку статей для «Енциклопедичного словника Брокгауза і Ефрона».

130. Альбом картин по зоологии млекопитающих / пер. с нем. Г.Г. Якобсона, Н.Н. Зубовского ; с предисл. Ю.Н. Вагнера ; вступ. ст. и текст В. Маршалля. – Санкт-Петербург : Тип. Книгоизд. Товарищества «Просвещение», 1899. – 226, [6] с., 258 рис.

Якобсон Г.Г. – младший зоолог музея Императорской Академии Наук.

Вагнер Юл. – доктор зоологии, профессор.

В альбоме 258 резанных на дереве рисунков художников Мютцеля, Шпехта, Кречмера, Куперта и др.

Провенієнції: печатки «Фундаментальна бібліотека Харківського інституту зернових культур», на форзаці в кінці книги «Облкнигокультторг. Магазин № 3. Цена 25 руб. 28/IX.1944».

Із передмови до російського видання: «В «Альбомах картин по зоологии» собраны рисунки, которыми иллюстрированы известное сочинение Брэма «Жизнь животных» и другие издания т-ва «Просвещение» из «Серии сочинений по естествознанию». … Текст к картинам млекопитающих, составленный известным немецким зоологом [В. Маршаллом], несмотря на свой незначительный объем, содержит в себе полный обзор этого класса позвоночных животных, рисуя таким образом соотношение между отдельными группами его».

Із передмови автора [тексту]: «Видеть в млекопитающих главнейших представителей животного царства – с научной точки зрения неправильно, так как в природе при взаимной зависимости ее явлений нет ни главного, ни второстепенного. Только человек внес в нее это разделение, и легко понять, что для него млекопитающие должны казаться главнейшими животными, – даже более того, в разговорной речи они только и называются «животными»… «Альбом картин по зоологии позвоночных» предназначается для широкого круга читателей, и в особенности для подрастающей молодежи; безусловно классические изображения животных, помещенные в нем, могут служить для учебных целей и для приятного и вместе с тем полезного времяпровождения».

131-132. Бёклей А. Жизнь и ее дети: очерки животной жизни от амебы до насекомых / А. Бёклей ; пер. с англ. с изм. и доп. В.Н. Львова. – Москва : Изд. М. и С. Сабашниковых : [Товарищество тип. А.И. Мамонтова], 1901. – VIII, 295, [1] с., 94 рис.

У кн. приплетено: **Бёклей А. Победители в жизненной борьбе: великая семья позвоночных** / А. Бёклей ; пер. с англ. с изм. и доп. В.Н. Львова. – Москва : Изд. М. и С. Сабашниковых : [Товарищество тип. А.И. Мамонтова], 1900. – VIII, 341, [1] с., 98 рис.

Епіграф: «Ты дал мне в царство дивную природу,
Дал силу чувствовать и наслаждаться ею.
Не хладное лишь дал ты мне познанье,
Дозволил мне в ее святую грудь,
Как в сердце друга, бросить взгляд глубокий,
Ты предо мной проводишь ряд живых созданий
И учишь познавать моих собратьев
В водах и в воздухе и в рощах тихих.

«Фауст» Гёте

Із передмови до російського видання: «Два небольших томика: «Жизнь и ее дети» и «Победители в жизненной борьбе», талантливой английской писательницы А. Бёклей, представляют краткую и замечательно ясно и популярно написанную естественную историю для юношества и вообще для всякого образованного человека и могут быть рекомендованы для общего первоначального знакомства с естественной историей. Настоящая книга «Победители в жизненной борьбе» заключает в себе позвоночных животных; другая часть «Жизнь и ее дети» – беспозвоночных животных. Простым и понятным языком автор описывает строение, образ жизни и привычки животных. … При переводе на русский язык, переводчик старался сохранить все достоинства подлинника…».

133. Белоусов Н. К физиологии актиний / Н. Белоусов. – Харьков : Тип. Зильберберга, 1895. – 81, [1] с. – Тит. л. рус., фр. – Отд. отт. из кн.: Труды Общества испытателей природы при Императорском Харьковском Университете. Т. 29.

Цитати з тексту: «Актинии принадлежат к группе Coelenterata, животных, у которых впервые встречаемся с образованием тканей, с образованием органов – начинающимся разделением физиологического труда. В Черном море водится немного видов актиний, и почти все они сравнительно с средиземно-морскими очень мелки»; «Харьковскому Обществу Испытателей природы приношу благодарность за матерьяльную и нравственную поддержку в своих занятиях».

Білоусов Микола Федорович *(1893–?) – видатний фізіолог і гістолог. Доктор зоології (1905), професор (1905), заслужений професор Харківського університету (1919).*

Науковець вивчав процес травлення ряду представників Myriapoda та Decopoda, мозок тварин, фізіологію руху, м'язової та судинної систем, ферменти травлення тварин, фізіологію актиній. Один із перших в Україні (1923) порушив проблему дослідження процесів старіння організмів.

134. Бобрецкий Н. Учебник зоологии : для студ. ун-та и высш. учеб. заведений / Н. Бобрецкий. – Киев : [Тип. Высочайше утвержд. Товарищества печат. Дела и торговли И.Н. Кушнерев и К°, Киев. отд-ние], 1897. – VIII, 624 с., 546 политипажей.

Автор – профессор Университета св. Владимира.

Политипажи исполнены ксилографом Езерским в Киеве.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студ. Н.-А. института».

Із передмови: «Предлагаемый Учебник зоологии представляет не простое сокращение изданных мною прежде «Оснований зоологии», но переработанный заново труд, в котором я по мере сил старался сжатость и ясность изложения соединить с достаточной полнотой содержания».

Бобрецький Микола Васильович *(1843–1907) – український зоолог, професор і ректор Імператорського університету Св. Володимира (Київ).*

У 1866 р. закінчив природничий факультет Київського університету і працював в цьому університеті до кінця життя.

Магістр зоології (1871), доктор зоології (1873). У 1876 р. науковця затверджено приват-доцентом університету, у 1877 р. – екстраординарним професором. У 1878 р. він очолив Агрономічний кабінет. У 1885 р. призначений ординарним професором кафедри зоології та порівняльної анатомії. Протягом 1881–1890 рр. був секретарем фізико-математичного факультету. У 1901 р. М.В. Бобрецький удостоєний звання заслуженого ординарного професора.

У 1890–1902 рр. обирався деканом фізико-математичного факультету, у 1898–1903 рр. був головою Київського товариства дослідників природи. Протягом 1903–1905 рр. обіймав посаду ректора університету. У 1884–1887 рр. М.В. Бобрецький видав підручник зоології, який було визнано кращим з російських підручників з цього предмету.

135-136. Брэм А.Э. Жизнь животных: иллюстрированная всеобщая история животного царства. Т. 4. Птицы / А.Э. Брэм ; рис. с натуры под руководством Р. Крэчмера. – Санкт-Петербург : Тип. Миллера, 1869. – Ч. 1 : Лазящие, Колибревые, Легкоклювые, Голубиные и Скребущие. – [4], XXIII, [1], 490 с. : ил.

У кн. приплетено: **Брэм А.Э. Жизнь животных** : иллюстрированная всеобщая история животного

царства. Т. 4. Птицы / А.Э. Брэм ; рис. с натуры под руководством Р. Крэчмера. – Санкт-Петербург : Тип. Тиблена и К° (Н. Неклюдова), 1869. – Ч. 2 : Бегающие, голенастые и плавающие. – [4], 435, [1], XXXVII, [1] с. : ил.

Провенієнції: печатки «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема», «Книжный магазинъ БратьевъСалаевыхЪ. Мясницкая. Домъ Кн. Гагариной въ Москве».

Зі вступу: «Птицу узнают по перьям» – этою пословицею народ очень правильно отличает птицу от всех прочих позвоночных, а если прибавить к этому, что челюсти оперенных позвоночных превращаются в роговой клюв, передние конечности в крылья, так что остаются две ноги, то и натуралист может удовлетвориться этим».

Альфред Едмунд Брем *(1829–1884) – німецький вчений-зоолог і мандрівник, автор відомої науково-популярної роботи «Brehms Tierleben» («Життя тварин»).*

Як позаштатний автор, Альфред Брем надсилав до науково-популярних журналів свої есе і повісті про мандрівки. Його спроби мали успіх. У 1860 р. йому доручили написати десятитомну зоологічну енциклопедію.

Перші шість томів енциклопедії, опубліковані під назвою«Illustrirtes Thierleben» («Илюстроване життя тварин»), вийшли з 1863 до 1869 рр. Вони були опубликовані Бібліографічним інститутом. Илюстровані під керівництвом Роберта Кречмера (1818–1872).

Упродовж 1876–1879 рр. вийшло друге видання, яке складалося з десяти томів, вже під назвою «Brehms Tierleben». Саме ця праця зробила Брема відомим у всьому світі. Найбільшим доповненням другого видання стали нові ілюстрації Густава Мютцеля, братів А. і Ф. Шпехт та ін., які Чарльз Дарвін охарактеризував, як «найкращі з тих, що він колись бачив».

137. Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. / А.Э. Брэм ; пер. с 3-го нем. испр. и доп. изд. под ред. К.К. Сент-Илера ; [биогр. очерк Э. Краузе]. – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Товарищества «Обществ. Польза» и Кº, 1893. – Т. 1 : Млекопитающие: Обезьяны. Полуобезьяны. Рукокрылые. Часть хищных. – VIII, XII, 724 с. : политипажи, хромолитогр. – (Иллюстрированное издание).

Провенієнції: печатки «Зоологический кабинет. Институт С.Х. и Л.», «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту».

138. Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. / А.Э. Брэм ; пер. с 3-го нем. испр. и доп. изд. под ред. К.К. Сент-Илера. – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Товарищества «Обществ. Польза» и Кº, 1893. – Т. 2 : Млекопитающие: Окончание хищных. Ластоногие. Насекомоядные. Грызуны. Неполнозубые. – VIII, 730 с. : политипажи, хромолитогр. – (Иллюстрированное издание).

Провенієнції: печатки «Библиотека Центральной Парт. Школы при Ц.К.К.П.У.», «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема».

Це видання відіграло важливу роль з погляду узагальнення відомих на той час даних з біології тварин. Багато відомостей, які Брем навів у своїй книзі, базуються на дорожніх замітках і розповідях мандрівників і мисливців. Особливо це стосується екзотичних видів тварин.

Описуючи тварин, автор надає уваги не систематиці, а питанням значущості в культурному контексті. У результаті цього про одних тварин він згадує мимохідь, а про інших розповідає надмірно багато, приписуючи їм неправдиві якості.

139. Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. / А.Э. Брэм ; пер. с 3-го нем. испр. и доп. изд. под ред. К.К. Сент-Илера, с участием Д.Н. Кайгородова. – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Товарищества «Обществ. Польза» и Кº, 1893. – Т. 4 : Птицы: Воробьиные. Дятловые. Колибри. Стрижи. Мышанки. – [2], II, VIII, 793, [1] с. : политипажи, хромолитогр. – (Иллюстрированное издание).

Провенієнції: печатки «Зоологический кабинет. Институт С.Х. и Л.», «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту», «Библиотека Центральной Парт. Школы при Ц.К.К.П.У.», «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема», «Книжный магазинъ В.С. Савчука. Житомиръ».

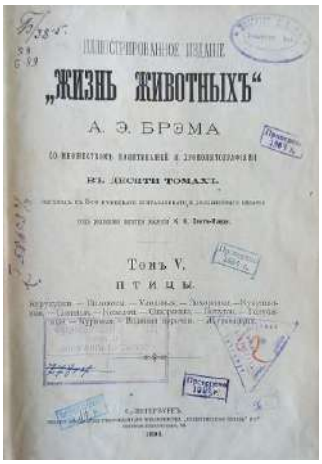

140. Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. / А.Э. Брэм ; пер. с 3-го нем. испр. и доп. изд. под ред. К.К. Сент-Илера. – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Товарищества «Обществ. Польза» и Кº, 1894. – Т. 5 : Птицы: Курукуйки. Пилоносы. Удодовые. Зимородки. Кукушковые. Совиные. Козодои. Сиворакши. Попугаи. Голубиные. Куриные. Водяные курочки. Журавлиные. – VIII, 741, [1] с. : политипажи, хромолитогр. – (Иллюстрированное издание).

Провенієнції: печатки «Зоологический кабинет.

Институт С.Х. и Л.», «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту», «Библиотека Центральной Парт. Школы при Ц.К.К.П.У.», «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема»; рукописний екслібрис «Изъ книг А.С. Гуманского».

ИЛЛЮСТРИРОВАННОЕ ИЗДАНІЕ
„ЖИЗНЬ ЖИВОТНЫХЪ“
А. Э. БРЭМА
ВЪ ДЕСЯТИ ТОМАХЪ
Томъ VI
ПТИЦЫ

141. Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. / А.Э. Брэм ; пер. с 3-го нем. испр. и доп. изд. под ред. К.К. Сент-Илера, с участием Д.Н. Кайгородова. – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Товарищества «Обществ. Польза» и Кº, 1894. – Т. 6 : Птицы: Поисковые. Ластокрылые. Буревестниковые. Боевые. Шпорцекрылые. Нанду. Казуаровые. Страусовые. – [2], VIII, 836, [2] с. : политипажи, хромолитогр., 3 карты. – (Иллюстрированное издание).

Провенієнції: печатки «Библиотека Центральной Парт. Школы при Ц.К.К.П.У.», «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема».

ИЛЛЮСТРИРОВАННОЕ ИЗДАНІЕ
„ЖИЗНЬ ЖИВОТНЫХЪ“
А. Э. БРЭМА
ВЪ ДЕСЯТИ ТОМАХЪ
Томъ VII

142. Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. / А.Э. Брэм ; пер. с 3-го нем. испр. и доп. изд. под ред. К.К. Сент-Илера. – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Товарищества «Обществ. Польза» и Кº, 1895. – Т. 7 : Пресмыкающиеся. Земноводные. – [2], VIII, 834 с. : политипажи, хромолитогр., 1 карта. – (Иллюстрированное издание).

Провенієнції: печатки «Зоологический кабинет. Институт С.Х. и Л.», «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту», «Библиотека Центральной Парт. Школы при Ц.К.К.П.У.», «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема».

ИЛЛЮСТРИРОВАННОЕ ИЗДАНІЕ
„ЖИЗНЬ ЖИВОТНЫХЪ“
А. Э. БРЭМА
ВЪ ДЕСЯТИ ТОМАХЪ
Томъ VIII
РЫБЫ

143. Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. / А.Э. Брэм ; пер. с 3-го нем. испр. и доп. изд под ред. К.К. Сент-Илера. – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Товарищества «Обществ. Польза» и Кº, 1895. – Т. 8 : Рыбы. – XVI, 558 с. : политипажи, хромолитогр., 1 карта. – (Иллюстрированное издание).

Провенієнції: печатки «Зоологический кабинет . Институт С.Х. и Л.», «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту», «Библиотека Центральной Парт. Школы при Ц.К.К.П.У.», «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема».

144. Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. / А.Э. Брэм ; пер. с 3-го нем. испр. и доп. изд. под ред. К.К. Сент-Илера. – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Товарищества «Обществ. Польза» и Кº, 1895. – Т. 9 : Насекомые. Многоногие. Паукообразные. – XIX, 772 с. : политипажи, хромолитогр., 1 карта. – (Иллюстрированное издание).

Провенієнції: печатки «Библиотека Центральной Парт. Школы при Ц.К.К.П.У.», «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема».

145. Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. / А.Э. Брэм ; пер. с 3-го нем. испр. и доп. изд. под ред. К.К. Сент-Илера. – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Товарищества «Обществ. Польза» и Кº, 1896. – Т. 10 : Ракообразные. Черви. Моллюскообразные. Оболочники. Моллюски. Иглокожие. Кишечнополостные. Простейшие. – XX, 767, [1] с. : политипажи, хромолитогр., 1 карта. – (Иллюстрированное издание).

Провенієнції: печатки «Библиотека Центральной Парт. Школы при Ц.К.К.П.У.», «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема».

146. Вагнер К.К. Террариум. Устройство террариума, его население и уход за ним. Подробное описание пород животных, годных для населения комнатных террариумов, их ловля и акклиматизация / сост. К.К. Вагнер. – Москва : Типо-литогр. К.Ф. Александрова, 1898. – 65, III с.

Автор – преподаватель естественной истории.

Провенієнції: печатка «Библиотека Харьковского 2-го реального училища», на корінці палітурки штамп «Б.Х.2.Р.У.».

147. Геккель Э. Красота форм в природе : 100 таблиц с описат. текстом : общее описание и сист. обзор / Э. Геккель ; пер. В.А. Догель ; под ред. А.С. Догеля. – Санкт-Петербург : Книгоизд. Товарищество «Просвещение», [1904?]. – [208], 100 л. ил., прил. (55, [3] с.).

Ернст Генріх Філіпп Август Геккель *(1834–1919) – німецький природодослідник і філософ.*

Ернст Геккель виявив, описав і назвав тисячі нових видів, зробив карту генеалогічного дерева, що стосується всіх життєвих форм, і створив багато термінів в біології, зокрема тип, філогенез, екологія і царство Найпростіші. Підтримував роботу Чарльза Дарвіна в Німеччині й розвивав біогенетичний закон, що стверджує, що біологічний розвиток індивідуальних організмів, або онтогенез, є паралельним та підсумовує повний еволюційний розвиток різновидів, або філогенез: «Онтогенез є рекапітуляцією філогенезу».

Із 1852 р. Е. Геккель вивчав медицину і природознавство в Берлінському, Вюрцбургському і Віденському університетах. У 1857 р. отримав диплом лікаря. Із 1861 р. – приват-доцент, протягом 1865–1909 рр. – професор Єнського університету.

Літографічну працю «Красота форм в природе» видано впродовж 1899–1904 рр. у комплектах по 10 відбитків (повна версія із 100 відбитків вийшла у 1904 р.). Багато з організмів, зображених у книзі, були вперше описані самим Геккелем. Усього на основі ескізів і акварельних набросків Геккеля було виготовлено понад 1000 гравюр, кращі з яких були відібрані для книги і переведені в друковану форму літографом Адольфом Глітчем.

За словами сучасного дослідника Олафа Брайдбаха, який був редактором нових видань цієї праці, це «була не просто книга з ілюстраціями, але також відображення його поглядів на світ».

Форми життя були відібрано так, щоб продемонструвати досконалість їх організації, починаючи від натуралістичних замальовок риб і амонітів до глибоко симетричних медуз і мікроорганізмів. У той же час кожна сторінка була скомпонована так, щоб візуально охопити максимум представників одного виду або сімейства живих істот.

Книга мала великий вплив на мистецтво і архітектуру початку XX ст. Зокрема, багато представників модерну намагалися відтворити деякі з тих красивих форм, що були зображені Геккелем.

148. Гримм О.А. Каспийское море и его фауна / О.А. Гримм. – Санкт-Петербург : [Тип. Товарищества «Обществ. Польза»], 1876. – Тетр. 1. – [2], 168 с., VI табл. – (Труды Арало-Каспийской экспедиции ; вып. 2) (Прил. к «Трудам С.-Петербургского общества естествоиспытателей).

Читацькі помітки.

Провенієнції: на обкладинці книги власницький автограф «Леваковский?».

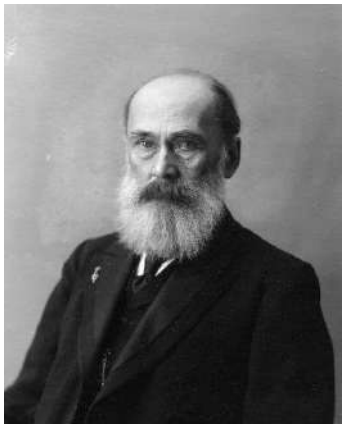

Грімм Оскар Андрійович *(1845–1921) – російський зоолог, фахівець з фауни Каспійського моря і рибного господарства Росії. Відомий дослідженнями зі штучного і ставкового риборозведення, великої організаційної роботи в рибній промисловості Росії.*

Середню освіту здобув в Олександрівському дворянському інституті Нижнього Новгорода. Навчався на природничому відділенні фізико-математичного факультету Петербурзького університету, де ще студентом почав займатися іхтіофауною у відомого фахівця в цій галузі професора К.Ф. Кесслера.

Протягом 1870–1878 рр. працював в університеті на кафедрі зоології безхребетних консерватором (лаборантом) зоотомічного кабінету, потім приват-доцентом, займаючись порівняльно-ембріологічними дослідженнями комах. У 1873 р. – магістр, а в 1878 р. – доктор зоології Петербурзького університету та доктор філософії Геттінгенського університету. Із 1878 до 1885 рр. був доцентом, а згодом завідувачем кафедри зоології в Петербурзькому лісовому інституті. У 1890 р. розробив програму для всеросійських курсів з рибництва та рибальства.

Першим у країні підготував доповідну записку про організацію рибної освіти в Росії, однак не знайшов підтримки в раді Петербурзького лісового інституту, через те, що «посторонние лекции будут отвлекать студентов от прямого дела».

Один із учнів Грімма, рибовод І. Кучин, писав: «С именем доктора зоологии Гримма была связана в течение полувека организация всех государственных и общественных начинаний в России по рыбоводству и рыболовству; университетские и публичные лекции, устройство выставок, созыв съездов, научные изыскания, разработка законодательства и издание научных трудов по рыбному хозяйству».

О.А. Грімм брав участь у створенні Російського товариства рибальства і рибництва (1881): був його секретарем, а згодом головою. У 1886 р. почав виходити журнал «Вісник рибопромисловості». Майже 25 років Оскар Андрійович був його редактором, перетворивши видання в справжню трибуну захисту риб.

149. Гримм О.А. Каспийское море и его фауна / О.А. Гримм. – Санкт-Петербург : Тип. М. Стасюлевича, 1877. – Тетр. 2. – [4], II, 105, [1] с., IX табл. – (Труды Арало-Каспийской экспедиции ; вып. 2) (Прил. к «Трудам С.-Петербургского общества естествоиспытателей»).

Провенієнції: печатка «Минералогический кабинет Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков».

150. Жиро П. Общества у животных / П. Жиро ; пер. В.В. Склифосовский. – Москва : Высочайше утвержд. Товарищество «Печатня С.П. Яковлева», 1896. – [2], II, VIII, 175, [3] с. – (Biblioteque scientifique contemporaine=Современная научная библиотека).

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема».

Зі вступу: «Свободные индивиды и колонии способны соединяться в общества самые разнородные. Каждый вступивший в соединение элемент сохраняет полную свободу действий, он может до известной степени выделяться из целого и вести независимую жизнь или вступать в новые сочетания, новые общества. Между составными элементами общества поддерживается постоянная связь, столь необходимая для группировки независимых индивидов в одно целое. Все подобного рода общества можно объединить под именем ассоциаций, которые противополагаются колониям, обществам питания. В животном царстве ассоциации встречаются довольно часто».

151-152. Иверсен В.Э. Полная сельскохозяйственная зоология : настольная кн. для нар. учителей и практ. сел. хозяев : в 2 т. / В.Э. Иверсен. – 2-е изд., испр. и знач. доп. – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера : [Тип. М.М. Стасюлевича], 1899. – Т. 1 : Позвоночные. – XIX, [1], 398 с., 186 рис.

У кн. приплетено: **Иверсен В.Э. Полная сельскохозяйственная зоология** : настольная кн. для нар. учителей и практ. сельских хозяев / В.Э. Иверсен. – 2-е изд., испр. и знач. доп. – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера : [Тип. М.М. Стасюлевича], 1899. – Т. 2 : Беспозвоночные. – XIV, 286 с., 200 рис.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. института».

Із передмови: «Сельский хозяин находится в полной зависимости от животного мира; на разведении одних основано все его благосостояние, на умении ослабить вредную деятельность других путем их устранения или искоренения – основана степень доходности хозяйства. Поэтому для сельского хозяина необходимо обстоятельное знакомство с естественной историей всех тех животных, с которыми он постоянно приходит в более или менее близкое соприкосновение. Без этого знакомства невозможно извлечь наивысшую пользу из разведения полезных животных и, по возможности, ослабить или даже вовсе устранить тот вред, который причиняется разными животными на полях, лугах, в садах, огородах, лесах и т.д., а равно и таких, которые паразитируют снаружи и внутри тела домашних животных».

Іверсен Володимир Едуардович *(1845–1900) – натураліст-популяризатор, колезький радник, автор книг і статей з природознавства, зоології, орнітології, шовківництва, іпології та інших споріднених галузей.*

Бібліотекар Імператорського Вільного Економічного товариства (1871–1884). Викладач природничої історії в Ремісничому училищі (1876–1883). У 1877–1878 рр. за дорученням комітету грамотності зібрав для передачі в розпорядження Червоного Хреста 500 бібліотек для військового-польових лазаретів. Бібліотекар у чині колежського радника (зберігач музеума) Санкт-Петербурзького Технологічного інституту (1885–1897). Підготовив новий «Алфавітно-систематичний каталог бібліотеки С.-Петербурзького Практичного Технологічного інституту» (1891). Входив до Бібліотечної комісії інституту. Звільнений зі служби «по тяжкій хворобі».

В.Е. Іверсен читав просвітницькі лекції з природознавства, зоології, шовківництва. Співробітник Імператорського Вільного економічного товариства, член Санкт-Петербурзького товариства дослідників природи, Імператорського Російського товариства садівництва. Член-кореспондент Російського товариства захисту тварин, в якому організував і прочитав безоплатно в 1865–1875 рр. вісім публічних лекцій з зоології та анатомії тварин, стосовно до практики сільського господарства, які збирали по 100–300 слухачів.

Праця «Полная сельскохозяйственная зоология. Руководство для народных учителей и учителей семинарий» (у 4-х ч., 1872–1875), була перевидана в двух томах, виправлена і значно доповнена, під назвою «Полная сельскохозяйственная зоология. Настольная книга для народных учителей и практических сельских хозяев» (1899).

ПОЛНАЯ
СЕЛЬСКО-ХОЗЯЙСТВЕННАЯ ЗООЛОГІЯ.
ВТОРОЙ ТОМЪ.
БЕЗПОЗВОНОЧНЫЯ.

153. Иверсен В.Э. Полная сельскохозяйственная зоология : настольная кн. для нар. учителей и практ. сельских хозяев / В.Э. Иверсен. – 2-е изд., испр. и знач. доп. – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера : [Тип. М.М. Стасюлевича], 1899. – Т. 2 : Беспозвоночные. – XIV, 286 с., 200 рис.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Із передмови: «Ежели наша «Сельскохозяйственная зоология», облегчив народному учителю и практическому сельскому хозяину ознакомление с животным миром, даст им еще возможность сколько-нибудь заинтересовать учащуюся молодежь изучением животных и вызовет в ней охоту к наблюдению природы и тем самым направит ее к разъяснению тех вопросов, которые еще не вполне уяснены наукой, то мы сочтем цель нашу вполне достигнутой».

ЖИЗНЬ МОРЯ

154. Келлер К. Жизнь моря: животный и растительный мир моря, его жизнь и взаимоотношения / К. Келлер ; пер. с нем., с разрешения авт., с доп. относительно рус. морей П. Шмидта. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Тип. В.С. Балашева и К°], 1896. – Т. 1, вып. 1–10. – [4], 633, [1], VII, [1] с. : рис., 10 хромолитогр. табл., 6 гравюр.

Провенієнції: власницький автограф «В.В. Яновский. Лаборант каф. Общ. Земледелия. 1953 г.».

Від перекладача: «Приступая к переводу вышедшего в текущем году сочинения швейцарского ученого проф. К. Келлера “Das Leben des Meeres”, мы имели в виду заполнить существенный пробел, замечавшийся в русской популярно-научной литературе. В ней отсутствовала до сих пор книга, в которой излагалось бы в общедоступной форме современное состояние наших знаний о животном и растительном мире моря».

***Конрад Келлер** (1848–1930) – швейцарський вчений-зоолог.*

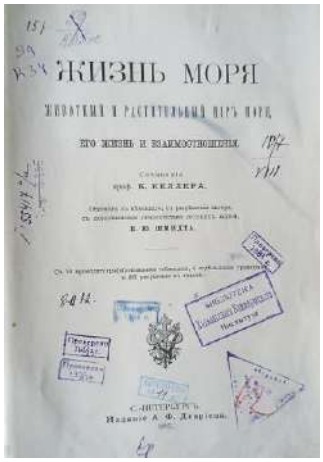
ЖИЗНЬ МОРЯ

155. Келлер К. Жизнь моря: животный и растительный мир моря, его жизнь и взаимоотношения / К. Келлер ; пер. с нем., с разрешения авт., с доп. относительно рус. морей П.Ю. Шмидта. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Тип. В.С. Балашева и К°], 1897. – Т. 1. – [4], VII, 633, [1] с. : рис., 10 хромолитогр. табл., 6 гравюр.

Провенієнції: печатка «Библиотека Харьковского Коммерческого Института».

Зі вступу: «Величественная и грандиозная во всех своих проявлениях стихия – море – занимала выдающееся место в кругу понятий и представлений всех народов и во все времена; взгляд, брошенный на прошедшее человечества, убеждает нас, также и в том, что море имело значительное влияние на развитие культуры».

ЖИЗНЬ ПРѢСНЫХЪ ВОДЪ

156. Ламперт К. Жизнь пресных вод: животные и растения пресных вод, их жизнь, распространение и значение для человека / К. Ламперт ; пер. с нем. с доп. применительно к рус. фауне и флоре под ред. Н.А. Холодковского и И.Д. Кузнецова. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Тип. «В.С. Балашев и К°»], 1900. – [8], 879, [1], XXXVII, [1] с., 12 табл. цв. рис., 16 л. ил., 380 политипажей.

Переводчики: Н.А. Холодковский – доктор зоологии, профессор Императорской Военно-

медицинской Академии; Кузнецов И.Д. – кандидат естественных наук, действительный член Императорского Российского Общества рыбоводства и рыболовства.

Провенієнції: печатки «Библиотека Центральной Парт. Школы при Ц.К.К.П.У.», «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема».

Із передмови: «Предлагаемое сочинение проф. К. Ламперта имеет целью дать наглядное и общепонятное представление о жизни и жителях пресных вод, т.е. озер, ручьев, рек и других водоемов, кончая временно образующимися прудками и лужами. Таким образом оно преследует в существенных чертах ту же цель по отношению к материковым водам, как известное русским читателям сочинение проф. Келлера «Жизнь моря» – по отношению к морям. К этому последнему сочинению книга Ламперта составляет, по словам немецкого издателя, как бы дополнительный том».

Зі вступу: «Яркие солнечные лучи летнего утра врываются в наше окошко и манят нас из душной рабочей комнаты под сень лесов и на простор лугов и полей. Они влекут нас от микроскопа и книг туда, где сияет вечною красою природа, где пред нашими глазами развертывается целый мир тех чудес, о которых рассказывает нам постоянная спутница наша – книга. … Итак, оставим книги и отправимся за материалом для наблюдений и простых, всем доступных исследований! … Цель нашей экскурсии близка и не представляет из себя ничего необыкновенного… Неглубокий прудок, поверхностью в несколько квадратных метров, обросший по берегам ольхою и плакучими ивами, составит конечную цель нашего странствования. Несмотря на невзрачность и на ничтожную величину избранного нами водоема, жизнь в нем все же бьет ключем и наполняет его движением…».

Курт Ламперт *(1859−1918) – німецький біолог, зоолог, автор низки монографій з фауни Європи, педагог, професор, старший викладач.*

157. Ло-Бианко, Сальваторе. Методы консервирования морских животных, употребляемые на зоологической станции в Неаполе / С. Ло-Бианко **;** пер. с итал. и доп. Н.В. Слюнин. – Санкт-Петербург : Тип. Мор. М-ва, 1892. – [2], 47 с. – (Из «Медицинских Прибавлений к Морскому Сборнику» за 1892 г.).

Із передмови: «Занимаясь много лет консервированием животных на зоологической Неаполитанской станции, я постоянно старался улучшить технику таким образом, чтобы получить животные формы, насколько возможно, по размерам и виду такими, какие они бывают живые, и чтобы в таком виде они сохранялись в спирту относительно долгое время. Я старался улучшить методы консервирования, видя, в каком жалком, столь отличном от натурального состояния, виде, морские животные консервировались для изучения и для коллекций музеев».

Перекладач ***Слюнін Микола Васильович*** *(1850 –1926) – відомий російський дослідник природи і корінних народів Далекого Сходу, доктор медицини, який зробив великий внесок у вивчення Камчатки і Командорських островів.*

РУКОВОДСТВО
ЗООЛОГІИ.
Томъ II.

158. Паркер Т.Дж. Руководство к зоологии / Т.Дж. Паркер, В.А. Гасвелл ; пер. с англ. М.А. Мензбира. – Москва : Типо-литогр. Товарищества И.Н. Кушнерев и К°, 1899. – Т. 2. – 1899. – VIII, 692 с., 513 рис., 1 карта.

Т. Джеффери Паркер – профессор биологии в университете Отаго, Н.З.

Виллиам А. Гасвелл – профессор биологии в университете Сиднея, Н.Ю.В.

Переводчик – профессор зоологии и сравнительной анатомии в Московском университете.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета»; на корінці палітурки штамп «Агр. Лаб.».

Від перекладача: «Среди многочисленных руководств к изучению зоологии книга Паркера и Гасвелля представляет совершенно исключительное явление, как по ясности изложения и чрезвычайной свежести фактов, так и по обилию чрезвычайно удачно подобранных рисунков. В виду этого, при передаче ее на русском языке, я старался только о том, чтобы сохранить достоинства оригинала».

Томас Джеффрі Паркер *(1850–1897) – англійський зоолог, член Королівського товариства. Старший син англійського зоолога Вільяма Кітчена Паркера.*

Навчався в «College of Chemistry» і «School of Mines», із 1872 р. був демонстратором зоології і ботаніки в гірничому інституті, де відкрив колекцію препаратів. Одночасно науковець читав лекції з біології в «Bedford College», а в 1880 р. призначений професором біології в Отаго (Нова Зеландія). Область наукових досліджень Томаса Паркера охоплює анатомію і гістологію як безхребетних, так і хребетних тварин.

Із його праць найбільш відомі такі: «Stomach of the Fresh-water Crayfish»; «Histology of Hydra fusca»; «Intestinal Spirale Valve in the genus Raia»; «Anatomy and development of Apteryx» (1892); «Cranial Osteology, Classification and Phylogeny of the Dinornithidae»; «Skeleton of the New Zealand Crayfish» (1889). Крім того, він склав декілька цінних керівництв з біології і зоології: «Course of Instruction in Zootomy (Vertebrata)» (1884); «Lessons in Elementary Biology» (1891).

ОСНОВНЫЯ ИДЕИ ЗООЛОГІИ

ВЪ ИХЪ ИСТОРИЧЕСКОМЪ РАЗВИТІИ

ОТЪ

ДРЕВНЕЙШИХЪ ВРЕМЕНЪ ДО ДАРВИНА

ЭДМОНА ПЕРЬЕ.

159. Перье, Эдмон. Основные идеи зоологии в их историческом развитии с древнейших времен до Дарвина (La philosophie zoologique) / Э. Перье ; пер. с фр. А.М. Никольского, К.П. Пятницкого. – Санкт-Петербург : Тип. И.Н. Скороходова, 1896. – 302 с. : рис.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: власницький автограф «ИКТарнани».

Із передмови: «Развитие идей очень сходно с развитием живых существ. Они являются на свет скромными, еле заметными среди идей древнейшего происхождения, растут в более или менее тесной связи со своими предшественницами, порой совершенно стушевываясь, мало-помалу дифференцируются, достигают известной степени могущества, преобразовываются и умирают, породив другие идеи, которые будут иметь такую же участь. Неодинаковая судьба ожидает, однако, членов одной семьи идей; некоторые угасают, не сыграв никакой роли, не оказав никакого влияния, не вызвав никакого движения; другие, всецело походившие на них сначала, становятся на время властителями человеческой мысли».

M. Edmond PERRIER, Membre de l'Institut et de l'Académie de Médecine, Directeur du Muséum d'Histoire Naturelle de Paris.
Cliché Bogé, Pirou, Paris.

Жан Октав Едмон Перьє *(1844–1921) – французький зоолог. Відомий своїми дослідженнями безхребетних (кільчастих червяків і голчастих). Був братом зоолога Ремі Перьє.*

За порадою Луї Пастера Перьє вивчав природничі науки в École Normale Supérieure , где брав уроки зоології у Анрі де Лаказ-Дютьє. Після цього він три роки був шкільним учителем у колледже в Ажені. У 1869 р. отримав докторську ступінь з природничих наук, згодом замінивши Лаказ-Дютьє у Вищій нормальній школі (1872).

У 1876 р. Ж.О.Е. Перьє обійняв посаду завідувача кафедри природничої історії (молюски, червяки і зоофіти) у Національному музеї природничої історії, і в 1879 р. став головою зоологічного товариства Франції. На початку 1880-х рр. учений брав участь в серії морських експедицій, у ході яких проводив дослідження морської флори і фауни в межах бентичної зони, згодом отримав міждународне визнання як фахівець з морської фауни.

У 1892 р. він стал членом Національної академії медицини (1898). Протягом 1900–1919 рр. був директором музею природничої історії, а також завідувачем кафедри порівняльної анатомії.

Перьє ґрунтовно цікавився еволюційними теоріями Чарльза Дарвіна і Жана-Батіста Ламарка. У 1909 р. він виступив на відкритті пам'ятника Ламарку в Національному музеї природи. Ламарка він увважав істинним засновником теорії еволюції.

ЭЛЕМЕНТАРНЫЙ КУРСЪ
ЗООЛОГІИ
ЗАДАЧЪ
ЛѢТНИХЪ ЗАНЯТІЙ ПО ЗООЛОГІИ.
ФУНДАМЕНТАЛЬНА БІБЛІОТЕКА
С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

160. Сент-Илер К. Элементарный курс зоологии с приложением задач и летних занятий по зоологии / сост. К. Сент-Илер. – 15-е изд. (перепеч. без изм. с 10-го изд.). – Санкт-Петербург : Изд. Товарищества «Обществ. Польза», 1897. – [2], II, VIII, 227, [1] с. : рис.

Провенієнції: печатка «Книжный магазин … Попова. Книги по вспомогательным знаниям. Крещатик»; власницький автограф «ВНиколаев».

Витяг із передмови до 1-го видання: «При изучении естественно исторических предметов должно соблюдать следующие правила:

1) Предмет должен быть показан так, чтобы все ученики имели возможность его хорошо рассмотреть…

2) Следует помнить, что образование представления невозможно без внимания. Ученик может полчаса иметь предмет пред глазами – и ничего на нем не видеть, если он не хочет или не умеет быть внимательным. Поэтому учителю следует во время показывания убедиться в том, что ученики действительно разглядывают предмет…

3) Не следует заставлять учеников рассматривать слишком много предметов зараз, особенно в начале курса, когда еще образование ясных представлений у них идет туго…

4) В элементарном курсе лучше избегать микроскопа и слишком сложных препаратов и рисунков. Ученик – не натуралист; ему трудно схематизировать то, что он видит; поэтому он обращает внимание прежде всего на то, что ему бросается в глаза…

5) Необходимо пользоваться теми представлениями и понятиями учеников, которые они получили раньше не в классе; но слишком на них надеяться опасно, так как дети очень часто имеют самые смутные представления о предмете, хотя видели его часто и помнят кое-что о нем…».

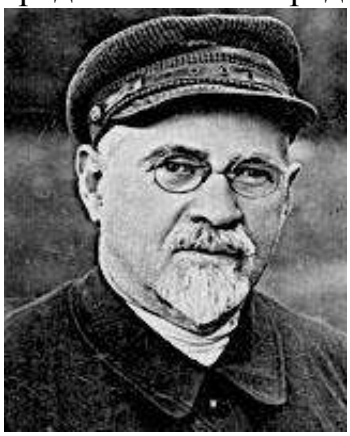

Сент-Ілер Костянтин Карлович *(1866–1941) – російський учений-зоолог, гідробіолог, професор, організатор першої в Російській імперії біологічної станції на Білому морі.*

Закінчив «філологічну гімназію» при Санкт-Петербурзькому філологічному інституті (1886) і природниче відділення фізико-математичного факультету Санкт-Петербурзького університету (1890). Ще студентом старшого курсу отримав срібну медаль за наукову роботу з ембріології безхребетних «Розвиток нервових вузлів, головних і спинних, у курчати».

У 1889 р. захистив магістерську дисертацію на тему «Про блукаючі клітини в кишечнику морських їжаків». У 1889–1903 рр. – приват-доцент кафедри зоології, порівняльної анатомії і фізіології тварин фізико-математичного факультету. У ці роки працював у лабораторіях Вальтера

Флеммінга в Кілі (Німеччина) та І.І. Мечникова в Парижі, на біологічних станціях в Італії на Адріатичному морі, і в Росії – Соловецькій і Мурманській. У 1903 р. захистив докторську дисертацію на тему «Спостереження над форомуванням речовин у клітині і в тканині».

Заснував в університеті Зоологічний музей. У 1908 р. став першим керівником Ковдинської біологічної станції на Білому морі. У 1918–1941 рр. – професор кафедри зоології безхребетних Воронезького університету. Організатор Жирівської біологічної станції в гирлі річки Воронеж. Один із організаторів НДІ біології при університеті в 1925 р.

Книга з особистої бібліотеки ***Ніколаєва Валентина Федоровича*** *(1889–1973) – ботаніка, природознавця, фахівця у галузі рослинництва, діяча природоохоронного руху; керівника музейної справи; викладача вищих навчальних закладів.*

Народився у м. Слов'янську Харківської губернії. Закінчив Харківську гімназію і природниче відділення математичного факультету Харківського університету. Очолював Полтавський земський природничо-історичний музей (1916–1923). Із 1920 р. був ректором Полтавського педінституту, із 1923 р. працював у Наркомпросі УРСР. У 1923 р. В.Ф. Ніколаєв очолював Всеукраїнський комітет з охорони пам'ятників старовини, потім ***із 1923 р. до 1927 р. викладав у Харківському сільськогосподарському інституті.*** *Із 1938 р. завідував кафедрою у Полтавському сільгоспінституті. Під його керівництвом підготовлено матеріали щодо охорони дев'яти пам'ятників природи Полтавщини.*

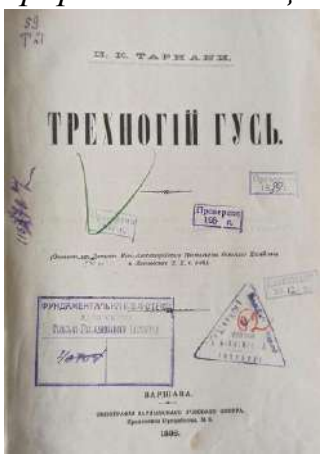

161-176. Тарнани И.К. Трехногий гусь / И.К. Тарнани. – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1898. – [2], 14 с., 3 л. рис. – Рез. нем. – Отд. отт. из кн.: Записки Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. 1898. Т. 10, вып. 3.

У кн. також приплетено праці І.К. Тарнані:

- **Аномалии в строении половых органов зеленой лягушки (Rana esculenta)** / И.К. Тарнани. – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1898. – [2], 7, [1] с. – Тит. л. рус., нем.; рез. нем. – Отд. отт. из кн.: Записки Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. 1898. Т. 11, вып. 2.

- **«Кравчик» (Lethrus apterus Laxm) (биология, вред и борьба)** / И.К. Тарнани. – Варшава : в Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – [2], 39 с. – Тит. л. рус., нем.; рез. нем. – Отд. отт. из кн.: Записки Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. 1900. Т. 13, вып. 1.

- **Два утиных уродства** / И.К. Тарнани. – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – [2], 5, [1] с. – Тит. л. рус., нем.; рез. нем. – Отд. отт. из кн.: Записки Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. 1900. Т. 13, вып. 1.

- **Über die Thelyphoniden aus den sammlungen einiger Russischer museen** / I. Tarnani. – St. Petersburg, 1901. – 13, [1] s., 1 tabl. Il. – Отд. отт. из кн.: Ежегодник Зоологического Музея Императорской Академии Наук. 1901. Т. 6.

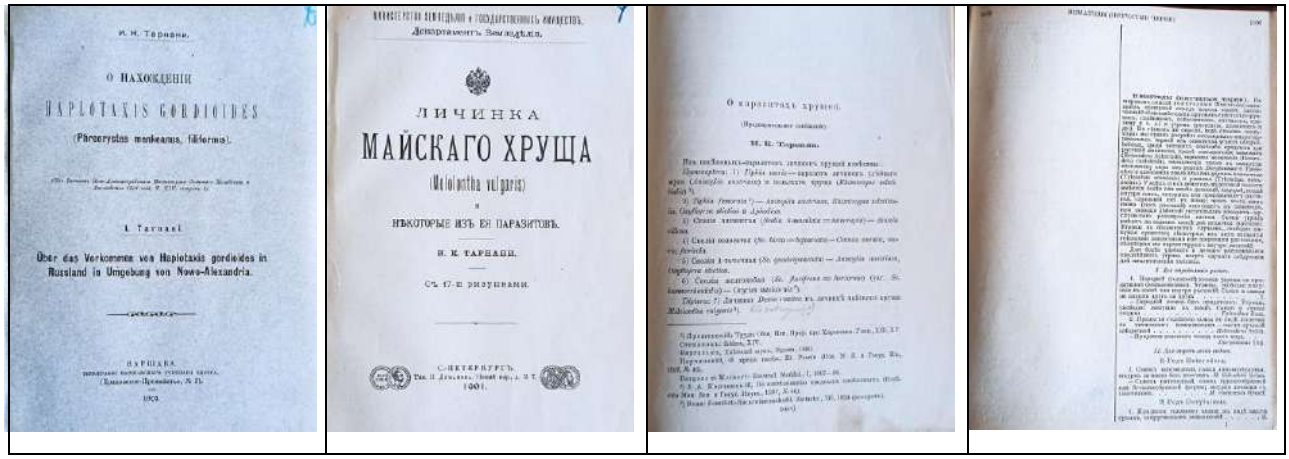

- **О нахождении Haplotaxis gordioides (Phreoryctes menkeanus, filiformis)** / И.К. Тарнани. – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1901. – [2], 5 , [1] с. – Тит. л. рус., нем.; рез. нем. – Отд. отт. из кн.: Записки Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. 1901. Т. 14, вып. 3.

- **Личинка майского хруща (Melolontha vulgaris) и некоторые из ее паразитов** / И.К. Тарнани ; М-во Земледелия и Гос. Имуществ, Департамент Земледелия. – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1901. – 32, [2] с., 17 рис.

- **О паразитах хрущей** : (предварит. сообщ.) / И.К. Тарнани. – Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1900. – 7 с. – Отд. отт. из кн.: Труды Русского Энтомологического Общества. 1900. Т. 34.

- **Нематоды (нитчатые черви)** / И.К. Тарнани // Полная энциклопедия русского сельского хозяйства и соприкасающихся с ним наук. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1901. – Т. 5. – Стб. 1106–1115.

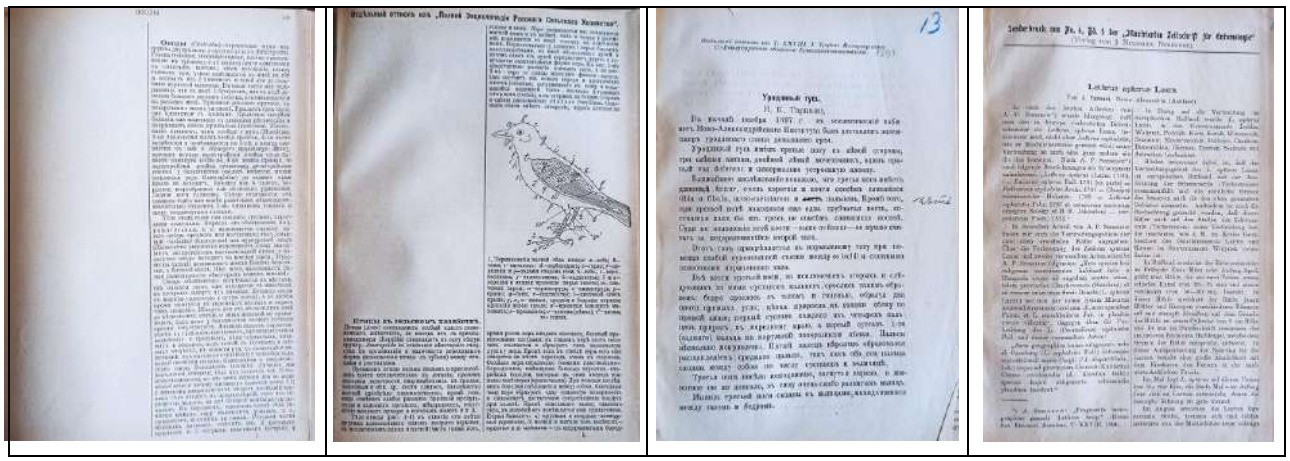

- **Оводы** / И.К. Тарнани // Полная энциклопедия русского сельского хозяйства и соприкасающихся с ним наук. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1902. – Т. 6. – Стб. 80–94.

- **Птицы в сельском хозяйстве** / И.К. Тарнани // Полная энциклопедия русского сельского хозяйства и соприкасающихся с ним наук. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1902. – Т. 7. – Стб. 1163–1199.

- **Уродливый гусь** / И.К. Тарнани. – [Санкт-Петербург : Тип. А. Пороховщикова, 1897]. – 2 с. – Отд. отт. из кн.: Труды Императорского Санкт-Петербургского Общества Естествоиспытателей. Т. 28, вып. 1. – Рез. нем. – Авторские правки.

- **Lethrus apterus Laxm.** / I. Tarnani // Illustrierten Zeitschrift fur Entomologie. – Bd. 5, No 4. – S. 49–50.

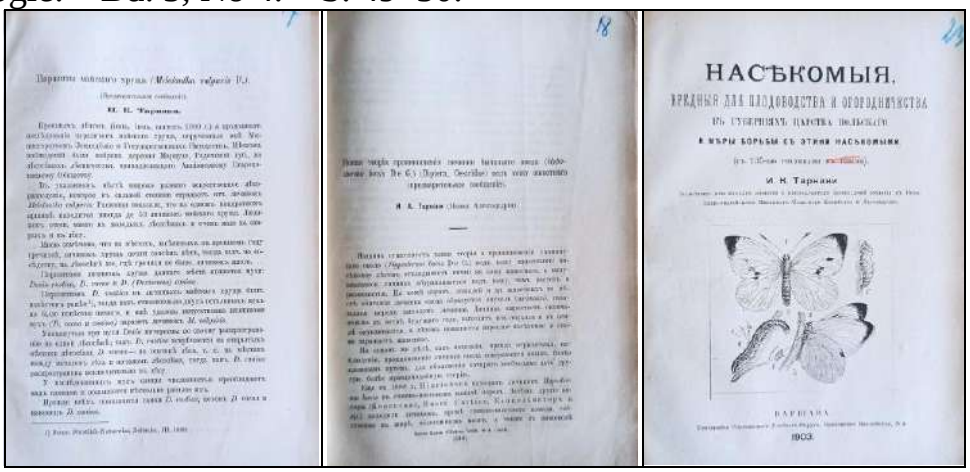

- **Паразиты майского хруща (Melolontha vulgaris F.)** : (предварит. сообщ.) / И.К. Тарнани. – [Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1901]. – 2 с. – Отд. отт. из кн.: Труды Русского Энтомологического Общества. 1901. Т. 35.

- **Новая теория проникновения личинки бычачьего овода (Hypoderma bovis De G.) (Diptera, Oestridae) под кожу животного** : (предварит. сообщ.) / И.К. Тарнани. – [Ярославль : Типо-литогр. Э.Г. Фальк, 1902]. – 3 с. – Отд. отт. из журн.: Русское Энтомологическое Обозрение. 1902. № 4 (Август).

- **Насекомые, вредные для плодоводства и огородничества в губерниях Царства Польского и меры борьбы с этими насекомыми** /

И.К. Тарнани. – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1903. – [6], IV, 138 с., 135 рис.

Автор – ассистент при кафедре зоологии и преподаватель прикладной зоологии в Ново-Александрийском Институте Сельского Хозяйства и Лесоводства. Работа удостоена премии имени Адама Хойнацкого, присужденной физико-математическим факультетом Императорского Варшавского Университета.

Авторські виправлення.

**Припускаємо, що конволют складений самим автором, оскільки в багатьох аллігатах (частинах видання) є авторські виправлення. Мабуть це коректурні примірники. У книзі зібрано твори І.К. Тарнані за 1898–1903 рр.*

***Аллігат –** складова частина конволюта, за виключенням його початкової частини.*

***Конволют –** збірка, складена власником із самостійних видань і/або рукописів (аллігатів), переплетених в один том.*

***Тарнані Іван Костянтинович** (1865–1931) – видатний зоолог. Народився у Таганрозі. У 1890 р. закінчив фізико-математичний факультет Санкт-Петербурзького університету і до 1893 р. працював хранителем зоологічного кабінету.*

У 1894 р. призначений асистентом при кафедрі зоології Ново-Олександрійського інституту сільського господарства і лісівництва та викладачем сільськогосподарської ентомології; професор загальної та прикладної зоології (із 1905 р.), завідувач кафедри зоології та ентомології (1905–1930).

За дорученням Міністерства землеробства і держмайна, займався вивченням бурякової нематоди, нематоди фруктових дерев і паразитів хрущів. У 1923 р. на науково-дослідній кафедрі зоології Харківського університету організовано нову секцію – прикладної зоології, керівником якої став Іван Тарнані.

У згадках радянського психолога К.К. Платонова Іван Тарнані описується як «кругленький, лысеющий, добродушный старичок», який був здебільшого прихильником Ламарка, ніж Дарвіна. У той же час про Тарнані повідомляється, що він краще знав хребетних, ніж безхребетних, і вважав комах «живыми автоматами».

Однією з тем його наукової діяльності було порівняння вимирання зубрів і бобрів. І.К. Тарнані пропонував концепцію, за якою вимирання зубрів було обумовлено зміною умов навколишнього середовища, а вимирання бобрів пов'язано з їх винищенням і не залежить від умов. Згідно К.К. Платонова, такі погляди для 20-х рр. XIX ст. були прогресивними і в подальшому були підтверджені при дослідженні поведінки цих тварин.

177. Эванс Э.П. Эволюционная этика и психология животных / Э.П. Эванс ; пер. с англ. Е. Орлова. – Санкт-Петербург : Тип. Товарищества «Обществ. Польза», 1899. – [4], 232 с. – (Популярно-научная библиотека).

Провенієнції: печатка «Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема».

Зі вступу: «Два вопроса возбуждают в настоящее время большой интерес и служат предметом частых споров: один касается происхождения и развития наших нравственных понятий, поскольку они проявлялись в течение нашей культурной истории, а другой – роста, внешних обнаружений и основных свойств ума животных, изучаемых ныне, благодаря новейшим исследованиям в областях сравнительной филологии, биологии, психологии и сходных отраслей естественных наук, с особенной настойчивостью и с новой, более широкой и осмысленной точки зрения».

178. Эспинас А. Социальная жизнь животных: опыт сравнительной психологии, с прибавлением краткой истории социологии / А. Эспинас ; пер. с фр. Ф. Павленков. – 2-е изд., пересм. – Санкт-Петербург : Изд. Ф. Павленкова : Тип. Е.А. Евдокимова, 1898. – [2], 319, [3] с.

Із «Исторического введения»: «Факт существования животных обществ известен, но не объяснен. До сих пор он не был связан ни с каким общим законом природы. Рассуждения о нем , едва выходящие за пределы констатирования явления, встречаются в трудах натуралистов как бы случайно: там и сям вы найдете у них простые указания на известные агломерации животных, которые они называют то колониями, то республиками или государствами».

Альфред Еспінас *(1844–1922) – французький філософ, соціолог та історик. Автор книг «Социальная жизнь животных» (1877), «История политико-экономических доктрин» (1891), «Происхождение технологии» (1897), «Социальная философия XVIII века и революция» (1898).*

Розробив концепцію технології і праксиології як філософії діяльності. Вважав себе послідовником філософської концепції органопроєкції, в основі якої полягає уявлення про те, що створені людиною технічні системи являють собою подобу людським органам (наприклад, залізні дороги – це проєкція кровообігу, телеграф і телефон – нервової системи тощо). Таким чином, людина у всіх своїх штучних пристроях несвідомо відтворює свої органи і тим самим пізнає себе.

179-181. Брандт Э.К. Учебник анатомии домашних млекопитающих животных / Э.К. Брандт. – 2-е изд., знач. доп. – Санкт-Петербург : Изд. журн. «Ветеринарная Б-ка» : [Тип. Э. Арнгольда], 1899. – Вып. 1 : Остеология, синдесмология, миология. – [2], IV, 188 с.

У кн. приплетено:

1. **Брандт Э.К. Учебник анатомии домашних млекопитающих животных** / Э.К. Брандт. – 2-е изд., знач. доп. – Санкт-Петербург : Изд. журн. «Ветеринарная Б-ка» : [Тип. Э. Арнгольда], 1900. – Вып. 2 : Спланхнология или учение о внутренностях (Splanchnologia). – [2], II, 189–335, [1] с.

2. **Брандт Э.К. Учебник анатомии домашних млекопитающих животных** / Э.К. Брандт. – 2-е изд., знач. доп. – Санкт-Петербург : Изд. журн. «Ветеринарная Б-ка» : [Тип. Э. Арнгольда], 1902. – Вып. 3 : Ангиология, неврология, органы чувств и кожа с ее придатками. Анатомия домашних птиц. – VIII, 337–727, [1] с.

Второе издание книги значительно дополнено по новейшим учебникам анатомии и гистологии Мюллера, Франка и Мартина, Зуссдорфа, Элленбергера и др.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «А.Щ.»; на форзаці напис простим олівцем «Полупан взамен утерянной Иванова Систематика растений».

Брандт Едуард Карлович *(1839–1891) – педагог, професор зоології і порівняльної анатомії у Військово-медичній академії. Президент Російського ентомологічного товариства (1880–1889).*

Закінчив Головне німецьке училище Святого Петра (1856) і Медико-хірургічну академію зі званням лікаря (1862).

Під керівництвом академіка Ф.І. Рупрехта вивчав флору Санкт-Петербурзької губернії, здійснював ботанічні екскурсії з консерватором Академії наук Мейнсгаузеном. Студентом, він часто відвідував Російське ентомологічне товариство для вивчення комах.

Доктор медицини (1865), магістр зоології (1876). У 1863 р. його призначено асистентом кафедри зоології та порівняльної анатомії при Медико-хірургічній академії, із 1865 р. – приват-доцент академії із зоології та порівняльної анатомії; у 1868 р. обраний прозектором тієї ж кафедри.

У 1873 р. став екстраординарним професором по кафедрі анатомії домашніх тварин на ветеринарному відділенні академії, з дорученням читати зоологію і порівняльну анатомію на медичному відділенні. У 1874 р. перейшов на кафедру зоології та порівняльної анатомії. У 1878 р. обраний ординарним професором.

Крім цього, Брандт викладав зоологію в Гірничому інституті (1870–1883); зоологію, порівняльну анатомію і ембріологію на Жіночих лікарських курсах (1874–1882); зоологію в Санкт-Петербурзькому комерційному училищі (1864–1880). Також він читав курс хребетних тварин в Санкт-Петербурзькому університеті (1886) і природознавство на Жіночих педагогічних курсах (1889).

У 1889 р. отримав звання академіка. За порівняно-анатомічні дослідження нервової системи комах був нагороджений Паризькою академією наук премією Тора.

ПРАКТИЧЕСКОЕ РУКОВОДСТВО
по
АНАТОМІИ ЖИВОТНЫХЪ.
ЗООЛОГИЧЕСКИХЪ ИЗСЛѢДОВАНІЙ
Изданіе К. Риккера.

182. Браун М. Практическое руководство по анатомии животных: указания к производству зоологических исследований для изучающих естественные науки врачей и учителей / М. Браун ; пер. с нем. под ред. Э.К. Брандта. – Санкт-Петербург : Изд. К. Риккера : [Тип. Э. Гоппе], 1887. – [2], XI, [1], 274 с., 123 политипажа.

Автор – ординарный профессор и директор Зоологического Музея Дерптского Университета.

Переводчик – ординарный профессор зоологии и сравнительной анатомии Императорской Военно-Медицинской Академии.

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема».

Із передмови редактора: «Сочинение проф. М. Брауна «Das zootomische Practicum» представляет сжатое изложение приемов и методов, употребляемых при изучении анатомии животных. Оно служит хорошим подспорьем как при практических занятиях учащихся, так и для самостоятельного изучения зоологии».

Максиміліан Крістіан Густав Карл Браун *(1850–1930) – німецький зоолог і педагог; один із найбільших гельмінтологів кінця XIX – початку XX ст.*

Максиміліан Браун вивчав медицину і природничі науки в університетах Грейфсвальда і Вюрцбурга. Протягом 1878–1880 рр. читав лекції з зоології в Вюрцбурзькому університеті в якості приват-доцента. Одночасно, деякий час обіймав посаду директора Зоологічного музею Вюрцбургу. У 1880 р. Макса Брауна запрошено прозектором при анатомічній кафедрі в

університеті Дерпту (нині Тартуський університет), де в 1883 р. призначений професором зоології. Після розпочатої русифікації у 1886 р. перейшов на кафедру зоології і порівняльної анатомії до Ростокського університету, а в 1890 р. почав викладати в університеті Кенігсбургу, якому й присвятив решту життя.

Наукова діяльність Брауна присвячена вивченню паразитичних черв'яків, особливо паразитів людини. У 1881 р. ученому вдалося встановити шлях зараження ссавців широким лентецьом: у кишечнику собак, що їли заражену плероцеркоидами прісноводну рибу, личинки розвивалися в статевозрілу стадію. Пізніше Браун підтвердив цей шлях зараження на людині (на самому собі і студентах-добровольцях).

183. Дюваль М. Основы физиологии / М. Дюваль ; пер. с 8-го фр. изд. под ред. М.Ю. Лахтина. – Москва : Типо-литогр. Товарищества И.Н. Кушнерев и К°, 1900. – VIII, 783, [1] с., 219 рис.

Автор – профессор Парижского Университета, член Медицинской Академии.

<u>*Від редактора*</u>: «"Cours de physiologie" Mathias Duval, предлагаемый нами в русском переводе, пользуется во Франции большою известностью. Книга эта выдержала восемь изданий и была переведена на многие европейские языки: английский, испанский (2 изд.), греческий. При своей краткости физиология Дюваля отличается большою ясностью изложения».

Матіас-Марія Дюваль *(1844–1907) – французький гістолог, фізіолог, анатом, ембріолог. Педагог, професор анатомії Паризького університету. Член Національної медичної академії (із 1882 р.).*

У 1863–1869 рр. вивчав медицину в Парижі. Із 1866 р. працював помічником анатома, у 1869 р. – прозектором. Після захисту дисертації отримав ступінь агреже в галузі анатомії і фізіології Страсбурзького університету (1873). Згодом став директором антропологічної лабораторії в Школі вищих досліджень і професором анатомії у Вищій національній школі витончених мистецтв. Протягом 1873–1899 рр. серед інших предметів викладав анатомію для художників у цій школі.

У 1885 р. Дюваля призначено професором гістології на факультеті медицини Паризького університету; у 1889 р. – президентом Антропологічного товариства Парижа.

Дослідження Дюваля проходили під впливом праць Чарльза Дарвіна і французького гістолога Шарля Робіна. У гістології його найбільш важливі роботи включають вивчення мікроскопічної будови центральної нервової

системи та органів чуття, а також справжнього походження черепних нервів.

184. Мензбир М.А. Введение в изучение зоологии и сравнительной анатомии / М.А. Мензбир. – 2-е изд., перераб. – Москва : Типо-литогр. Высочайше утвержд. Товарищества И.Н. Кушнерев и К°, 1897. – [4], 336 с., 253 рис.

Автор – профессор Императорского Московского Университета.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Учебно-вспомогательная библиотека студентов Н.-А. института».

Від автора: «Десять лет, прошедших со времени выхода в свет первого издания моего руководства, – такой продолжительный срок, что, приступая ко второму изданию книги, я счел за лучшее переписать большую часть ее заново. Особенно велики успехи, сделанные за это время гистологией и сравнительной анатомией, а потому соответствующие главы настоящей книги по необходимости должны были значительно расшириться, что заставило меня несколько изменить и самое заглавие руководства».

Мензбір Михайло Олександрович *(1855–1935) – російський зоолог і зоогеограф, засновник російської орнітології та порівняльної анатомії, дійсний член АН СРСР. Професор і ректор Московського університету (1917–1919).*

Закінчив Тульську гімназію зі срібною медаллю (1874) і природниче відділення фізико-математичного факультету Московського університету із золотою медаллю за роботу про морфологію двокрилих (1878).

У 1882 р. захистив дисертацію на ступінь магістра зоології на тему «Орнітологічна географія Європейської Росії», яка стала класичною роботою у галузі зоогеографії. Після цього був направлений Міністерством освіти у дворічне закордонне відрядження, під час якого працював у зоологічних музеях Граца, Відня, Лейдена, Брюсселя, Парижу і Лондона.

У 1884 р. був затверджений доцентом кафедри порівняльної анатомії Московського університету та почав читати курси для студентів. У 1866 р. захистив дисертацію на ступінь доктора зоології на тему «Порівняльна остеологія пінгвінів». У 1887 р. обраний екстраординарним, а в 1898 р. ординарним професором по кафедрі зоології та порівняльної анатомії Московського університету. Член-кореспондент (1896), почесний член (1926) та дійсний член (1929) АН СРСР. Професор Московського університету (із 1886 р.). У 1906 р. був обраний на посаду помічника ректора університету (1906–1911).

У 1911 р. М.О. Мензбір залишив університет (разом із ректором Мануйловим, В.І. Вернадським і проректором Мінаковим) на знак протесту проти вторгнення поліції до стін університету для придушення студентських зворушень та на знак протесту проти порушення автономії вищої школи реакційною політикою міністра народної освіти Л.А. Кассо. Протягом 1911–1917 рр. – професор московських Вищих жіночих курсів і Народного університету ім. А.Л. Шанявського.

У 1917–1919 рр. М.О. Мензбір був ректором Московського університету. Створив лабораторію зоогеографії та порівняльної анатомії МДУ (завідував у 1917–1939 рр.). Організував лабораторії зоогеографії Академії наук (1930). Організатор і директор Інституту і музею порівняльної анатомії Московського університету (1901–1911).

Протягом 1915–1935 рр. М.О. Мензбір був Президентом Московського товариства дослідників природи, членом якого він був із 1880 р. Автор класичних робіт з орнітології. Науковцем зібрано велику колекцію птахів на території Російської імперії, яка зберігається у Зоологічному музеї МДУ та написано перше зведення про птахів усієї земної кулі (перша книга про світову орнітофауну російською мовою).

Ученого вважають засновником російської школи порівняльної анатомії. У цій галузі виділяється його докторська дисертація «Порівняльна остеологія пінгвінів по відношенню до основних підрозділів класу птахи» (1855), яка, по суті, є однією з перших робіт з порівняльної анатомії хребетних.

ЗООГЕОГРАФІЯ

185. Вильконский Ф.В. Орнитологическая фауна Аджарии, Гурии и северо-восточной части Лазистана / Ф.В. Вильконский. – Москва : Унив. тип., 1896. – 121, [1] с. 1 карта.

Провенієнції: дарчий напис «Многоуважаемому Феодору Васильевичу Лебединскому в знакъ памяти отъ автора».

Від автора: «С весны 1891 г. я стал изучать местную орнитологическую фауну под руководством уважаемого профессора, М.А. Мензбира, который любезно снабжал меня многими необходимыми трудами и личными указаниями. Работа сначала подвигалась очень медленно, благодаря исключительным особенностям этого края, незнанию местных наречий и недостатку времени; но, спустя год, ознакомившись с краем, где подобные исследования можно провести только пешком, и изучив несколько грузинский язык, я стал работать быстрее и к весне 1894 г. закончил свой труд».

186. Силантьев А.А. Фауна Падов, Имения В.Л. Нарышкина Балашовского уезда, Саратовской губ. / А.А. Силантьев. – Санкт-Петербург : Тип. Е. Евдокимова, 1894. – [2], IV, [2], 213, [1] с. – (Отд. отт. из: «Естественно-исторический очерк имения «Пады» / сост. П.А. Земятченским, А.А. Силантьевым, В.А. Траншелем ; под общ. ред. В.В. Докучаева. С. 225–437).

Замість передмови: «Весною 1890 г. я получил приглашение от профессора В.В. Докучаева исследовать летом (два месяца) 1890 г. имение В.Л. Нарышкина (Балашовского уезда Саратовской губ.), в зоологическом отношении, при чем ставилась следующая задача: изучить, по возможности, фауну имения (позвоночных и беспозвоночных), выяснить распределение наиболее характерных животных форм в пространстве, в зависимости от состава флоры и почвенных условий, – обратить особенное внимание на деятельность вредных в лесном и сельском хозяйстве животных, особенно копающихся грызунов. … Поселившись в питомнике имения, в центре лесного участка Падов, на границе песчаных наносов, обок Хопра, – леса, лесных опушек и заливных лугов, т.е. в самой богатой животными формами местности, я был буквально завален материалом… Всем служащим при лесной конторе наши исследования были в новинку, всякий приносил все, что ему попадалось под руку, – благо живности всякой много, – так что четыре дня я положительно не мог сделать шагу из своей комнаты на экскурсию. Но первая горячка у добровольных экскурсантов скоро спала, и я мог отправиться в объезд по имению».

Силантьєв Анатолій Олексійович *(1868–1918) – російський зоолог, науковий письменник, спеціалізувався по боротьбі зі шкідниками. Один із основоположників російського мисливствознавства.*

Закінчив комерційне училище і Петербурзький лісовий інститут (1890). Вже під час навчання брав участь в наукових експедиціях.

Із 1893 р. А.О. Силантьєв займався лісовою ентомологією при зоологічному кабінеті інституту; із 1898 р. читав в Лісовому інституті необов'язковий курс мисливствознавства; у 1899 р. був призначений штатним асистентом при кафедрі зоології інституту. За власні кошти створив при Лісовому інституті зоологічний музей (близько 6000 експонатів).

У 1893 р. А.О. Силантьєв поступив на службу до Департаменту землеробства Міністерства землеробства і державного майна. У 1913 р. фактично очолив роботи з обстеження мисливських угідь держави, запропонувавши свої плани щодо збереження популяції соболя і розвитку

пантового маралівництва. У 1917 р. став одним із засновників Петроградського союзу мисливців та обраний головою Комісії з перебудови мисливського господарства Росії.

А.О. Силантьєв – автор численних наукових праць в галузі анатомії, морфології і систематики тварин, а також мисливствознавства. Зокрема, йому належать передові для свого часу роботи з біології та морфології деяких комах – шкідників сільського господарства, зокрема довгоносиків, вусанів і виноградних жуків, що містили опис методів боротьби з ними.

ЕНТОМОЛОГІЯ

187. Берге Ф. Бабочки Европы. Их распределение, классификация и ловля / сост. по соч. Ф. Берге, пересм., передел. и доп. Г. Гейнеманом и П. Штейделем ; пер. с 5-го нем. оригинала П. Ольхиным. – Санкт-Петербург ; Москва : Изд. книгопродавца-типографа М.О. Вольфа, 1883. – [8], IV, III, [1], LXXXI, 261, [1], 50 цв. табл. рис. – (Иллюстрированная энтомология).

Численні помітки.

Провенієнції: печатка «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту».

Цитата з тексту: «В этом сочинении систематически описаны крупные бабочки Средней Европы, главным образом Германии и Швейцарии, а также многие другие, особенно замечательные европейские виды с их известными гусеницами. Кроме того указано на время и место появления этих животных, степень их редкости, образ ловления, уход за гусеницами и т.д.».

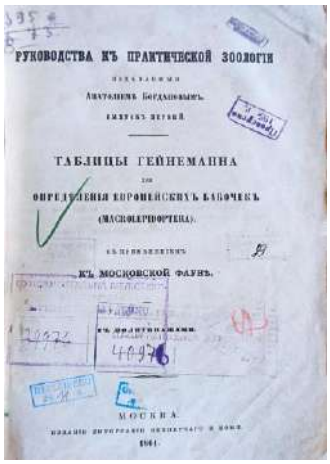

188-190. Богданов, Анатолий. Руководства к практической зоологии / изд. А. Богданова. – Москва : Изд. литогр. Безперчего и Комп., 1861. – Вып. 1 : Таблицы Гейнеманна для определения европейских бабочек (Macrolepidoptera) с применением к Московской фауне. – [4], 191, [1] с., 1 л. политипажей.

У кн. приплетено:

1. **Богданов, Анатолий. Руководства к практической зоологии** / изд. А. Богданова. – Москва : Изд. литогр. Безперчего и Комп., 1861. – Вып. 2 : Таблицы Брауера и Лёва для определения семейств и родов европейских сетчатокрылых (Neuroptera). – 66 с., 4 л. политипажей,.

2. **Богданов, Анатолий. Руководства к практической зоологии** / изд. А. Богданова. – Москва : Изд. литогр. Безперчего и Комп., 1862. – Вып. 3 :

Таблицы Редтенбахера для определения семейств и родов европейских жуков (Coleoptera) с Аналитическою таблицею Дюмерилля. – [4], 194 с., 2 л. политипажей, 1 литогр. табл.

Читацькі помітки.

Богданов Анатолій Петрович *(1834–1896) – російський зоолог, антрополог, історик зоології, засновник перших антропологічних установ у Росії, популяризатор природничих наук. Член-кореспондент Петербурзької академії наук (1890), професор Московського університету (із 1867 р.), таємний радник (1887).*

А.П. Богданов був членом понад 30 російських та іноземних учених товариств.

За ініціативи А.П. Богданова організовано Комітет акліматизації тварин при Імператорському московському товаристві сільського господарства, де він був першим ученим секретарем (1856–1858); Імператорське товариство любителів природознавства, антропології та етнографії, президентом якого був із 1886 р.; Російська асоціація для розвитку наук, що заснована на VIII з'їзді російських природознавців і лікарів у 1889–1890 рр.

191. Ганике А. Картины из жизни насекомых / сост. А. Ганике. – Санкт-Петербург : Издание А. Мюнкса : [Тип. Т-ва «Обществ. Польза»], 1869. – VI, 369, [1] с., 174 рис.

Провенієнції: штамп особистої бібліотеки «Бібліотека Ф. Заусайлова», власницький автограф.

Зі вступу: «…сведения, которые сообщаются в классе или на экскурсиях, по недостатку времени не могут быть такими полными, каких добивались молодые люди, находившие в изучении жизни насекомых более интереса, чем в собирании и составлении мертвых коллекций. Для пополнения сведений и направления в собственных наблюдениях они хотели читать, но не встречали желаемых книг… Искренне желаю, чтобы эти немногие примеры пробудили в молодых людях желание всматриваться в жизнь окружающей их природы и показали преимущество подобных занятий перед собиранием коллекций».

Ганіке Олександр Богданович *(1836–1923) – генерал-майор у відставці, учений, письменник.*

Був помічником, вихователем і вчителем не одного покоління Принців Ольденбурзьких. Проживав у їхніх палацах і маєтках (Рамонь, Домовичі).

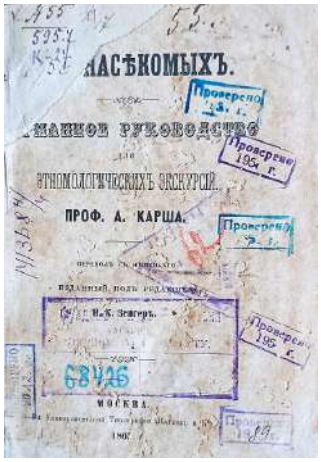

192. Карш А. Мир насекомых: карман. руководство для энтомол. экскурсий / А. Карш ; пер. с нем. под ред. Н.К. Зенгер. – Москва : В Унив. Тип. (Катков и К°), 1865. – XCVI, [2], 554 с.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту».

Від редактора: «Это руководство дает возможность определять все главные и наичаще встречающиеся формы, принадлежащие ко всем отделам и порядкам обширного класса насекомых. Поэтому оно может привлечь внимание, а вместе с тем также и дать первоначальные средства к изучению тех групп этого класса, которые, не смотря на весь интерес ими представляемый, до сих пор не пользовались еще достаточным сочувствием коллекторов».

***Карш Антон** – викладач вищої школи та ентомолог.*

193. Кожевников, Григорий. Материалы по естественной истории пчелы (Apis mellifera L.) / Г. Кожевников. – Москва : Унив. тип., 1900. – Вып. 1. – [6], 144 с., III табл. – (Известия Императорского Общества Любителей Естествознания, Антропологии и Этнографии ; т. 99) (Труды Зоологического Отделения ; т. 14).

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Із передмови: «Выпуская в свет первый выпуск «Материалов по естественной истории пчелы», я считаю необходимым дать некоторые указания на историю возникновения этой работы, которые разъяснят читателю невольно возникающие вопросы относительно ее плана, содержания и объема. Когда я был еще студентом, мой ближайший руководитель в научных занятиях, покойный профессор А.П. Богданов, указал мне в качестве темы для специальной работы на «Монографию пчелы», причем эта монография должна была войти в задуманный им ряд монографических описаний обыкновенных животных, которые могли бы служить практическими пособиями при работах начинающих зоологов-специалистов».

***Кожевніков Григорій Олександрович** (1866–1933) – відомий російський зоолог, еколог, діяч охорони природи.*

Закінив із золотою медаллю 1-шу Московську гімназію (1884) і фізико-математичний факультет Московського університету (1888).

Після закінчення вишу почав працювати в Зоологічному музеї університету: із 1889 р. – на посаді асистента, у 1904 р. змінив на посту директора музею О.О. Тихомирова. Він залишався директором музею до 1929 р. Очолював кафедру зоології безхребетних біологічного факультету Московського університету. Один із засновників Всеросійського товариства охорони природи і перший його голова.

У 1900 р. була опублікована його магістерська дисертація «Матеріали з природної історії бджоли». У 1909–1914 рр. вивчав фауну Баренцового моря, у 1920 р. брав участь в організації Плавучого морського інституту, який знаходився при Зоологічному музеї до 1931 р. У 1908 р. організував Косинську біологічну станцію. Навесні цього ж року організував першу навчальну зоологічну практику студентів на Севастопольській біологічній станції. Він був одним із творців Сухумського мавпячого розплідника.

Професор Г.О. Кожевніков завідував Ізмайловською дослідною пасікою (1910–1920). За його словами, ця пасіка була його другим університетом, де він викладав на бджоловодних курсах бджоловодну ботаніку, а в 1918 р. – хімію меду і воску та техніку бджільництва.

Перед вітчизняною заповідною справою у Г.О. Кожевнікова дві найбільші заслуги – він творець заповідників і перший автор концепції абсолютної заповідності. Учений сформулював імператив концепції абсолютної заповідності, а саме: «Не треба нічого усувати, нічого додавати, нічого покращувати. Треба надати природу саму собі і спостерігати результати».

194. Лёббок, Сэр-Джон. Муравьи, пчелы и осы: наблюдения над нравами общежительных перепончатокрылых / С.-Д. Лёббок ; пер. с 5-го англ. изд. Д.В. Аверкиева ; с прил. ст. переводчика «Муравьиные следы». – Санкт-Петербург : Изд. А.С. Суворина, ценз. 1884. – XVI, 491, [1] с. : рис., V хромолитогр. табл.

Автор – Баронет, Член Парламента, Доктор Прав, президент Британской Ассоциации, президент Линнеева общества и т.д.

<u>*Провенієнції*</u>: печатка «Книжный магазинъ В.С. Савчука. Житомиръ съ 1881 г. Комиссионеръ дирекций училищъ Волынской губернии»; на форзаці в конці книги штамп «Ровенский переплетчикъ Пейсахъ Райзъ».

<u>*Із передмови*</u>: «Настоящий том содержит в себе отчет о различных опытах, произведенных над муравьями, пчелами и осами; большинство статей, его составляющих, появились в «Journal of the Linnean Society» за 1874–1882 гг. … Моей целью было не столько описание обычных нравов этих насекомых, сколько испытание их умственного состояния и силы их чувств».

***Джон Леббок**, 1-й барон Авебері (1834–1913) – британський енциклопедист, банкір, політик, археолог, біолог (ентомолог, ботанік, мірмеколог), письменник - мораліст. Увів в археологію поняття неоліт і палеоліт. Депутат Палати громад Британського парламенту сім термінів поспіль (1868–1900), член Лондонського королівського товариства (1858), почесний доктор Кембриджського і Оксфордського університетів, президент Королівського ентомологічного товариства Лондона, Лондонського Ліннєєвського та ін.*

Молодий вчений був найближчим із молодших друзів великого натураліста Чарльза Дарвіна. Їхні близькі взаємини стимулювали підвищений інтерес Джона до науки і еволюційної теорії. Ним уперше виявлено сприйняття ультрафіолетового світла в мурах (1881). Книга «Мурахи, бджоли і оси» за перші чверті століття витримала 17 видань.

195. Лёббок, Джон. Муравьи, пчелы и осы: наблюдения над нравами общежительных перепончатокрылых / Д. Лёббок ; пер. с англ. Л.Н. Никифорова. – Москва : Тип. Е. Гербек, 1898. – 424 с., 5 цв. табл. – (Общеполезная библиотека для самообразования / изд. М.В. Клюкина ; № 15–18.)

Провенієнції: печатки «Фундаментальная библиотека Харьковского 2-го реального училища», «Книжный магазинъ Ф.А. Иогансонъ въ Харькове»; на корінці палітурки штамп «Б.2.Х.Р.У.».

Із передмови: «Я вполне сознаю, что такие наблюдения, как мои, оставляют многого желать и едва ли вполне безукоризненны относительно муравьев. В их природном состоянии и при естественных условиях, в особенности же в более теплых климатах, они вероятно проявляют более энергичную жизнь, и достигают большего развития высших способностей. Я надеюсь, однако, что моя книга по крайней мере покажет какой глубокий интерес имеет этот предмет и какая масса вопросов остается еще не разрешенной».

196-200. Порчинский И. Гусеницы и бабочки С.-Петербургской губернии: биологические наблюдения и исследования / И. Порчинский. – Санкт-Петербург : [В тип. В. Безобразова и Комп.], 1885. – Ч. 1. – [4], 48 с., 1 л. цв. рис. – Отд. отт. из: Труды Русского Энтомологического Общества. Т. 19.

У кн. приплетено:

1. **Порчинский И. Гусеницы и бабочки С.-Петербургской губернии: биологические**

наблюдения и исследования / И. Порчинский. – Санкт-Петербург : Тип. Тренке и Фюсно, 1890. – Ч. 2 : Яркая охранительная окраска и глазчатые пятна, их происхождение и источники. – [2], 119, [1] с., 1 л. цв. рис. – Отд. отт. из: Труды Русского Энтомологического Общества. Т. 25.

2. **Порчинский И. Гусеницы и бабочки С.-Петербургской губернии: биологические наблюдения и исследования** / И. Порчинский. – Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1892. – Ч. 3 : Яркая охранительная окраска и глазчатые пятна, их происхождение и источники (продолж.). – [4], 154 с., 2 л. цв. рис. – Отд. отт. из: Труды Русского Энтомологического Общества. Т. 26.

3. **Порчинский И. Гусеницы и бабочки С.-Петербургской губернии: биологические наблюдения и исследования** / И. Порчинский. – Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1893. – Ч. 4 : Яркая охранительная окраска и глазчатые пятна, их происхождение и источники (продолж.). – [4], 86 с., 2 л. цв. рис. – Отд. отт. из: Труды Русского Энтомологического Общества. Т. 27.

4. **Порчинский И. Гусеницы и бабочки С.-Петербургской губернии: биологические наблюдения и исследования** / И. Порчинский. – Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1897. – Ч. 5 : Яркая охранительная окраска и глазчатые пятна, их происхождение и источники (оконч.). – [4], 71, [1] с., 1 л. цв. рис. – Отд. отт. из: Труды Русского Энтомологического Общества. Т. 30.

Провенієнції: на корінці палітурки штамп «И.К.Т.»; власницький автограф «ИКТарнани»; на титульній сторінці другого аллігату дарчий напис «Многоуважаемому Ивану Константиновичу Тарнани на память от автора».

Цитата з тексту: «Бабочки – это первые живые существа, которые привлекают к себе внимание едва ли не каждого любителя природы на первых его шагах к познанию окружающего мира. Уже один вид бабочки вызывает невольно различные воспоминания. Нельзя удивляться, поэтому, что между лицами, посвятившими себя изучению природы, особенно много друзей у бабочек».

Порчинський Йосип Алоізович *(1848–1916) – український і російський ентомолог, один із фундаторів медичної, сільськогосподарської та лісової ентомології в Росії.*

Народився у військовому поселенні Новокатеринослав Купянського повіту Харківської губернії. Закінчивши природниче відділення фізико-математичного факультету Санкт-Петербурзького університету (1871), працював у Російському ентомологічному товаристві: консерватором (хранителем колекцій) і бібліотекарем, ученим секретарем (1874), віце-президентом (1896).

Й.А. Порчинський чимало їздив країною (Європейська частина, Кавказ, Західний Сибір), надаючи практичну допомогу у визначенні комах, плануванні боротьби зі шкідливими видами, збирав науковий матеріал. Із 1895 р. і до кінця життя очолював ентомологічне бюро Міністерства землеробства.

Нагороджений малою срібною медаллю Російського географічного товариства (1888).

Галуззю основних наукових інтересів Й.А. Порчинського була прикладна ентомологія. Він досліджував комах, що пошкоджують культивовані та лісові рослини, є паразитами або переносять хвороби людини й худоби, а також корисних комах (наприклад, сонечок та ін.). Особливу увагу він приділяв вивченню комах з ряду Двокрилі. Одним із перших в країні пропагував використання паразитичних та хижих комах для боротьби з шкідливими видами (біологічний захист рослин). Описав близько 130 нових видів комах.

ЕСТЕСТВЕННАЯ ИСТОРІЯ
НАСѢКОМЫХЪ
ИЛИ
ЭНТОМОЛОГІЯ,
Н. УШАКОВЫМЪ.
ЧАСТЬ I.
С. ПЕТЕРБУРГЪ.
1861.

201-202. Ушаков Н. Естественная история насекомых или энтомология / сост. Н. Ушаковым. – Санкт-Петербург : в Тип. Товарищества «Обществ. Польза», 1861. – Ч. 1. – [4], 193, [1] с. : рис.

У кн. приплетено: **Ушаков Н. Естественная история насекомых или энтомология** / сост. Н. Ушаковым. – Санкт-Петербург : в Тип. Товарищества «Обществ. Польза», 1861. – Ч. 2. – 253, [7], XXXI, [3] с.

Із «предуведомления»: «Предлагаемая книга, заимствованная вполне из известного сочинения Лакордера: “Introduction a l’Entomologie”, могла бы быть также названа: введением в энтомологию; но мы полагаем, что настоящее данное ей название, вполне соответствует ее содержанию. В ней находится вся существенная часть истории насекомых: их зоологические признаки, их четыре периода жизни, их превращения, их анатомия, физиология и, наконец, их нравы. Недостает только систематики этих животных…».

ИНСТИНКТЪ
и
НРАВЫ НАСѢКОМЫХЪ.
ФАБРА.
С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
Изданіе А. Ф. МАРКСА.

203. Фабр. Инстинкт и нравы насекомых : из энтомол. воспоминаний / Фабр ; пер. с фр. Е.И. Шевыревой ; под ред. Ив. Шевырева. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Маркса, 1898. – VII, [1], 590, [2] с., 213 рис.

Редактор – Ученый Секретарь Русского Географического Общества.

Епіграф: «Для всякого внимательного наблюдателя изобретательные насекомые, обнаруживающие в своих работах самое утонченное искусство, представляют зрелище, в одно и то же время, странное и имеющее своеобразное величие. Инстинкт доведен здесь до высшей степени, какая только встречается в природе, и смущает человеческий разум. Тщательное и мелочное изучение всех подробностей жизни этих существ, еще более увеличивает это смущение. Эмиль Бланшар».

Передмова автора (до другого тому «Спогадів» 1882 р.): «Сыну моему Юлию. Дорогое дитя, мой сотрудник, так страстно любивший насекомых, помощник мой, столь проницательный при наблюдении жизни растений; – по твоей инициативе я начал этот труд, отрывки из которого так радовали тебя, в память твою я продолжаю его и буду продолжать среди горечи моего траура. Увы! Ты перешел в лучшее жилище, познакомившись только с первыми строками этой книги! О, как отвратительна смерть, когда она скашивает цветок в полном блеске его расцвета! Твоя мать и сестры приносят на твою могилу венки из полевых цветов, которые когда-то тебя так восхищали. К этим венкам, увядающим в один день, я прибавляю эту книгу, которая, я надеюсь, переживет настоящее. Мне кажется при этом, что я продолжаю наши общие занятия, так как меня подкрепляет непобедимая вера в пробуждение *там*».

Від редакції: «Предлагаемая книга представляет собою сокращенный перевод «Энтомологических Воспоминаний»…, которые были опубликованы французским энтомологом, Фабром, в Париже. … Имя Фабра пользуется уже давно заслуженной, почетной, известностью в науке, хотя он и не принадлежит к числу профессиональных ученых. Занимая скромную и малообеспеченную должность провинциального учителя на юге Франции, Фабр в течении почти полустолетия посвящал все свои досуги насекомым Прованса (в окрестностях Авиньона). Постоянная и настойчивая забота о куске насущного хлеба не погасила в нем любви к знанию и научным работам, которые, благодаря его настойчивости истинного испытателя природы, скоро выдвинулись из числа работ обыкновенных любителей-дилетантов, представив собою серьезные вклады в науку».

Жан Анрі Фабр *(1823–1915) – французький ентомолог і письменник, член багатьох наукових товариств, офіцер ордена Почесного легіону (1910).*

Фабр – один із засновників етології комах. Він розробив нові уявлення про їхню складну поведінку, показавши, що вона є строго послідовним ланцюжком стандартних дій, довів вродженість поведінки цих істот.

Тридцять років свого життя на півдні Франції Фабр присвятив вивченню комах. Він досліджував життя бджіл-мулярів, рійових ос, богомолів, метелика психеї, гусениць соснового похідного шовкопряда і багатьох інших комах. Перші публікації науковця з'явилися у 1855 р. У 1879 р. друком вийшов 1-й том «Ентомологічних спогадів». І минуло майже тридцять років, перш ніж світ побачив останній, 10-й том цього твору – ученому тоді вже виповнилося 86.

Деякі дослідження Фабра тривали десятиліттями: наприклад, поведінку жуків скарабеїв він вивчав майже 40 років. Хоча Фабр писав про жуків, гусениць метеликів, цвіркунів і бджіл, особливу увагу він приділяв

осам. Дослідження їхніх звичок стало справою життя Фабра: чотири томи «Спогадів» присвячено цій групі жалких комах з підряду стебельчатобрюхих (Apocrita) ряду перетинчастокрилих.

Спочатку праці Фабра не привертали велику увагу публіки. Однак деякі знаменитості з великою повагою ставилися до його робіт. Віктор Гюго назвав його «Гомером комах», а Чарлз Дарвін говорив про цього ентомолога як про «неповторного спостерігача». Слід зазначити, що Фабр ніколи не поділяв еволюційних поглядів Дарвіна (із яким листувався). Будучи противником теорії еволюції, він вважав біологічні види з властивими їм інстинктами і звичками незмінними з моменту створення.

204. Фигье, Луи. Жизнь насекомых / Л. Фигье ; изд. ред. журн. «Всемирный путешественник». – Санктпетербург : Тип. Товарищества «Обществ. Польза», 1869. – [2], II, 546 с., 602 рис.

Зі вступу: «Мы вовсе не намерены в нашем сочинении пускаться в общее изложение анатомии насекомых. Однако же, прежде чем начать рассказ о нравах, работах, хитростях и битвах этих животных, необходимо хоть сколько-нибудь познакомиться с расположением главных частей их тела. Без всяких ученых приемов, мы просто попросим читателя проследить с нами внутреннее строение насекомого и рассмотреть его органы с любопытством профана, желающего научиться».

205. Фриккен. Карманная книжка собирателей жуков. Описание более 1400 видов европейских жесткокрылых с аналитическими таблицами для определения семейств и родов / Фриккен ; пер. с нем. М. Мелиоранского. – Санкт-Петербург : Изд. И.И. Паульсона : [Тип. В. Безобразова и Комп.], 1884. – XX, 461, [3] с., 106 политипажей.

Провенієнції: печатки «Книжный магазинъ Л. и Н. Иогансонъ», «Ученическая библиотека Харьковского 2-го реального училища»; на корінці палітурки штамп «Б.2.Х.Р.У.».

Від перекладача: «Изучение насекомых вообще и определение их по аналитическим таблицам требует от наблюдателя большого внимания и терпения, тщательности и отчетливости в наблюдениях, щепетильной аккуратности при выполнении всех работ, сопровождающих наблюдения».

206. Холодковский Н.А. Краткий курс энтомологии, с обращением особенного внимания на насекомых, имеющих значение в лесном хозяйстве / Н.А. Холодковский ; изд. Лесн. Департамента. – Санкт-Петербург : Тип. И.Н. Скороходова, 1890. – VI, [2], 628 с., 335 ил. – (Естественная история насекомых).

Автор – магистр зоологии, доцент Санкт-Петербургского Лесного института.

Провенієнції: печатки «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета», «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту», «Зоологический Кабинет Института С.Х. и Л. Ново-Александрия»; на корінці палітурки штамп «Агрон. Лабор.».

Із передмови: «Издавая предлагаемую книгу, я желал прежде всего дать руководство слушателям моим, студентам Лесного Института, вместо неизбежных, в противном случае, записок. Но в виду отсутствия в русской литературе полного систематического сочинения по естественной истории насекомых, я решился включить в мой «курс» и некоторые отделы, не читаемые мною в Институте (или излагаемые весьма кратко), надеясь этим путем расширить пригодность книги и сделать ее полезною также для употребления в других высших учебных заведениях и для самообучения».

Холодковський Микола Олександрович *(1858–1921) – російський зоолог, поет-перекладач, член-кореспондент Петербурзької Академії Наук.*

Один із основоположників лісової ентомології в Росії. Ним перекладено російською мовою низку відомих німецьких видань з ентомології, що популяризували цю науку в Росії.

Свої перші наукові роботи М.О. Холодковський зробив ще студентом Медико-хірургічної академії. Із того часу він опублікував низку спеціальних досліджень, переважно з порівняльної анатомії, ембріології та загальної біології комах. Також склав навчальні посібники з зоології та ентомології.

207. Шлехтендаль Д. Определитель насекомых, введение в их изучение / Д. Шлехтендаль, Д. Вюнше ; пер. с нем. Г. Ярцева ; под ред. К. Линдемана. – Москва : Тип. М.Г. Волчанинова, 1890. – VII, [1], 766, [4] с., 15 табл.

Провенієнції: печатки «Фундаментальна бібліотека Харківського інституту зернових культур», «Облкнигокультторг гор. Харьков. Магазин № 3. Дата 1/X.1947. Цена 75 руб.», «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту».

Від редакції: «Предлагаемая в русском переводе книга Шлехтендаля и Вюнше имела в Германии большой успех, как прекрасно составленный определитель большинства насекомых Средней Европы. Распространяясь на все отряды, составленная по аналитической системе, эта книга позволяет начинающим легко найти положение в системе и определить название весьма большого числа насекомых. Имея, кроме того, в виду лиц, интересующихся сельскохозяйственною энтомологией, мы в надлежащих местах книги сделали необходимые вставки, дающие возможность определить всех главнейших вредных насекомых».

Дідеріх Франц Леонард фон Шлехтендаль *(1794– 1866) – німецький ботанік і міколог. Спеціалізувався на папоротевидних і насіннєвих рослинах.*

Протягом 1819–1833 рр. фон Шлехтендаль був куратором Королівського гербарію, поклавши таким чином основу для нинішнього ботанічному музею в Берліні.

У 1827 р. науковця призначено ад'юнкт-професором; із 1833 р. – професором ботаніки в Галле. Одночасно з цим був призначений директором Ботанічного саду Галле. Обидві посади Дідеріх Франц Леонард фон Шлехтендаль займав упродовж всього свого життя. Учений вніс значний вклад в ботаніку, описавши безліч видів рослин.

У 1826 р. Шлехтендаль заснував ботанічний журнал «Linnaea», а з 1843 р. разом із професором Молем почав видавати «Botanische Zeitung». Цими журналами він займався до самої смерті. Останній з них навіть на початку XX ст. залишався одним із головних ботанічних журналів.

ХРЕБЕТНІ

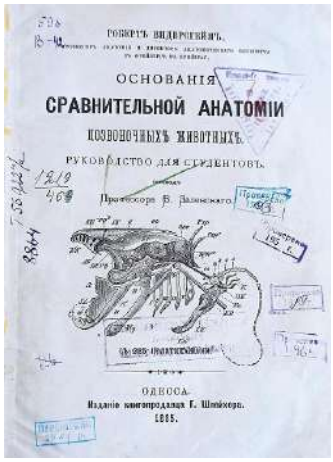

208. Видерсгейм, Роберт. Основания сравнительной анатомии позвоночных животных : руководство для студ. / Р. Видерсгейм ; пер. В.Заленского. – Одесса : Изд. книгопродавца Г. Шлейхера : [Тип. А. Шульце], 1885. – XI, [1], 333, [3] с., 225 политипажей.

Автор – Профессор анатомии и Директор Анатомического института в Фрейбурге в Брейзгау.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Від перекладача: «Предлагаемый в русском переводе учебник одного из лучших современных немецких анатомов

представляет краткий свод учения о морфологии позвоночных животных и в этом отношении как нельзя лучше удовлетворяет потребностям как натуралиста, так и медика, для которых знакомство со строением позвоночных одинаково важно».

Роберт Відерсгейм *(нар. 1848 р.) – видатний німецький анатом. Із 1876 р. професор анатомії (із 1876 р.), директор анатомічного інституту в Фрейбурзі (із 1883 р.).*

Наукові праці вченого стосуються переважно анатомії хребетних тварин. Великою популярністю користувалися його цінні підручники: «Lehrbuch der vergleichenden Anatomie der Wirbelthiere» (2-ге виид., 1886) і «Grundriss der vergleichenden Anatomie der Wirbelthiere» (4-те вид., 1898).

209-210. Каменский С.Н. Таблицы для определения позвоночных животных Европейской России : (для студ. и начинающих натуралистов) / С.Н. Каменский. – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберга, 1896. – Вып. 1 : Пресноводные рыбы, Земноводные и Пресмыкающиеся. – [4], 6 с. : табл.

У кн. також приплетено: **Каменский С.Н. Таблицы для определения позвоночных животных Европейской России** : (для студ. и начинающих натуралистов) / С.Н. Каменский. – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберга, 1896. – Вып. 2 : Млекопитающие (за исключением морских и домашних) и краткие характеристики семейств, родов и видов, помещенных в вып. 1 и 2. – С. 7–13, табл.

Провенієнції: дарчий напис «Многоуважаемому Ивану Константиновичу Тарнани на память от автора».

РИБИ. ІХТІОЛОГІЯ

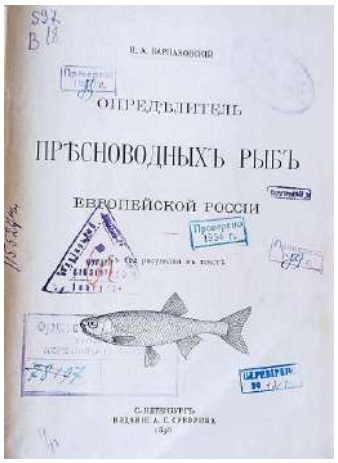

211. Варпаховский Н.А. Определитель пресноводных рыб Европейской России / Н.А. Варпаховский. – Санкт-Петербург : Изд. А.С. Суворина, 1898. – [4], 240 с., 102 рис.

Провенієнції: печатки «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту», «Зоологический кабинет Институт С. Х. и Л. Ново-Александрия»; на корінці палітурки штамп «И.К.Т.» (*власницька обкладинка книги з особистої бібліотеки Івана Костянтиновича Тарнані*).

Цитата з тексту: «Как знать и изучать рыб, когда стихия их – вода, скрывает жизнь от непосредственного наблюдения?

Действительно, все наши знания приобретаются лишь путем медленного накопления отрывочных наблюдений и фактов… кроме того, разве не интересно каждому, занимающемуся рыбной ловлей, знать не только, сколько им поймано, но и что именно, познакомиться, чем отличается одна рыба от другой, и, при случае, записать свои наблюдения».

Варпаховський Микола Аркадійович *(1862–1909) – російський зоолог, іхтіолог. Закінчив фізико-математичний факультет Імператорського Казанського університету (1885). Займався дослідженням іхтіофауни Казанської губернії і Волзького басейну, пізніше працював у Санкт-Петербурзькому університеті. У 1887 р отримав ступінь магістра.*

У 1895 р. Міністерством землеробства відряджений для дослідження рибальства в басейні річки Обь. У 1896 р. обраний кореспондентом Зоологічного музею Академії Наук. Згодом за дорученням Міністерства землеробства М.К. Варпаховський керував рибним і тваринним промислом в Астраханській губернії, а з 1899 р. – управляв рибним і морським промислом Архангельської губернії.

ЗЕМНОВОДНІ

212. Маршал, А. Мильнс. Лягушка: введение в анатомию, гистологию и эмбриологию / А.М. Маршал ; пер. с 5-го посмерт. изд. 1894 г. Н. Зограф. – Москва : Типо-литогр. Высоч. утв. «Рус. Товарищества печ. и изд. дела», 1896. – XIX, [1], 160 с. : ил.

Автор – Д.М., Д.Н., М.И., Ч.К.О., усопший член Коллегии Святого Иоанна в Кембридже, профессор университета Виктории, профессор зоологии «имени Бейера» в Коллегии Оуэна.

Переводчик Николай Зограф – профессор Императорского Московского Университета.

Провенієнції: печатка «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту»; штамп «Зоологический Кабинет Институт С.Х. и Л. Ново-Александрия»; на корінці палітурки штамп «Н.Б.».

Артур Мілнс Маршал *(1852–1893) – відомий англійський зоолог. Маршал написав три підручника: «Жаба» (1882, 7-ме вид. 1900), «Практична зоологія» (з Чарльзом Гербертом Херстом) (1887, 5-те вид. 1899) і «Ембріологія хребетних» (1893). Іншими роботами були «Біологічні нариси і адреси» (1894) і «Дарвінівська теорія» (1894). Як лаконічний оратор, він виклав теорію перегляду в формі, згідно з якою тварини «підіймаються на своє генеалогічне древо».*

213. Герд А.Я. Определитель птиц Европейской России по Кейзерлингу и Блазиусу / сост. А.Я. Герд. – Санкт-Петербург : в Тип. В. Безобразова и Комп., 1880. – XX, 167, [1] с.

Провенієнції: печатки «Библиотека Харьковского 2-го реального училища», «Книжный магазин Ф.А. Иогансона в Киеве с 1874 г.».

Цитата з передмови: «Одна из целей, преследуемых курсом естествознания в школе – развитие способности различать, описывать и сравнивать тела – всего лучше достигается самостоятельным определением учащимися объектов природы».

Герд Олександр Якович *(1841–1888) – відомий педагог. Закінчив фізико-математичний факультет Санкт-Петербурзького університету зі ступенем кандидата (1863). Ще студентом давав приватні уроки, готуючи дітей до навчальних закладів. Олександр Якович з кружком кращих молодих педагогів того часу заснував безкоштовну Василеостровську школу. Викладав у школах і гімназіях природничу історію.*

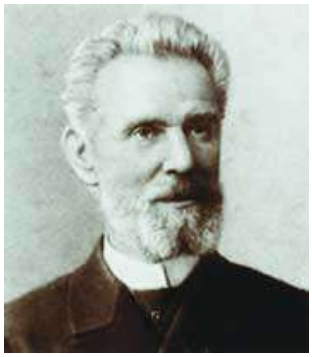

214. Кайгородов, Дмитрий. О длинноногих и длинноносых птицах : чтение для народа : (читано в нар. аудитории Пед. Музея Военно-учеб. заведений, в Соляном Городке, в С.-Петербурге) / сост. Д. Кайгородов. – Санкт-Петербург : Изд. А. Суворина, 1900. – 34 с. : рис.

Провенієнції: печатка «Библиотека Харьковского 2-го реального училища».

Кайгородов Дмитро Никифорович *(1846–1924) – російський лісівник, фахівець у галузі лісової технології, орнітології, педагог і популяризатор природознавства, «батько» російської фенології, почесний професор Санкт-Петербурзького лісового інституту. Автор численних наукових праць, навчальних посібників, книг про природу, статей і казок природничо-історичного змісту.*

Напочатку минулого століття мешканцям Лісного в Петербурзі часто доводилося зустрічати в парку Лісового інституту сивого сутулуватого чоловіка. Із трохи винуватою сором'язливою посмішкою звертав він свій доброзичливий погляд до тих, хто поспішав його привітати. Селище Лісне в той час було тихим

і малолюдним передмістям. Його мешканці знали один одного в обличчя. Професор Д.Н. Кайгородов був людиною відомою не тільки у Санкт-Петербурзі, а й за межами Росії. Чудовий вчений, відомий письменник-популяризатор, любитель і друг природи, літературними замальовками якого зачитувалася освічена Росія.

Науковець працював над випробуванням технічних засобів деревини, питаннями сухої перегонки дерева і лісового товарознавства, розробив таблиці для вимірювання якості лісу. За винахід приладу для визначення твердості деревини та укладання першого в Росії «Русского толкового лесотоварного словаря» (1883) був удостоєний премії Спеціального лісового комітету.

215. Мензбир М.А. Охотничьи и промысловые птицы Европ. России и Кавказа / М.А. Мензбир. – Москва : Типо-литогр. Товарищества И.Н. Кушнерев и Кº, 1900. – Т. 1. – IX, [1], 478 с.

Автор – профессор Императорского Московского университета.

Провенієнції: печатка «Библиотека Центр. Парт. Школы при Ц.К.К.П.У.».

Від автора: «Настоящая книга является дополнением к ранее изданной мною книге «Птицы России». Так как описание способов охоты и промысла не могло войти в общедоступную русскую орнитологию, чем собственно является книга «Птицы России», я решил посвятить этому предмету отдельное издание. Вместе с тем это дало мне возможность осуществить более 20 лет тому назад задуманное мною описание охотничьих и промысловых птиц России, которое даже было начато, но по разным причинам приостановлено в самом начале.

В «Охотничьих и промысловых птицах» упоминается свыше 130 видов, но, конечно, описание разных видов значительно разнится по своей полноте. Особенно полно, «монографически», составлены описания собственно охотничьих и промысловых птиц, тогда как для птиц, которые бьются, так сказать, попутно, указаны только их распространение и сроки пролета в разных местах России».

Мензбір Михайло Олександрович *(1855–1935) – видатний російський і радянський зоолог і зоогеограф, засновник російської орнітології, дійсний член АН СРСР (1929), професор (із 1886 р.) і ректор Московського університету (1917–1919).*

Професор М.О. Мензбір – один із самих видатних зоологов світу, діяльність якого складає цілу епоху в розвитку зоологічних знань, перш за все – орнітології та зоогеографії.

Найважливішою подією в зоології кінця XIX ст. стало видання праці Мензбіра «Птахи Росії», яка впродовж багатьох років була класичним зразком і справила вирішальний вплив на розвиток російської орнітології. У цій фундаментальній збірці вперше здійснено синтез усіх знань з систематики, поширення і біології птахів Росії.

216. Мензбир М.А. Охотничьи и промысловые птицы Европ. России и Кавказа / М.А. Мензбир. – Москва : Типо-литогр. Товарищества И.Н. Кушнерев и Кº, 1902. – Т. 2. – VI, 494, [4] с.

Провенієнції: печатка «Библиотека Центр. Парт. Школы при Ц.К.К.П.У.».

217. Мишле Ж. Птица / Ж. Мишле ; пер. со 2-го фр. изд. Ко-о. – Санкт-Петербург : «Славянская печатня» (И.В. Вернадского), 1878. – [2], II, 243, [1], IV с.

Провенієнції: печатка «Московский Книжный Магазин в Киеве».

Епіграф: «Крыльевъ! (Рюккертъ)».

Від перекладача: «Интерес этой, бесспорно, талантливо написанной книги – весь в ее блестящей оригинальности, отмечающей собою все, что ни вышло из-под пера этого писателя. Беззаветное увлечение идеей, страстность изложения и в высшей степени гуманное чувство, которыми проникнута каждая страница его почтенных исторических трудов, – составляют яркую особенность и этого этюда. В нем Мишле – смелый трибун жизни, ее прав, попираемых сильным, и, во имя ее, он говорит всему лучшему в нашей природе».

Із розділу «Как автор обратился к изучению природы»: «Благосклонному кругу моих читателей, которые так долго и так часто слушали меня не скучая, я обязан раскрыть тайную побудительную причину, которая, не отвратив от истории, привела меня к естествознанию… Время поглощает все: жизнь, успехи труда, бурную смену событий, разрушает на наших глазах тот разумный мир, с которым мы сжились и которому не видим преемника. Трудные пути истории облегчались по временам кротким уяснением, поддержкой. Теперь они овеяны холодом и мглою. Где отдохнуть, где окрепнуть нравственно, как не на лоне природы?».

Жуль Мішле *(1798–1874) – французький історик і публіцист, представник романтичної історіографії, автор глибоко суб'єктивних трактатів про історію, суспільство, природу, що написані яскравою, стилістично витонченою мовою. Винахідник терміну «Ренесанс» (Відродження). У 1856 р. вийшов у світ філософський твір-роздум про природу «Птах».*

Ім'я Жуля Мішле маловідоме в Україні й знайоме, хіба що невеликому колу істориків і дослідників французької літератури, хоча він прихильно ставився до нашої країни, поважав її героїчне минуле, висловлював симпатії до населення – «нації козаків».

У Франції історик є досить відомою особистістю завдяки науковій діяльності, активній участі в житті французького суспільства. Думки, висловлені ним, залишаються актуальними й сьогодні. Жуля Мішле можна з впевненістю назвати тією людиною, яка своєю діяльністю формувала французьку націю в сучасному її сенсі.

Перу Мішле належать відомі у Франції вислови щодо жінок:

- «Жінка консервативна за своєю природою, вона скрізь шукає міцних підстав, і це цілком природно, тому що для домашнього вогнища й колиски потрібний міцний ґрунт»;

- «Жінку мучить не тиранія чоловіка, а його байдужість»;

- «Чоловіки – іграшки своїх перемінливих пристрастей, то благочестивих, то бісовських; жінки – іграшки чоловіків»;

- «Виховувати дівчинку – це виховувати саме суспільство, тому що воно виходить із родини, де душою є жінка».

ОРНИТОЛОГИЧЕСКАЯ
ФАУНА

218. Сомов Н.Н. Орнитологическая фауна Харьковской губернии / Н.Н. Сомов. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1897. – IX, [1], 194, [2], 680 с. – Тит. л. рус., фр. – Отд. прил. к кн.: Труды Общества Испытателей Природы при Императорском Харьковском Университете. Т. 26.

Провенієнції: власницький автограф «НДорофеевъ».

Присвята: «Глубокоуважаемому своему учителю, заслуженному профессору Павлу Тихоновичу Степанову, посвящает Автор».

Із передмови: «Знакомство мое с местным птичьим миром длится не со вчерашнего дня. В начале семидесятых годов, будучи учеником младшего класса, вел я отрывочный орнитологический дневник. Тощенькая в 1875 г. тетрадка с годами все разрасталась, сырого материала накопилось достаточно, и я, постепенно приводя его в порядок и сделав из него извлечение, в декабре 1892 г. представил свой труд местному Обществу Испытателей Природы».

Сомов Микола Миколайович *(1861–1923) – український орнітолог.*

Народився в сім'ї поміщика Харківської губернії. Закінчив Харківську гімназію (1860) і Харківський університет (1865). Після закінчення вишу прийнятий на роботу до зоологічного кабінету при університеті (у подальшому реорганізованого у зоологічний музей), однак переважно спостерігав за природою у власному маєтку.

Із 1880 р. регулярно проводив експедиції в різних частинах Харківської губернії, працюючи над повномасштабним оглядом птиць, що мешкали в регіоні. По закінченню багаторічної праці науковець видав монументальну монографію «Орнитологическая фауна Харьковской губернии» (1897). За підготовчими матеріалами до неї М.М. Сомову присвоєно ступінь кандидата наук (1885).

Степанов Павло Тихонович *(1839–1908) – видатний український зоолог.*

Закінчив Харківський університет з розряду природничих наук і займався переважно зоологією. У 1865 р. отримав ступінь магістра зоології і був призначений доцентом Харківського університету при кафедрі зоології, де читав порівняльну гістологію і курс анатомії людини.

Доктор зоології в 1868 р., у 1869 р. призначений професором тієї же кафедри. У 1887–1891 рр. – декан фізико-математичного факультету Імператорського Харківського університету, із 1894 р. – голова правління Харківського товариства грамотності.

ССАВЦІ АБО ЗВІРІ

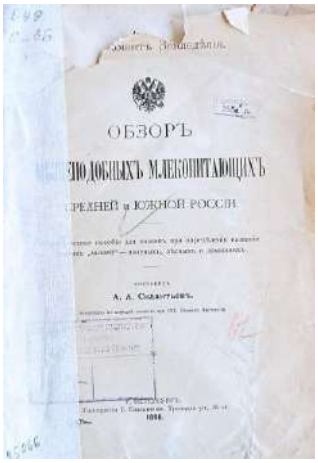

219. Силантьев А.А. Обзор мышеподобных млекопитающих Средней и Южной России : практ. пособие для хозяев при определении названия всяких мышей – полевых, лесных и домашних / сост. А.А. Силантьев ; Г.У.З. и З., Департамент Земледелия. – Санкт-Петербург : Тип. Е. Евдокимова, 1898. – 32 с.

Автор – ассистент по кафедре зоологии при Санкт-Петербургском Лесном Институте.

Силантьєв Анатолій Олексійович *(1868–1918) – російський зоолог, науковий письменник, спеціалізувався на боротьбі зі шкідниками. Один із основоположників російського мисливствознавства.*

Закінчив Санкт-Петербурзький Лісовий інститут із золотою медаллю і званням ученого лісовода 1-го розряду (1890). Уже під час навчання брав участь у наукових експедиціях. Із 1893 р. займався лісовою ентомологією в Зоологічному кабінеті інституту. Із 1898 р. читав у Лісовому інституті необов'язковий курс мисливствознавства; у 1899 р. призначений штатним асистентом при кафедрі зоології інституту. Із 1905 р. читав курс лекцій «Биология и экономическое значение лесных зверей и птиц». За власні кошти створив при Лісовому інституті зоологічний музей (близько 6000 експонатів).

У 1893 р. А.О. Силантьєв поступив на службу до Департаменту землеробства Міністерства землеробства і державного майна. У 1913 р. фактично очолював роботи з обстеження мисливських угідь держави. У 1917 р. став одним із засновників Петроградського союзу мисливців.

А.О. Силантьєв є автором великої кількості наукових праць з анатомії, морфології і систематики тварин, а також мисливствознавства. Зокрема йому належать передові для свого часу праці з біології і морфології деяких комах – шкідників сільського хозяйства, у тому числі довгоносиків, вусачів і виноградних жуків, що містили опис методів боротьби з ними.

МЕДИЦИНА

Медицина – воістину найшляхетніше з усіх мистецтв.
Гіппократ

БОЙНЯ
СЪ САНИТАРНОЙ ТОЧКИ ЗРѢНІЯ.

220. Антоневич Р.В. Бойня с санитарной точки зрения: из гигиенической лаборатории профессора С.В. Шидловского / Р.В. Антоневич. – Санкт-Петербург : Товарищество «Печатня С.П. Яковлева», 1899. – VI, 401, [4] с., прил.

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема»; штамп «Кабинетъ городского и земского дела».

Присвята: «Посвящается моей дорогой матери».

Зі вступу: «В девственных лесах, в пещерах и ямах укрывалось нагое существо, полуобросшее длинными волосами, с длинными, цепкими руками, выражавшее свои ощущения отрывистыми криками и телодвижениями – таков был

первобытный человек. Он ловко лазал по деревьям, срывая плоды и ягоды, которыми питался; подстерегая слабых животных, он ловил их и пожирал, разрывая зубами еще живую, трепетавшую жертву. Прошло много тысячелетий. Человек овладел уже членораздельной речью, добыл огонь. Он научился убивать диких животных, метая в них камнями (сначала рукою, а затем из пращи), или заостренными костями животных, прикрепленными к палкам, или же он ловил животных хитростью… Так вступил человек в охотничий период своего развития… Прошли еще века и века. Человек понял выгоду иметь всегда под рукою запас обеспеченной мясной пищи – и вместо того, чтобы убивать всех пойманных в ямы или тенетами животных и птиц, стал держать их "про запас" в огороженном месте…».

Профессоръ К. Э. БОКЪ.

КНИГА
О
ЗДОРОВОМЪ и БОЛЬНОМЪ ЧЕЛОВѢКѢ.

Томъ Первый.

Изданіе Ф. В. Щепанскаго.
С.-Петербургъ, Невскій пр. № 35.

221. Бок К.Э. Книга о здоровом и больном человеке : наст. кн. и руководитель семьи / К.Э. Бок ; пер. с 16-го перераб. нем. изд. под ред. С.Б. Оречкина. – Санкт-Петербург : Изд. Ф.В. Щепанского : [«Т-во Худож. Печати»], 1899. – Т. 1. – [2], II, 703, [1] с. : ил.

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема».

Із передмови до російського видання: «"Книга о больном и здоровом человеке" покойного лейпцигского профессора К.Э. Бока не нуждается в особой рекомендации: она выдержала в оригинале шестнадцать изданий, переведена почти на все европейские языки и повсюду пользуется огромным, вполне заслуженным успехом… В увлекательной, научной, но в тоже время удобопонятной форме автор знакомит читателя со строением и отправлениями человеческого тела, с условиями его нормального развития, с уклонениями от этого последнего, с болезнями отдельных органов и способами предотвращения и лечения болезней. Уходу за здоровым организмом посвящается такое же обстоятельное изложение, как и уходу за больным, притом с одинаково строгой последовательностью в отношении как отдельных органов, так и отдельных возрастов. С этой точки зрения, сочинение проф. Бока действительно заслуживает названия настольной книги и руководителя семьи».

Карл Ернст Бок *(1809–1874) – видатний німецький медик і анатом, професор Лейпцизького університету, письменник. Автор багатьох популярно-медичних творів.*

Закінчив Миколаївське училище та Лейпцизький університет. Під час польського повстання К. Бок поїхав до Варшави, де працював лікарем у польських, а згодом у російських шпиталях. Повернувшись до Лейпцигу він призначений доцентом, а потім екстраодинарним професором (1839).

Особливим попитом користувався підручник патологічної анатомії і діагностики (2 т., Лейпциг, 1848 р.), у якому викладено результати наукових надбань новітньої віденської школи. Карл Бок з великим успіхом боровся за реформу медичної справи. Особливу послугу він надав Лейпцигу ввівши гімнастику (1845). Із 1837 р. у лейпцизькій лікарні керував розтинами і проводив заліки.

Особливий талант Карл Бок виявив при популяризації медичних знань: численні статті опубліковано в «Gartenlaube», де також розміщено і його автобіографія (1874); книга «Про здорову і хвору людину» (12 вид., Лейпциг, 1878), переведена багатьма європейськими мовами.

В останні роки життя К. Бок займався питаннями суспільної охорони здоров'я і шкільною гігієною, про що свідчать його популярні твори.

Витримки з журналу «Нива». – 1870. – Рік перший, №№ 27-52:
«Знаменитый физик Фехнер в своей сатирической брошюре, в которой пересчитывает до 300 различных мнений докторов о средствах против холеры, относится в Боку и Франку, как к самым скромным и благоразумным людям… Эта-то холерная эпидемия в Варшаве и возбудила в Боке ту любовь к теплой воде как к лучшему средству при этой болезни. Густая смолистая кровь холерных умерших навела его на мысль: давать теплую воду как средство разжижения. Позднее, при холерной эпидемии в Лейпциге способ этот оказался лучшим…».

«К тому времени, т.е. около 1832 г., относится первая попытка Бока ввести систематическую и осмысленную гимнастику в королевстве саксонском. Сначала для себя, с целью устранить те дурные последствия, которые могли произойти от слишком сидячей жизни и с целью расширить свою от природы узкую грудь (что ему и удалось), устроил он в саду своего тестя первые гимнастические снаряды. В скором времени однако вокруг него составился кружок, состоявший по большей части из молодых профессоров и других лиц, сочувствовавших этой попытке правильного и осмысленного занятия гимнастикой. Между последними находился и д-р Мориц Шребер, который позднее посвятил себя гимнастике и делу правильного народного образования. Этот-то Шребер и сделал второй шаг по пути указанному Боком, сначала обнародовав свое сочинение «О гимнастике. С медицинской точки зрения, как деле государства», а потом основав свой знаменитый гимнастический институт в Лейпциге, который процветает и до сих пор…».

«В 1845 году, в августе, Бок, при содействии Шребера, профессора Бидермана, Густава Майера и многих других, основал лейпцигскую гимнастическую общину… Участие Бока в развитии общины было самое обширное. Он сам занимался гимнастикой, стараясь при этом показать все значение ее с медицинской точки зрения. Учителям гимнастики он читал лекции анатомии, физиологии и диететики; потом к этим лекциям присоединились и те, которые он читал для народных учителей, для образованных женщин в Лейпциге и т.д. Занятия эти шли рука об руку с его напряженными занятиями как анатома, профессора, врача и писателя…».

«Значение профессора, по Боку, состоит в возбуждении учащихся желания проникнуть в глубину больного организма, чтобы – из близкого ознакомления с ним – вывести потом правильное диетическое лечение. По мнению Бока, всякое другое лечение не только бесполезно, но даже вредно, потому что врач и сам не знает границы между необходимым и излишним…».

«Почему Бок не практикует, несмотря на тот громадный наплыв пациентов, который он имеет благодаря своему сочинению «книга о здоровом и больном человеке». Почему он отстраняется от всякой домашней практики – и предоставляя ее молодым врачам, принимает только пациентов для совещания? – Потому, что он не хочет, как он выражается, испортить своего характера практикой; потому что он хочет удержать за собою право третировать как ему угодно всех врачей-практиков, в особенности же гомеопатов.

Понятно также, почему Бок пишет единственно для народа. Он думает принести этому делу, которому служит, вернейшую услугу, – потому что величайшие открытия естествознания и медицины тогда только будут приносить истинный плод, когда будут поняты и усвоены народом. Поэтому цель нашего времени, которую Бок понял и к которой стремился, это создать сильное нравственно и физически, свободное от предрассудков, население. В Боке мы находим настоящего человека, с его лучшими стремлениями и надеждами, с деятельностью направленною на пользу других, – человека, каких нам нужно побольше и каких у нас очень и очень не много».

222. Бок К.Э. Книга о здоровом и больном человеке : наст. кн. и руководитель семьи / К.Э. Бок ; пер. с 16-го перераб. нем. изд. под ред. С.Б. Оречкина. – Санкт-Петербург : Изд. Ф.В. Щепанского : [«Т-во Худож. Печати»], 1900 – Т. 2. – [2], II с., с. 705–1276 , ил.

Во втором томе размещены следующие отделы:

- отдел 4 : Книга о больном человеке;
- отдел 5 : Книга о рождении человека.

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема».

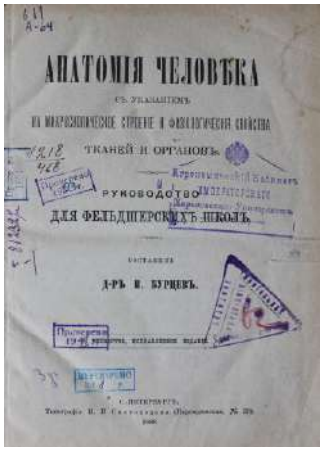

223. Бурцев И. Анатомия человека с указанием на микроскопическое строение и физиологические свойства тканей и органов : руководство для фельдшер. шк. / сост. И. Бурцев. – 4-е изд., испр. – Санкт-Петербург : Тип. И.Н. Скороходова, 1888. – [2], 288 с.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Зі вступу: «Анатомия, рассматривающая

устройство и взаимные отношения различных частей человеческого тела в здоровом его состоянии, – называется нормальною или физиологическою, в отличие от патологической, имеющей предметом изучение изменений, происходящих в строении органов нашего тела, вследствие болезней».

224. Видерсгейм. Строение человека с сравнительно-анатомической точки зрения / Видерсгейм ; пер. с англ. М.А. Мензбира, перераб. по англ. изд. Гауса. – Москва : Изд. М. и С. Сабашниковых : [Товарищество Тип. А.И. Мамонтова], 1900. – XX, 265, [1] с. : ил. – (Серия учебников по биологии).

Провенієнції: печатка «Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту»; рукописний власницький запис «Зоол. Кабинет Новоалекс. Института».

Від перекладача: «Чтобы прочесть с пользой настоящую книгу, надо несколько знать сравнительную анатомию или, по крайней мере, анатомию человека. Поэтому, я считаю ее особенно полезною для студентов медиков и естественников… Но и для обыкновенного читателя эта книга представляет большой интерес как по затрагиваемым в ней общим вопросам, так и по сообщаемым фактическим сведениям. Можно сказать, что она совершенно оправдала надежды автора, составившего ее в целях помочь человеку “познать самого себя”».

Зі вступу: «Прошло всего 40 лет с тех пор, как Чарльз Дарвин издал свой труд «О происхождении видов путем естественного подбора», что не может почесться значительным промежутком времени, и однако его было достаточно, чтобы по значению добытых в естественных науках результатов он оставил в тени все предшествовавшие столетия. Названной книгой положено было начало не только реформации зоологии, но и всего естествознания; коротко говоря, она представляет собой лозунг нового времени, нового мировоззрения».

Роберт Відерсгейм *(1848–1923) – видатний німецький анатом. Із 1876 р. професор анатомії, із 1883 р. – директор анатомічного інституту у Фрейбурзі. Відомий як автор найкращого підручника з порівняльної анатомії («Lehrbuch der vergleichenden Anatomie der Wirbeltiere»).*

225. Гертвиг, Оскар. Учебник эмбриологии животных позвоночных и человека : в 2 ч. / О. Гертвиг ; пер. со 2-го нем. изд. и прил. М.А. Шульгина. – Одесса : Изд. М.М. Толстого, М.А. Шульгина : [Тип. А. Шульце], 1889. – [4], IV, 501, [1] с., 304 рис., 2 литогр. табл. – Библиогр.: с. 186–202, 483–501.

Численні читацькі помітки.

Зі вступу: «История развития индивида составляет тот материал в общей морфологии, который выделяется из последней под именем Онтогении, или Эмбриологии. Исследование происхождения организма составляет задачу эмбриологии; она описывает развитие форм в их закономерных последовательных изменениях, которые организм проходит от момента своего зачатия в яйце до состояния вполне сложившегося».

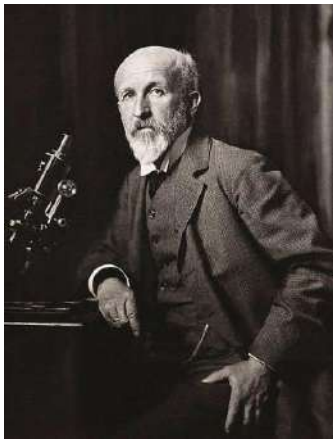

Оскар Вільгельм Август Гертвіг *(1849–1922) – німецький зоолог і професор. У 1903 р. обраний членом Шведської королівської АН.*

Оскар Гертвіг був провідним ученим у галузі порівняльної і каузальної біології розвитку. На матеріалі морських їжаків він уперше описав процес злиття ядер при запліднені яйцеклітини, вивчив роль клітинного ядра в спадкуванні та явище мейотичної редукції.

Критикував теорію еволюції Чарльза Дарвіна. У 1916 р. через 55 років після виходу книги Дарвіна «Походження видів», Гертвіг опублікував «Das Werden der Organismen, eine Widerlegung der Darwinschen Zufallslehre» («Походження організмів, спростування теорії випадковості Дарвіна»).

226. Жуковский В.И. Гигиена семьи и обиходной жизни / В.И. Жуковский. – Санкт-Петербург : Изд. Е. Евдокимова, 1893. – Т. 1. – [2], VIII, 220, III, [1] с. – (Популярная библиотека прикладных знаний) (Бесплатное приложение к журналу «Север» за 1893 г.).

Приплетено до кн.: Дмитриев И.И. Сочинения / И.И. Дмитриев. – Санкт-Петербург : Изд. Е. Евдокимова, 1893. – XVI, 336, [2] с.

Провенієнції: у конволюті печатки «Дебальцевская Усовпартшкола имени Октябрьской революции», «Библиотека Бахмутской Окружной Совпартшколы имени Октябрьской революции», «Бібліотека У.К.С.Г.У. ім. Артема»; екслібрис «Илья Макарьевичъ Марченко».

Зі вступу: «… популяризация основных принципов здравоохранения и медицинских сведений приносит огромную пользу в смысле предупреждения различных заболеваний, устранения внешних болезнетворных влияний и улучшения различных неблагоприятных условий для правильного развития организма; кроме того, знакомство публики с вопросами научной гигиены и медицины чрезвычайно облегчает задачу пользующего в доме врача…».

227. Кимминс К. Химия жизни и здоровья / К. Кимминс ; пер. с англ. под ред. В. Тимофеева. – Москва : Изд. М. и С. Сабашниковых, 1899. – V, [3], 151, [1] с.

Провенієнції: печатка «Русская Книжная Торговля В.А. Просяниченко. Киев, дом фундуклеевской Женской Гимназии».

Із передмови: «Необходимость знакомства с вопросами, касающимися здоровья человека, настолько становится все более и более общепризнанной, что в недалеком будущем вряд ли будет существовать какая-либо совершенная система образования, которая не вводила бы в цикл изучаемых вопросов и вопросы здоровья. Но тот читатель из средней публики, который возьмется за курсы гигиены, встретит при изучении их значительные затруднения, так как для сознательного усвоения некоторых отделов этой науки от него потребуется предварительное знакомство с различными ветвями естествознания… В предлагаемой небольшой книжке я делаю попытку устранить до известной степени эти затруднения и сообщить группу сведений по различным отраслям знания, которые дали бы возможность людям, не получившим специального естественно-исторического образования, освоиться все-таки с основными положениями гигиены».

228. Корневэн К. Ядовитые растения и отравления, ими причиняемые / К. Корневэн ; пер. с фр. под ред. Хр. Гоби. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена : [Тип. В. Демакова], 1895. – [2], 357, [1] с.

Автор – профессор национальной ветеринарной школы, вице-президент агрономического общества в Лионе.

Редактор перевода – профессор Императорского С.-Петербургского университета.

Провенієнції: печатка «Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета».

Цитати з тексту: «Общее изучение ядов растительного происхождения порождает многочисленные вопросы: одни из них касаются растений, вырабатывающих яды; другие – организмов, которые поражены ядовитыми веществами и которые, под влиянием их действия, различным образом реагируют. Всякое растение представляет из себя машину, пускающую в дело первоначальные весьма простые вещества, почерпнутые из атмосферы и почвы, утилизирующую их для образования более высоких продуктов, белковых, крахмаловидных, маслянистых и сахаристых веществ, камедей, эфирных масел и т.д., роль которых в питании животных и человека, точно также, как и в промышленности, не требует дальнейшего

рассмотрения. Но совершая свои отправления, растительные клеточки вырабатывают не одни только полезные вещества; у большого числа растений клеточки группируют элементы, заимствованные из окружающей среды, таким образом, что в результате получаются вещества ядовитые. Вырабатывая вещества в высшей степени полезные, они в то же время создают яды».

229. Landois L. Учебник физиологии человека со включением гистологии и микроскопической анатомии и в применении к практической медицине / L. Landois ; пер. с 9-го знач. изм. и доп. нем. изд. под ред. и с доп. В.Я. Данилевского. – [3-е изд.]. – Б. м., [1896]. – XX, 1224 с. – Тит. л. наполовину отсутствует.

Численні читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема».

Із передмови до 9-го видання: «Восемь изданий, которые выдержала моя книга в подлиннике, и переводы ее на английский (4 изд.), русский (3 изд.), итальянский, французский и испанский языки окончательно убедили меня в верности плана, по которому я работал, как автор и как преподаватель. Физиология есть основа внутренней медицины; ее необходимо поэтому преподавать так, чтобы врач находил в ней опору для своей деятельности».

Леонард Ландуа *(1837–1902) – німецький фізіолог. Вивчав медицину в Університеті Грайфсвальда, а пізніше був професором і директором інституту фізіології в Грайфсвальді. Член Німецької академії наук Леопольдіна (1866).*

Ранні роботи Л. Ландуа присвячено дослідженням в області паразитології, зокрема вивченню постільних клопів, собачих бліх і паразитичного хробака Botriocephalus latus. Також досліджував процеси окостеніння, що відбуваються у хрящах, сухожиллях і сполучній тканині. Один із перших вивчав переливання крові і явище аглютинації. Автор відомого підручника з фізіології, який витримав декілька видань і перекладений різними мовами.

230. Сеченов И. Физиологические очерки / И. Сеченов. – Санкт-Петербург : Изд. О.Н. Поповой : В тип. И.Н. Скороходова, 1898. – Ч. 1. – [2], 192, [4] с. – (Образовательная библиотека ; № 8).

Провенієнції: печатка «Библиотека Комунистического Университета им. тов. Артема»; рукописний власницький напис «Савримовичъ».

Цитата з тексту: «Принимая на себя обязательство представить в общедоступной форме самые крупные черты животной жизни, я вынужден принять за исходную точку их описания ту сумму сведений о животном теле, которой обладает обыкновенно образованная часть публики. Только при этом условии в ходе моей мысли не будет для читателя ничего насильственного, и ему не придется многого принимать на веру».

Сєченов Іван Михайлович *(1829–1905) – видатний учений-фізіолог, інженер, лікар. Доктор медицини (1860) і зоології (1870), педагог, громадський діяч, мемуарист; член-кореспондент (1870) і почесний член (1905) Імператорської АН, почесний член Петербурзького (1869) та Новоросійського (1876) університетів, Військово-медичної академії (1899), Товариства шанувальників природознавства, антропології та етнографії, Товариства російських лікарів у Санкт-Петербурзі. Почесний голова 1-го Міжнародного психологічного конгресу в Парижі (1889). Заслужений професор Московського університету (1896). Іван Петрович Павлов вважав Сєченова «батьком російської фізіології».*

Крім фізіології, у своїх працях Сєченов торкався проблем біології, медицини та інших наук. У 1862 р., перебуваючи в Парижі, Іван Михайлович працював в лабораторії французького медика Клода Бернара. Тут відбулося одне з головних його відкриттів: учений довів, що нервова діяльність людини складається з двох нескінченних процесів – збудження і гальмування.

Цей феномен отримав назву «центрального (або сєченівського) гальмування». Деталі відкриття І.М. Сєченов виклав у публікації «Про тваринну електрику» (1863). За цю роботу фізіолога нагороджено Демидівською премією. Наступні за нею «Рефлекси головного мозку» (1863) стали свого роду вершиною його праць.

Учений залишив після себе колосальну спадщину в галузі психології та медицини, безліч учнів. Найкраще про І.М. Сєченова написав його учень і друг Климент Тимірязєв: «Навряд чи який з сучасних йому фізіологів... володів таким широким охопленням у сфері своїх власних досліджень, починаючи з чисто фізичних досліджень розчинення газів і закінчуючи дослідженням в галузі нервової фізіології і строго наукової психології... Якщо додати до цього блискучу, чудово просту, ясну форму, якою він наділяв свої думки, то стане зрозумілим той широкий вплив, який він здійснив на російську науку, на російську думку навіть далеко за межами своєї аудиторії і своєї спеціальності».

І.М. Сєченов був переконаним противником дослідів над людиною. Виняток він робив тільки для себе. Страшно уявити, що довелося йому випити під час експериментів – від нерозбавленого спирту до культури туберкульозних паличок.

231. Сикорский И.А. Сборник научно-литературных статей по вопросам общественной психологии, воспитания и нервно-психической гигиены : в 5 кн. / И.А. Сикорский. – Киев ; Харьков : Южно-рус. Книгоизд-во Ф.А. Иогансона, 1900. – Кн. 5 : Новейшая медицина и врачи. – [4], 234 с., 10 табл. рис.

Провенієнції: печатка «Библиотека Центр. Парт. Школы при Ц.К.К.П.У.».

Цитата з тексту: «Медицина настоящего столетия внесла крупные вклады в общую сумму человеческих знаний. До того времени она по преимуществу изучала человеческие болезни и средства исцелять их, но со второй половины текущего столетия установилось всестороннее широкое изучение человека и условий его жизни, придавшее медицине то важное значение, которое имеют науки общественные. В этот период, благодаря успехам в изучении внешней природы, возникли основы гигиены, а учение о причинах болезней настолько подвинулось вперед, что проницательный взор просвещенного врача наших дней охватывает не только те средства, которые способны охранить жизнь больного, но и те сложнейшие условия, которые обеспечивают индивидуальную и родовую будущность человека».

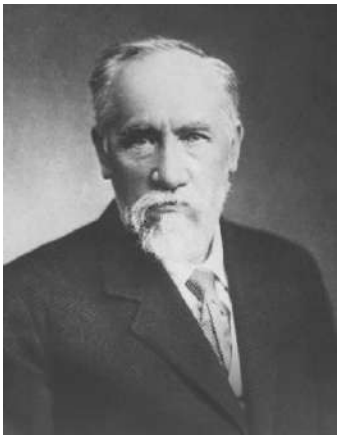

Сікорський Іван Олексійович *(1842–1919) – український психіатр, публіцист, професор Київського університету Святого Володимира, почесний член Київської духовної академії. Засновник журналу «Вопросы нервно-психической медицины и психологии», Лікарсько-педагогічного інституту для розумово відсталих дітей та Інституту дитячої психопатології. Батько видатного авіаконструктора І.І. Сікорського.*

Як громадський діяч І.О. Сікорський – почесний член київського клубу російських націоналістів. Був активним супротивником українського національного відродження, стояв на позиціях загальноросійської ідеї та малоросійства, вважав українців малоросами, південно-західною гілкою єдиного російського народу, а не окремим етносом. Сікорського звинувачували у співробітництві з російською таємною поліцією та називали «професор від поліції», а також у тому, що він був великодержавним шовіністом, російським націоналістом, юдофобом та україножобом.

І.О. Сікорський залишив багато праць з психології, психіатрії, медицини та педагогіки. Науковий доробок ученого належить до найяскравіших здобутків світової гуманістичної психології та педагогіки кінця позаминулого й початку минулого століття. На жаль, попри це, його творча спадщина й тепер мало досліджена.

УЧЕБНИКЪ
АКУШЕРСТВА
Д-ра Карла Шредера.
С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
Изд. КАРЛА РИККЕРА.

232. Шредер, Карл. Учебник акушерства с включением патологии беременности и родильного периода / К. Шредер ; пер. с 6-го испр. изд. под ред. М. Горвица ; примеч. ред. – 3-е изд. – Санкт-Петербург : Изд. К. Риккера : [Типо-Литогр. А.Е. Ландау], 1881. – [4], VI, IX, [1], 732, 9, [3] с., 118 политипажей.

Автор – профессор акушерства и директор университетского родильного дома в Берлине.

Редактор М. Горвиц – экстраординарный профессор Акушерско-гинекологической клиники при Медико-Хирургической Академии и Директор Мариинского Родовспомогательного Дома.

Читацькі помітки.

Провенієнції: печатка «Бібліотека У.К.С.Г.У. ім. Артема», штамп особистої бібліотеки «Докторъ Николай Николаевичъ Филипповъ».

Із передмови до першого видання: «Если, по выходе в свет нового учебника, оказывается, что он не удовлетворил существующей в нем потребности, то никакие предисловия не оправдают такого учебника. Поэтому я предоставлю времени оценку моей книги, тем более, что мне нельзя было бы обойтись без критики существующих учебников, если бы я хотел доказать необходимость нового сочинения этого рода».

Від редактора третього російського видання: «Приступая к третьему изданию перевода руководства Шредера, мы не можем не порадоваться тому обстоятельству, что учебник этот столь распространенный в Германии, встретил не менее благосклонный прием и в нашей литературе. Три издания перевода какого бы то ни было медицинского сочинения – составляет небывалое явление в нашей литературе… Редакция не щадила труда, чтобы сделать и это третье русское издание достойным оригинала».

Карл Шрёдер *(1838–1887) – видатний німецький врач-гінеколог і акушер. Із 1868 р. очолював кафедру акушерства в Ерлангенському університеті і призначений там же директором родильно-допоміжного інституту. К. Шредер був надзвичайно вправний хірург, увів багато різних удосконалень до операційної техніки. Завдяки його працям оваріоектомія отримала широке застосування в німецьких клініках.*

Горвіц Мартин Ісайович *(1837–1883) – російський медик, професор акушерства та гінекології Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії, доктор медицини. У 1870 р. заснував Маріїнський пологовий будинок, у якому сам був директором. Прожив недовго, але встиг опублікувати 31 фундаментальну наукову працю з питань дисменореї, неправильних положень матки, онкогінекології, запальної гінекології. За його редакцією в 1883 р. у Росії вийшов підручник з акушерства Карла Шредера, який витримав чотири видання.*

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Акинфиев И.Я. (Акінфієв І.Я.)	105
Аленицин, Владимир (Аленіцин В.Д.)	129
Анненков Н. (Анненков М.І.)	37
Антоневич Р.В.	220
Баталин А.Ф.	45
Бекетов А.Н. (Бекетов А.М.)	38, 114
Белоусов Н. (Білоусов М.Ф.)	133
Берге Ф.	187
Бёклей А.	131-132
Бланшар, Эмиль	203
Бобрецкий Н. (Бобрецький М.В.)	134
Богданов, Анатолий (Богданов А.П.)	188-190
Бок К.Э. (Карл Ернст Бок)	221, 222
Бородин И.П. (Бородін І.П.)	39, 60, 61, 62-63, 64, 65, 66, 101, 127
Брандт А.Ф. (Брандт О.Ф.)	1
Брандт Э.К. (Брандт Е.К.)	179-181
Браун М. (Максиміліан Крістіан Густав Карл Браун)	182
Брэм А.Э. (Альфред Едмунд Брем)	135-136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145
Бурцев И.	223
Вагнер К.К.	146
Вагнер Юл.	130
Варгин В.Н. (Варгін В.М.)	67
Варминг (Йоханнес Евгеніус Вармінг)	68, 69, 70
Варпаховский Н.А. (Варпаховський М.А.)	211
Вейсман Фрідріх Леопольд Август	25
Вернадський В.І.	113
Видерсгейм, Роберт (Роберт Відерсгейм)	208, 224
Визнер Ю. (Юліус фон Віснер)	41, 71
Вилькомм М. (Генріх Моріц Вільком)	42, 44
Вильконский Ф.В.	185
Вольфсон, Владимир	98
Вотчал Е.Ф. (Вотчал Є.П.)	2-3
Вюильмен (Поль Вюільмен)	43
Гайдуков Н. (Гайдуков М.М.)	124
Ганике А (Ганіке О.Б.)	191
Геккель Э. (Ернст Генріх Філіпп Август Геккель)	147

Герд А.Я. (Герд О.Я.)	106, 213
Гертвиг, Оскар (Оскар Вільгельм Август Гертвіг)	28, 29, 225
Гёте	132
Горвиц, М. (Горвіц М.І.)	232
Горецкий В.	44
Гофман К. (Карл Август Отто Гофман)	45, 46
Гофман М.	30
Грант-Аллен (Чарльз Грант Аллен)	72
Григорьев В.В. (Григор'єв В.В.)	47, 48
Гризебах А. (Август Генрих Рудольф Гризебах)	107, 108
Гримм О.А. (Грімм О.А.)	148, 149
Günther C.	31
Данилевский В.Я. (Данилевський В.Я.)	4
Данилевский Н.Я. (Данилевський М.Я.)	15
Дарвин, Чарльз (Чарльз Роберт Дарвін)	16, 17, 18, 19, 20
Де-Вальден Б.	40
Делаж Ив (Ів Делаж)	21
Деларю, Евгений (Деларю Є.М.)	73
Джонсон, Самуил (Самуїл Вільям Джонсон)	74
Дорофеев Н.Е.	24, 34, 99, 104, 127, 218
Друммонд, Генри (Генрі Друммонд)	22
Дюваль М. (Матіас-Марія Дюваль)	183
Жане, Поль (Поль Жане)	5
Жиро П.	150
Жоффруа Сент-Илер, Изидор (Ізидор Жоффруа Сент-Ілер)	6
Жуковский В.И.	226
Зайкевич А.Е. (Зайкевич А.Є.)	75, 76, 113, 115, 116, 123
Зайкевич, Г.	31
Залесский В.К. (Залеський В.К.)	76
Золотарев П.П.	109
Зорауэр Р. (Пауль Зорауер)	77
Зубашов Е.Л. (Зубашев Є.Л.)	32
Иванов, Леонид (Іванов Л.О.)	110
Иверсен В.Э. (Іверсен В.Е.)	151-152, 153
Ильин М.Д. (Ільїн М.Д.)	33
Кайгородов, Дмитрий (Кайгородов Д.Н.)	214
Каменский С.Н.	209-210
Кант, Иммануил (Іммануїл Кант)	12
Карш А. (Карш Антон)	192

Кауфман Н. (Кауфман М.М.)	111
Келлер К. (Конрад Келлер)	154, 155
Кернер фон-Марилаун А. (Антон Кернер)	49
Кимминс К.	227
Кожевников, Григорий (Кожевніков Г.О.)	193
Корневэн К.	228
Краснов А.Н (Краснов А.М.)	112, 113, 114, 115, 116
Кузнецов И.Д.	156
Кузнецов Н. (Кузнєцов М.І.)	7
Ламперт К. (Курт Ламперт)	156
Лебединский Ф.В.	185
Леваковский Н. (Леваковський М.Ф.)	78
Лейкин Н.А. (Лєйкін М.О.)	65
Лёббок, Сэр-Джон (Джон Леббок)	194, 195
фон Либих, Юстус	74, 75
Ло-Бианко, Сальваторе	157
Любименко В.Н. (Любименко В.М.)	33, 79, 81, 90, 91, 110
Landois L. (Леонард Ландуа)	229
Маевский П. (Маєвський П.Ф.)	117, 118
Маршал, А. Мильнс (Артур Мілнс Маршал)	212
Маудсли, Генри (Генрі Моудслі)	23
Мензбир М.А. (Мензбір М.О.)	184, 215, 216
Мишле Ж. (Жуль Мішле)	217
Монтеверде Н.А. (Монтеверде М.)	45, 46, 80
Набоких О.Г.	30
Надсон, Георгий (Надсон Г.А.)	81
Ніколаєв В.Ф.	160
Палладин В.И. (Палладін В.І.)	24, 34, 50, 82, 83, 84, 102-104
Паркер Т.Дж. (Томас Джеффрі Паркер)	158
Перье, Эдмон (Жан Октав Едмон Перьє)	159
Петунников А. (Петунніков О.М.)	119
Пешель, Оскар (Оскар Пешель)	13
Покорни (Алоїс Покорні)	8
Попов С.П.	41
Порецкий С.А. (Порецький С.О.)	51
Порчинский И. (Порчинський Й.А.)	196-200
Прянишников Д. (Прянишников Д.М.)	85
Рейнгард Л.В. (Рейнгард Л.В.)	86, 99, 126
Ришави Л. (Рішаві Л.А.)	53, 87
Роменс Д.Д. (Джордж-Джон Роменс)	25
Ротерт В. (Ротерт В.А.)	88-89
Рубакин Н.А. (Рубакін М.О.)	51

Сапожников В.В. (Сапожников В.В.)	90, 91
Сент-Илер К. (Сент-Ілер К.К.)	160
Сеченов И. (Сєченов І.М.)	230
Сикорский И.А. (Сікорський І.О.)	231
Силантьев А.А. (Силантьєв А.О.)	186, 219
Слюнін М.В.	157
Соколовский, А.	104
Сомов Н.Н. (Сомов М.М.)	218
Сорокин, Николай (Сорокін М.В.)	128
Спасский М.Ф.	6
Спенсер, Герберт (Герберт Спенсер)	9-10, 11
Ставровский Л.	26
Степанов Н.А.	66
Степанов П.Т. (Степанов П.Т.)	218
Страсбургер, Эдуард (Едуард Адольф Страсбургер)	52, 53
Талиев В.И. (Талієв В.І.)	28, 29, 54
Тарнани И.К. (Тарнані І.К.)	36, 159, 161-176, 200, 210, 211
Тимирязев К.А. (Тімірязєв К.А.)	52, 55, 68, 69, 71, 84, 92-93, 94
Траншель В.А.	7
Ушаков Н.	201-202
Фабр (Жан Анрі Фабр)	203
Фаминцын А.С. (Фамінцин А.С.)	56, 57, 58, 95
Фигье, Луи (Луї Фігьє)	96, 204
Флоринский Ф. (Флоринський В.М.)	14
Фон Тюмен	35
Фриккен	205
Фурдуев В.П. (Фурдуєв В.П.)	35
Хмелевский В.Ф. (Хмелевський В.Ф.)	100
Ходский Л.В. (Ходський Л.В.)	62-63
Холодковский Н.А. (Холодковський М.О.)	156, 206
Хорват, Алексей (Хорват О.М.)	97
Цингер В.Я. (Цингер В.Я.)	120
Швейер А.В.	36
Шимкевич В. (Шимкевич В.М.)	27
Шлехтендаль Д. (Дідеріх Франц Леонард фон Шлехтендаль)	207
Шмальгаузен Ив. (Шмальгаузен І.Ф.)	59, 121, 122
Шредер, Карл (Карл Шрёдер)	232
Эванс Э.П.	177
Эспинас А. (Альфред Еспінас)	178
Якобсон Г.Г.	130
Янушкевич А.	123

ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

1859

- Анненков Н. Ботанический словарь, или собрание названий как русских так и иностранных растений … – Москва : В тип. Грачева и Комп., 1859. – **37.**

1860

- Жоффруа Сент-Илер, Изидор. Общая биология ... – Москва : Изд книгопродавца А.И. Глазунова, 1860. – Т. 1. **– 6.**

1861

- Богданов, Анатолий. Руководства к практической зоологии ... – Москва : Изд. литогр. Безперчего и Комп., 1861. – Вып. 1. – **188-190.**
- Богданов, Анатолий. Руководства к практической зоологии ... – Москва : Изд. литогр. Безперчего и Комп., 1861. – Вып. 2. –**188-190.**
- Ушаков Н. Естественная история насекомых или энтомология ... – Санкт-Петербург : в Тип. Т-ва «Обществ. Польза», 1861. – Ч. 1. – **201-202.**
- Ушаков Н. Естественная история насекомых или энтомология ... – Санкт-Петербург : в Тип. Т-ва «Обществ. Польза», 1861. – Ч. 2. – **201-202.**

1862

- Богданов, Анатолий. Руководства к практической зоологии ... – Москва : Изд. литогр. Безперчего и Комп., 1862. – Вып. 3. **– 188-190.**

1864

- Григорьев В.В. Руководство к ботанике … – Москва : Изд. Бр. Салаевых, 1864. – **48.**

1865

- Карш А. Мир насекомых: карман. руководство для энтомол. экскурсий ... – Москва : В Унив. Тип. (Катков и К°), 1865. – **192.**

1866

- Флоринский Ф. Усовершенствование и вырождение человеческого рода … – Санкт-Петербург : В тип. Рюмина и Комп., 1866. – **14.**

1867

- Леваковский Н. О движении раздражимых органов растений. – Харьков : Тип. И.Д. Гинзбурга, 1867. – **78.**

1868

- Герд А. Определитель растений ... – Санкт-Петербург, 1868. – Ч. 1. – **106.**
- Деларю, Евгений. Выделение воды надземными органами растений. – Харьков : В Унив. Тип., 1868. – **73.**

1869

- Брэм А.Э. Жизнь животных. Т. 4 ... – Санкт-Петербург : Тип. Миллера, 1869. – Ч. 1. – **135-136.**
- Брэм А.Э. Жизнь животных. Т. 4 ... – Санкт-Петербург : Тип. Тиблена и К° (Н. Неклюдова), 1869. – Ч. 1. – **135-136.**
- Ганике А. Картины из жизни насекомых ... – Санкт-Петербург : Издание А. Мюнкса, 1869. – **191.**

- Де-Вальден Б. Практическая ботаника или руководство, к определению диких лесных и полевых растений ... – Москва : Тип. В. Готье, 1869. – **40.**
- Фигье, Луи. Жизнь насекомых ... – Санктпетербург : Тип. Т-ва «Обществ. Польза», 1869. – **204.**

1870

- Спенсер, Герберт. Основания биологии ... – Санкт-Петербург : Изд. Н.П. Полякова, 1870. – Т. 1. – **9-10.**
- Спенсер, Герберт. Основания биологии ... – Санкт-Петербург : Изд. Н.П. Полякова, 1870. – Т. 2. – **9-10.**
- Фигье, Луи. Жизнь растений ... – Санкт-Петербург : Тип. Т-ва «Общественная Польза», 1870. – **96.**

1871

- Григорьев В.В. Краткая ботаника ... – Москва : Изд. Братьев Салаевых, 1871. – **47.**
- Гризебах А. Растительность земного шара ... – Санкт-Петербург : Тип. Т-ва «Общественная Польза», 1874. – Т. 1. – **107.**
- Сорокин, Николай. Микологические очерки. – Харьков : В Унив. тип., 1871. – **128.**

1875

- Джонсон, Самуил. Как растут сельскохозяйственные растения ... – Москва : Изд. кн. торговли «Коммиссіонеръ», 1875. – Ч. 1. – **74.**

1876

- Аленицин, Владимир. Гады островов и берегов Аральского моря. – Санкт-Петербург : Тип. М. Стасюлевича, 1876. – **129.**
- Бородин И.П. Физиологические исследования над дыханием листоносных побегов ... – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1876. – **66.**
- Гримм О.А. Каспийское море и его фауна. – Санкт-Петербург : [Тип. Т-ва «Обществ. Польза»], 1876. – Тетр. 1. – **148.**

1877

- Гризебах А. Растительность земного шара ... – Санкт-Петербург : Тип. Т-ва «Общественная Польза», 1877. – Т. 2. – **108.**
- Гримм О.А. Каспийское море и его фауна ... – Санкт-Петербург : Тип. М. Стасюлевича, 1877. – Тетр. 2. – **149.**
- Зайкевич А.Е. Физиологическое исследование над дыханием корней. – Харьков : В Унив. Тип., 1877. – **75.**
- Ришави Л. К вопросу о дыхании растений. – Одесса : в Тип. Ульриха и Шульце, 1877. – **87.**

1878

- Мишле Ж. Птица ... – Санкт-Петербург : «Славянская печатня» (И.В. Вернадского), 1878. – **217.**

1879

- Вольфсон, Владимир. Эмбриональное развитие ... – Санкт-Петербург : [Тип. Императ. АН], 1879. – **98.**

➢ Рейнгард Л.В. Некоторые черты в развитии дыхательных устьиц у растений ... – Харьков : В Унив. Тип., 1879. – **86.**

1880

➢ Бекетов А. Учебник ботаники. – Санкт-Петербург : Тип. Т-ва «Общественная польза», 1880. – **38.**

➢ Бородин И. Новейшие успехи ботаники (1877–1879). – Санкт-Петербург : Тип. В.Ф. Демакова, 1880. – **39.**

➢ Бородин И.П. О дыхании почек, распускающихся на срезанных ветвях. – [Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1880(?)]. – **61.**

➢ Герд А.Я. Определитель птиц Европейской России по Кейзерлингу и Блазиусу ... – Санкт-Петербург : в Тип. В. Безобразова и Комп., 1880. – **213.**

1881

➢ Шредер, Карл. Учебник акушерства с включением патологии беременности и родильного периода ... – Санкт-Петербург : Изд. К. Риккера, 1881. – **232.**

1882

➢ Монтеверде Н.А. О распространении и распределении селитры в растении . – [Санкт-Петербург : Тип. В.Ф. Демакова, 1882]. – **80.**

1883

➢ Берге Ф. Бабочки Европы ... – Санкт-Петербург ; Москва : Изд. книгопродавца-типографа М.О. Вольфа, 1883. – **187.**

1884

➢ Конспект практических занятий студентов I-го курса … по систематике растений. – Санкт-Петербург : Типо-Литогр. С.В. Шепердсон, 1884. – **125.**

➢ Лёббок, Сэр-Джон. Муравьи, пчелы и осы .... – Санкт-Петербург : Изд. А.С. Суворина, ценз. 1884. – **194.**

➢ Фриккен. Карманная книжка собирателей жуков ... – Санкт-Петербург : Изд. И.И. Паульсона, 1884. – **205.**

1885

➢ Видерсгейм, Роберт. Основания сравнительной анатомии позвоночных животных ... – Одесса : Изд. книгопродавца Г. Шлейхера, 1885. – **208.**

➢ Горецкий В. Русский народный лечебный травник и цветник … – Москва : Изд. книгопродавца С.И. Леухина, 1885. – **44.**

➢ Данилевский Н.Я. Дарвинизм … Санкт-Петербург : Изд. М.З. Комарова, 1885. – Т. 1, ч. 1. – **15.**

➢ Порчинский И. Гусеницы и бабочки С.-Петербургской губернии ... – Санкт-Петербург : [В тип. В. Безобразова и Комп.], 1885. – Ч. 1. – **196-200.**

➢ Рейнгард Л. Альгологические исследования ... – Одесса : Тип. «Одесского Вестника», 1885. – **99.**

➢ Рейнгард Л. Альгологические исследования. Ч. 1 ... – Одесса : Тип. «Одесского Вестника», 1885. – **126.**

➢ Страсбургер, Эдуард. Краткое руководство для практических занятий ... – Одесса : Изд. книгопродавца Г. Шлейхера, 1885. – **53.**

- Тимирязев К.А. Жизнь растения ... – Москва: Изд. книгопродавца А.Л. Васильева, 1885. – **55.**
- Цингер В.Я. Сборник сведений о флоре средней России ... – Москва : В Унив. тип. (М. Катков), 1885. – **120.**

1886

- Брандт А.Ф. Жизнь и смерть : попул. естеств.-ист. очерк … Харьков : Изд. кн. маг. Д.Н. Полуехтова, 1886. **– 1.**
- Краснов А. Гео-ботанические исследования в Калмыцких степях ... – Санкт-Петербург : Тип. А.С. Суворина, 1886. – **113.**
- Краснов А. Заметки о растительности Алтая. – Санкт-Петербург : [Тип. В. Демакова], 1886. – **115.**
- Маудсли, Генри. Наследственность в здоровье и в болезни … – Санкт-Петербург : Изд. А.Е. Рябченко, 1886. – **23.**
- Страсбургер, Эдуард. Краткий практический курс растительной гистологии … – Москва : Типо-литогр. И.Н. Кушнерева и К°, 1886. – **52.**
- Шмальгаузен Ив. Флора Юго-западной России ... – Киев : Тип. С.В. Кульженко, 1886. – **122.**

1887

- Браун М. Практическое руководство по анатомии животных **...** – Санкт-Петербург : Изд. К. Риккера, 1887. – **182.**
- Фаминцын А.С. Учебник физиологии растений. – Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1887. – **95.**

1888

- Бурцев И. Анатомия человека с указанием на микроскопическое строение **...** – Санкт-Петербург : Тип. И.Н. Скороходова, 1888. – **223.**
- Тимирязев К. Публичные лекции и речи. Из области физиологии растений. – Москва : Изд. Тип. А.А. Карцева, 1888. – **94.**

1889

- Гертвиг, Оскар. Учебник эмбриологии животных позвоночных и человека **...** – Одесса : Изд. М.М. Толстого, М.А. Шульгина, 1889. – **225.**
- Кауфман Н. Московская флора или описание высших растений ... – Москва : Тип. Е. Гербек, 1889. – **111.**
- Надсон, Георгий. Образование крахмала в хлорофиллоносных клетках растений из органических веществ. – [Санкт-Петербург, 1889]. – **81.**
- Палладин В. Влияние кислорода на распадение белковых веществ в растениях. – Варшава : Тип. К. Ковалевского, 1889. – **82.**

1890

- Петунников А. Иллюстрированное руководство к определению растений … – Москва : [Тип. А.И. Мамонтова], 1890. – **119.**
- Пешель, Оскар. Народоведение … – Санкт-Петербург : Изд. А.С. Суворина, 1890. – Вып. 1. – **13.**
- Порчинский И. Гусеницы и бабочки С.-Петербургской губернии ... – Санкт-Петербург : Тип. Тренке и Фюсно, 1890. – Ч. 2. – **196-200.**

- Сапожников В.В. Образование углеводов в листьях и передвижение их по растению : диссертация. – Москва : Тип. А. Фаворского и Н. Гер, 1890. – **91.**
- Хмелевский В.Ф. Материалы к морфологии и физиологии полового процесса у низших растений. – Харьков : Тип. В.С. Бирюкова, 1890. – **100.**
- Холодковский Н.А. Краткий курс энтомологии **...** – Санкт-Петербург : Тип. И.Н. Скороходова, 1890. – **206.**
- Шлехтендаль Д. Определитель насекомых, введение в их изучение ... – Москва : Тип. М.Г. Волчанинова, 1890. – **207.**

1891

- Бородин И.П. О кристаллических отложениях в листьях Anonaceae и Violarieae. – [Санкт-Перербург : Тип. В. Демакова, 1891]. – **62-63.**
- Краснов А.Н. Материалы для флоры Полтавской губернии ... – Харьков : В Унив. Тип., 1891. – **116.**
- Покорни. Общее землеведение . – Москва : Тип. А.И. Мамонтова и К°, 1891. – Ч. 3. **– 8.**
- Фаминцын А. Обзор ботанической деятельности в России за 1890 год ... – Санкт-Петербург : [Тип. Императ. АН], 1891. – **56.**
- Фурдуев В.П. Бактериология и агрономия ... – Харьков : Тип. А.Н. Гусева, бывш. В.С. Бирюкова, 1891. – **35.**
- Янушкевич А. Материалы для альгологии Харьковской губернии ... – Харьков : Тип. В.С. Бирюкова, 1891. – **123.**

1892

- Бородин И.П. О диффузном отложении щавелевого кальция в листьях. – [Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1892]. – **60.**
- Визнер Ю. Биология растений с приложением исторического очерка ботаники ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1892. – **41.**
- Ло-Бианко, Сальваторе. Методы консервирования морских животных **...** – Санкт-Петербург : Тип. Мор. М-ва, 1892. – **157.**
- Маевский П. Флора Средней России ... – Москва : Типо-литогр. Высочайше утвержденного Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1892. – **117.**
- Порчинский И. Гусеницы и бабочки С.-Петербургской губернии ... – Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1892. – Ч. 3. – **196-200.**
- Ставровский Л. Жизнь и солнце … – Харьков : Тип. К. Счасни, 1892. – **26.**

1893

- Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. ... – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Т-ва «Обществ. Польза» и Кº, 1893. – Т. 1. – **137.**
- Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. ... – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Т-ва «Обществ. Польза» и Кº, 1893. – Т. 2. – **138.**
- Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. ... – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Т-ва «Обществ. Польза» и Кº, 1893. – Т. 4**. – 139.**
- Варминг. Систематика растений ... – Москва : Кн. маг. Н.И. Мамонтова, 1893. – **68.**
- Жуковский В.И. Гигиена семьи и обиходной жизни. – Санкт-Петербург : Изд. Е. Евдокимова, 1893. – Т. 1. – **226.**

- Зорауэр Р. Физиология растений для садовников ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1893. – **77.**
- Порчинский И. Гусеницы и бабочки С.-Петербургской губернии ... – Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1893. – Ч. 4. – **196-200.**
- Тимирязев К. Земледелие и физиология растений. I ... – Москва : [Типо-литогр. Высочайше утвержденного Т-ва И.Н. Кушнерев и Кº], 1893. – **92-93.**
- Тимирязев К. Земледелие и физиология растений. II ... – Москва : [Типо-литогр. Высочайше утвержденного Т-ва И.Н. Кушнерев и Кº], 1893. – **92-93.**
- Хорват, Алексей. К учению о корневой силе ... – Казань : Типо-литогр. Императ. Ун-та, 1893. – **97.**

1894

- Бородин И.П. Протоплазма и витализм ... – Санкт-Петербург : Тип. И.Н. Скороходова, 1894. – **64.**
- Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. ... – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Т-ва «Обществ. Польза» и Кº, 1894. – Т. 5. – **140.**
- Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных : в 10 т. ... – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Т-ва «Обществ. Польза» и Кº, 1894. – Т. 6. – **141.**
- Вотчал Е.Ф. Учение о микроорганизмах: (микробиология) … – [Ново-Александрия, 1894–1896]. – **2-3.**
- Вотчал Е.Ф. Частная морфология и физиология бродильных организмов … – [Ново-Александрия, 1894–1896]. – **2-3.**
- Гертвиг, Оскар. Клетка и ткани: основы общей анатомии и физиологии ... – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера, 1894. – **28.**
- Золотарев П.П. Флора теплиц, оранжерей, садов и огородов ... – Москва : Тип. Э. Лисснера и Ю. Романа, 1894. – **109.**
- Краснов А.Н. Ботанико-географический очерк Полтавской губернии ... – Санкт-Петербург : Тип. Е. Евдокимова, 1894. – **112.**
- Роменс Д.Д. Наследственность ... – Санкт-Петербург : Изд. М.М. Ледерле и Кº, 1894. **– 25.**
- Сапожников В.В. Белки и углеводы зеленых листьев, как продукты ассимиляции. – Томск : Типо-Литогр. П.И. Макушина, 1894. – **90.**
- Силантьев А.А. Фауна Падов, Имения В.Л. Нарышкина Балашовского уезда … – Санкт-Петербург : Тип. Е. Евдокимова, 1894. – **186.**
- Фаминцын А. Обзор ботанической деятельности в России за 1892 год ... – Санкт-Петербург : [Тип. Императ. АН], 1894. – **57.**

1895

- Белоусов Н. К физиологии актиний. – Харьков : Тип. Зильберберга, 1895. – **133.**
- Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных ... – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Т-ва «Обществ. Польза» и Кº, 1895. – Т. 7. – **142.**
- Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных ... – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Т-ва «Обществ. Польза» и Кº, 1895. – Т. 8. – **143.**
- Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных ... – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Т-ва «Обществ. Польза» и Кº, 1895. – Т. 9. **– 144.**

- Корневэн К. Ядовитые растения и отравления, ими причиняемые ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1895. –**228.**
- Маевский П. Флора средней России ... – Москва : Типо-литогр. Высочайше утвержденного Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1895. – **118.**
- Палладин В.И. Анатомия растений ... – Харьков : Тип. А. Дарре, 1895. – **102-104.**
- Палладин В.И. Физиология растений ... – Харьков : Тип. А. Дарре, 1895. – **102-104.**
- Палладин В.И. Физиология растений ... – Харьков : Тип. А. Дарре, 1895. – **83.**
- Прянишников Д. О распадении белковых веществ при прорастании. – Москва : Типо-литогр. Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1895. – **85.**
- Ротерт В. Курс анатомии растений ... – Казань : Тип. Императ. Ун-та. 1895. – **88-89.**
- Фаминцын А. Обзор ботанической деятельности в России за 1893 год ... – Санкт-Петербург : [Тип. Императ. АН], 1895. – Год 4-й – **58.**

1896

- Бородин И.П. Процесс оплодотворения в растительном царстве **...** – Санкт-Петербург : Тип. И.Н. Скороходова, 1896. – **65.**
- Брэм, Альфред Эдмунд. Жизнь животных **...** – Санкт-Петербург : Изд. Высочайше утвержд. Т-ва «Обществ. Польза» и Кº, 1896. – Т. 10. – **145.**
- Вильконский Ф.В. Орнитологическая фауна Аджарии, Гурии и северо-восточной части Лазистана ... – Москва : Унив. тип., 1896. – **185.**
- Дарвин, Чарльз. Изменение животных и растений в домашнем состоянии **...** – Санкт-Петербург : Тип. А.А. Пороховщикова, 1896. – **20.**
- Жиро П. Общества у животных ... – Москва : Высочайше утвержд. Т-во «Печатня С.П. Яковлева», 1896. – **150.**
- Каменский С.Н. Таблицы для определения позвоночных животных ... – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберга, 1896. – Вып. 1. – **209-210.**
- Каменский С.Н. Таблицы для определения позвоночных животных ... – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберга, 1896. – Вып. 2. – **209-210.**
- Келлер К. Жизнь моря: животный и растительный мир моря **...** – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1896. – Т. 1, вып. 1–10. – **154.**
- Кузнецов Н. О витализме и материализме …– Юрьев : Тип. К. Матисена, 1896. – **7.**
- Landois L. Учебник физиологии человека со включением гистологии и микроскопической анатомии … – Б. м., [1896]. – **229.**
- Маршал, А. Мильнс. Лягушка ... – Москва : Типо-литогр. Высоч. утв. «Рус. Т-ва печ. и изд. дела», 1896. – **212.**
- Перье, Эдмон. Основные идеи зоологии в их историческом развитии ... – Санкт-Петербург : Тип. И.Н. Скороходова, 1896. – **159.**
- Шимкевич В. Наследственность и попытки ее объяснения … – Санкт-Петербург : Изд. Л.Ф. Пантелеева, 1896. – **27.**

1897

- Акинфиев И.Я. О растительных и преимущественно лесных зонах ... – Екатеринослав : Типо-литогр. Губерн. Правления, 1897. – **105.**
- Бобрецкий Н. Учебник зоологии ... – Киев : [Тип. Высочайше утвержд. Т-ва печат. Дела и торговли И.Н. Кушнерев и К°., Киев. отд-ние], 1897. – **134.**
- Бородин И.П. Краткий очерк микологии с указанием грибов ... – Санкт-Петербург : Типо-Литогр. А.Ф. Маркова, 1897. – **127.**
- Варгин В.Н. Питание и размножение растений. – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1897. – **67.**
- Варминг. Систематика растений ... – Москва : Кн. маг. Н.И. Мамонтова, 1897. – Ч. 1. – **69.**
- Вюильмен. Биология растений … – Москва : Тип. А.Г. Кольчугина, 1897. – **43.**
- Гайдуков Н. К морфологии и физиологии водоросли Porphyridium cruentum Naeg. – [Санкт-Петербург : Тип. М. Меркушева, 1897]. – **124.**
- Гофман К. Ботанический атлас по системе де-Кандоля ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1897. – **45.**
- Друммонд, Генри. Эволюция и прогресс человека … – Москва : Изд. кн. маг. М.В. Клюкина (комиссионер Императ. АН), 1897. – **22.**
- Зубашов Е.Л. Микро-биология брожения: технология питательных веществ ... – Харьков : Тип. А.И. Степанова, 1897. – **32.**
- Иванов, Леонид. Ботанические и почвенные исследования в Юрьевском и Суздальском уездах ... – Москва : [Унив. тип.], 1897. – **110.**
- Келлер К. Жизнь моря: животный и растительный мир моря ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1897. – Т. 1. – **155.**
- Мензбир М.А. Введение в изучение зоологии и сравнительной анатомии ... – Москва : Типо-литогр. Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1897. – **184.**
- Порчинский И. Гусеницы и бабочки С.-Петербургской губернии .... – Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1897. – Ч. 5. – **196-200.**
- Ротерт В. Курс анатомии растений ... – Казань : Тип. Императ. Ун-та, 1897. – **88-89.**
- Сент-Илер К. Элементарный курс зоологии … – Санкт-Петербург : Изд. Т-ва «Обществ. Польза», 1897. – **160.**
- Сомов Н.Н. Орнитологическая фауна Харьковской губернии ... – Харьков : Тип. А. Дарре, 1897. – **218.**
- Тарнани И.К. Уродливый гусь. – [Санкт-Петербург : Тип. А. Пороховщикова, 1897]. – **161-176.**
- Шмальгаузен Ив. Флора средней и южной России … – Киев : Типо-литогр. Высочайше утвержденного Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1897. – Т. 2. – **121.**

1898

- Вагнер К.К. Террариум. Устройство террариума, его население и уход за ним ... – Москва : Типо-литогр. К.Ф. Александрова, 1898. – **146.**

- Варминг. Систематика растений ... – Москва : Кн. маг. Н.И. Мамонтова, 1898. – [Ч. 2]. – **70.**
- Варпаховский Н.А. Определитель пресноводных рыб Европейской России. – Санкт-Петербург : Изд. А.С. Суворина, 1898. – **211.**
- Вилькомм М. Ботанический атлас **...** – Санкт-Петербург : Изд. Ф.А. Битепажа, 1898. – **42.**
- Грант-Аллен. Жизнь растений ... – Москва : Изд. маг. «Книжное Дело», 1898. – **72.**
- Дарвин, Чарльз. Собрание сочинений … – Санкт-Петербург : Склад изд. и кн. маг. для иногородних О.Н. Поповой, 1898. – Т. 1. – **16.**
- Жане, Поль. Произвольное зарождение и превращение видов …– Санкт-Петербург : Пар. тип. А.Л. Трунова, 1898. – **5.**
- Лёббок, Джон. Муравьи, пчелы и осы ... – Москва : Тип. Е. Гербек, 1898. – **195.**
- Палладин В.И. Физиология растений ... – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1898. – **84.**
- Палладин В.И. Физиология растений ... – Варшава : тип. Варшав. Учеб. Округа, 1898. – **102-104.**
- Сеченов И. Физиологические очерки. – Санкт-Петербург : Изд. О.Н. Поповой, 1898. – Ч. 1. – **230.**
- Силантьев А.А. Обзор мышеподобных млекопитающих Средней и Южной России ... – Санкт-Петербург : Тип. Е. Евдокимова, 1898. – **219.**
- Тарнани И.К. Аномалии в строении половых органов зеленой лягушки ... – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1898. – **161-176.**
- Тарнани И.К. Трехногий гусь ... – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1898. – **161-176.**
- Фабр. Инстинкт и нравы насекомых ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Маркса, 1898. – **203.**
- Эспинас А. Социальная жизнь животных **...** – Санкт-Петербург : Изд. Ф. Павленкова, 1898. – **178.**

1899

- Альбом картин по зоологии млекопитающих **...** – Санкт-Петербург : Тип. Книгоизд. Т-ва «Просвещение», 1899. – **130.**
- Антоневич Р.В. Бойня с санитарной точки зрения ... – Санкт-Петербург : Т-во «Печатня С.П. Яковлева», 1899. – **220.**
- Бок К.Э. Книга о здоровом и больном человеке ... – Санкт-Петербург : Изд. Ф.В. Щепанского, 1899. – Т. 1. – **221.**
- Брандт Э.К. Учебник анатомии домашних млекопитающих животных ... – Санкт-Петербург : Изд. журн. «Ветеринарная Б-ка», 1899. – Вып. 1. – **179-181.**
- Гофман К. Ботанический атлас по системе де-Кандоля … – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1899. – **46.**
- Günther C. Руководство бактериологии … – Саратов : Изд. переводчика [П.К. Галлера], 1899.– **31.**

- Дарвин, Чарльз. Собрание сочинений … – Санкт-Петербург : Кн. маг. и контора изд. О.Н. Поповой, 1899. – Т. 2. – **17.**
- Дарвин, Чарльз. Собрание сочинений … – Санкт-Петербург : Контора изд. и кн. маг. О.Н. Поповой, 1899–1900. – Т. 3. – **18.**
- Иверсен В.Э. Полная сельскохозяйственная зоология ... – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера, 1899. – Т. 1. – **151-152.**
- Иверсен В.Э. Полная сельскохозяйственная зоология ... – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера, 1899. – Т. 2. – **151-152.**
- Иверсен В.Э. Полная сельскохозяйственная зоология ... – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера, 1899. – Т. 2. – **153.**
- Краснов А.Н. География растений ... – Харьков : Тип. А. Дарре, 1899. – **114.**
- Паркер Т.Дж. Руководство к зоологии ... – Москва : Типо-литогр. Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1899. – Т. 2. – **158.**
- Порецкий С.А. Среди цветов ... – Москва : Тип. Т-ва И.Д. Сытина, 1899. – **51.**
- Кимминс К. Химия жизни и здоровья ... – Москва : Изд. М. и С. Сабашниковых, 1899. – **227.**
- Спенсер, Герберт. Сочинения … – Санкт-Петербург : Изд. СПб. АО печ. дела «Издатель», 1899. **– 11.**
- Шмальгаузен Ив. Краткий учебник ботаники … – Киев : Тип. Императ. Ун-та св. Владимира Н.Т. Корчак-Новицкого, 1899. – **59.**
- Эванс Э.П. Эволюционная этика и психология животных **...** – Санкт-Петербург : Тип. Т-ва «Обществ. Польза», 1899. – **177.**

1900

- Бёклей А. Победители в жизненной борьбе: великая семья позвоночных **...** – Москва : Изд. М. и С. Сабашниковых, 1900. – **131-132.**
- Бок К.Э. Книга о здоровом и больном человеке ... – Санкт-Петербург : Изд. Ф.В. Щепанского, 1900 – Т. 2. – **222.**
- Бородин И.П. Курс анатомии растений ... – Санкт-Петербург ; Москва : Изд. Т-ва М.О. Вольф, 1900. – **101.**
- Брандт Э.К. Учебник анатомии домашних млекопитающих животных ... – Санкт-Петербург : Изд. журн. «Ветеринарная Б-ка», 1900. – **179-181.**
- Видерсгейм. Строение человека с сравнительно-анатомической точки зрения ... – Москва : Изд. М. и С. Сабашниковых, 1900. – **224.**
- Визнер, Юл. Физиология растений ... – Москва : Изд. маг. «Книжное Дело», 1900. – **71.**
- Гертвиг, Оскар. Клетка и ткани: основы общей анатомии и физиологии . – Санкт-Петербург : Изд. К.Л. Риккера, 1900. – Т. 2. – **29.**
- Гофман М. Бактерии и дрожжи в сельскохозяйственной практике … – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1900. – **30.**
- Данилевский В.Я. Исследования над физиологическим действием электричества **...** – Харьков : Тип. и Литогр. Зильберберг, 1900. – Ч. 1. **– 4.**

- Делаж Ив. Наследственность ... – Москва : Тип. Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1900. – **21.**
- Дюваль М. Основы физиологии ... – Москва : Типо-литогр. Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, 1900. – **183.**
- Залесский В.К. Условия образования белковых веществ в растениях. – Харьков : Тип. А. Дарре, 1900. – **76.**
- Ильин М.Д. Организованные белки мышечного волокна … – Санкт-Петербург : «Т-во Худож. Печати», 1900. – **33.**
- Кайгородов, Дмитрий. О длинноногих и длинноносых птицах ... – Санкт-Петербург : Изд. А. Суворина, 1900. – **214.**
- Кант, Иммануил. Антропология … – Санкт-Петербург : Тип. П.П. Сойкина, 1900. – **12.**
- Кернер фон-Марилаун А. Жизнь растений … – Санкт-Петербург : Книгоизд. Т-во «Просвещение», 1900. – Т. 2. – **49.**
- Кожевников, Григорий. Материалы по естественной истории пчелы (Apis mellifera L.). – Москва : Унив. тип., 1900. – Вып. 1. – **193.**
- Ламперт К. Жизнь пресных вод: животные и растения пресных вод ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1900. – **156.**
- Любименко В.Н. О спящих почках. – [Санкт-Петербург : Тип. М. Меркушева, 1900]. – 7 с. – **79.**
- Мензбир М.А. Охотничьи и промысловые птицы ... – Москва : Типо-литогр. Товарищества И.Н. Кушнерев и Кº, 1900. – Т. 1. – **215.**
- Палладин В. Изменчивость растений на основании данных опыта ... – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – **24.**
- Палладин В.И. Курс ботаники, читанный на химическом отделении ... – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – **50.**
- Палладин В.И. Микробиология ... – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – **34.**
- Сикорский И.А. Сборник научно-литературных статей … – Киев ; Харьков : Южно-рус. Книгоизд-во Ф.А. Иогансона, 1900. – Кн. 5. – **231.**
- Талиев В.И. Руководство к сознательной гербаризации и ботаническим наблюдениям … – Санкт-Петербург : Тип. Ю.Н. Эрлих, 1900. – **54.**
- Тарнани И.К.Два утиных уродства ... – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – **161-176.**
- Тарнани И.К. «Кравчик» (Lethrus apterus Laxm) (биология, вред и борьба) ... – Варшава : в Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1900. – **161-176.**
- Тарнани И.К. О паразитах хрущей ... – Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1900. – **161-176.**
- Швейер А.В. Паразитические ресничные инфузории (энтопаразиты) … – Санкт-Петербург : Паровая скоропечатня Г.П. Пожарова, 1900. – **36.**

1901

- Бёклей А. Жизнь и ее дети: очерки животной жизни от амебы до насекомых ... – Москва : Изд. М. и С. Сабашниковых, 1901. – **131-132.**

- Дарвин, Чарльз. Собрание сочинений … – Санкт-Петербург : Изд-во и кн. маг. О.Н. Поповой, 1901. – Т. 4. – **19.**
- Тарнани И.К. О нахождении Haplotaxis gordioides ... – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1901. – **161-176.**
- Тарнани И.К. Личинка майского хруща (Melolontha vulgaris) и некоторые из ее паразитов ... – Санкт-Петербург : Тип. В. Демакова, 1901. – **161-176.**
- Тарнани И.К. Нематоды (нитчатые черви) ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1901. – Т. 5. – **161-176.**
- Тарнани И.К. Паразиты майского хруща (Melolontha vulgaris F.) ... – [Санкт-Петербург : Тип. Императ. АН, 1901]. **– 161-176.**
- Tarnani I. Über die Thelyphoniden aus den sammlungen einiger Russischer museen ... – St. Petersburg, 1901. – **161-176.**

1902

- Бородин И.П. Эпидермины у Лютиковых. – Санкт-Петербург : Тип. Меркушева, 1902. – **62-63.**
- Брандт Э.К. Учебник анатомии домашних млекопитающих животных ... – Санкт-Петербург : Изд. журн. «Ветеринарная Б-ка», 1902. – **179-181.**
- Мензбир М.А. Охотничьи и промысловые птицы Европ. России и Кавказа ... – Москва : Типо-литогр. Т-ва И.Н. Кушнерев и Кº, 1902. – Т. 2. – **216.**
- Тарнани И.К. Новая теория проникновения личинки бычачьего овода ... – [Ярославль : Типо-литогр. Э.Г. Фальк, 1902]. – **161-176.**
- Тарнани И.К. Оводы ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1902. – Т. 6. – **161-176.**
- Тарнани И.К. Птицы в сельском хозяйстве ... – Санкт-Петербург : Изд. А.Ф. Девриена, 1902. – Т. 7. – **161-176.**

1903

- Тарнани И.К. Насекомые, вредные для плодоводства и огородничества ... – Варшава : Тип. Варшав. Учеб. Округа, 1903. – **161-176.**

1904

- Геккель Э. Красота форм в природе : 100 таблиц с описат. текстом ... – Санкт-Петербург : Книгоизд. Товарищество «Просвещение», [1904?]. – **147.**

ПЕРЕЛІК ТИПОГРАФІЙ І ВИДАВЦІВ ЗА МІСТАМИ

Варшава

Тип. Варшав. Учеб. Округа *(Краковское Предместье, № 3)* – **24, 34, 50, 84, 102-104, 161-176**

Тип. К. Ковалевского (*Королевская, № 29*) – **82**

Екатеринослав

Типо-литогр. Губерн. Правления – **105**

Казань

Тип. Императ. Ун-та –**88-89**

Типо-литогр. Императ. Ун-та – **97**

Киев

Тип. Императ. Ун-та св. Владимира Н.Т. Корчак-Новицкого – **59**

Тип. С.В. Кульженко (*Ново-Елис. ул., с. д. № 4)* – **122**

Типо-литогр. Высочайше утвержденного Товарищества И.Н. Кушнерев и К° в Москве, Киев. отд-ние (*Бибиковский бульвар, дом № 8Б*) – **121, 134**

Южно-рус. Книгоизд-во Ф.А. Иогансона (*угол Крещат. и Прорезной, 1; Крещатик, № 37*) – **231**

Москва

Высочайше утвержд. Товарищество «Печатня С.П. Яковлева» (*Петровка, Салтык. Пер., дом Товарищества, № 9*) **– 150**

Изд. Братьев Салаевых (*Никольская ул.*) – **47, 48**

Изд. кн. маг. М.В. Клюкина (комиссионер Императ. АН) *(Моховая, д. Бенкендорф)* **– 22**

Изд. кн. торговли «Коммиссіонеръ» (*здание Императ. Моск. Ун-та*) – **74**

Изд. книгопродавца А.Л. Васильева – **55**

Изд книгопродавца А.И. Глазунова – **6**

Изд. книгопродавца С.И. Леухина – **44**

Изд. литогр. Безперчего и Комп. **– 188-190**

Изд. маг. «Книжное Дело» (*Моховая, д. Бенкендорф*) – **71, 72**

Изд. поставщиков Его Императорского Величества Товарищества М.О. Вольф (Изд. книгопродавца-типографа М.О. Вольфа) *(Кузнецкий Мост, № 12; Кузнецкий Мост, дом Рудакова)* – **101, 187**

Изд. Тип. А.А. Карцева (*Покровка, д. Егорова*) – **94**

Тип. М.Г. Волчанинова (*Б. Черныш. пер., д. Пустошкина, против Английской церкви*) – **207**

Тип. Е. Гербек *(2-я Мещанская, 26)* – **111, 195**

Тип. В. Готье (*на Кузнецк. м., д. Торлецкого*) – **40**

Тип. В. Грачева и Комп. *(у Пречистенских ворот, д. Миляковой)* **– 6, 37**

Тип. А.Г. Кольчугина (*Волхонка, д. Воейковой*) – **43**

Тип. Э. Лисснера и Ю. Романа *(Воздвиженка, Крестовоздвиженский пер., д. Лисснера)* – **109**

Тип. А.И. Мамонтова и К° (Кн. маг. Н.И. Мамонтова, Товарищество тип. А.И. Мамонтова) *(Леонтьевский переулок, д. Мамонтова)* – **8, 68, 69, 70, 119, 131-132, 224**

Тип. С. Орлова (*Большая Кисловка, д. Архипова*) – **44, 48**

Тип. Ив. Ив. Смирнова (*Кудрино, собств. дом*) – **74**

Тип. Товарищества И.Д. Сытина – **51**

Тип. А. Фаворского и Н. Гер (*Петровка, д. Харитова, бывш. Лазарик*) – **91**

Типо-литогр. К.Ф. Александрова (*Арбат, близ Арбатских ворот, д. Платонова*) – **146**

Типо-литогр. Высоч. утв. «Рус. Товарищества печ. и изд. дела» Сабашниковых (Изд. М. и С. Сабашниковых) (*Чистые пруды, собств. д.*) – **131-132, 212, 224, 227**

Типо-литогр. Высочайше утвержденного Т-ва И.Н. Кушнерев и К° (Тип. Т-ва И.Н. Кушнерев и К°, Типо-литогр. Товарищества И.Н. Кушнерев и К°, Типо-литогр. И.Н. Кушнерева и К°) *(Пименовская ул., собств. дом)* – **21, 52, 85**, **92-93, 117, 118, 158, 183, 184, 215, 216**
Унив. тип. (*Страстной бульвар*) **– 110, 185, 193**
Унив. тип. (М. Катков) **– 120, 192**
Ново-Александрия – **2-3**
Одесса
Изд. книгопродавца Г. Шлейхера – **53, 208**
Изд. М.М. Толстого, М.А. Шульгина – **225**
Тип. «Одесского Вестника» *(Екатерининская ул., дом Бубы)* – **99**, **126**
Тип. Ульриха и Шульце (*Красный пер., дом Шварца, № 8*) – **87**
Тип. А. Шульце *(Ланжероновская ул., дом Карузо, № 36)* – **53, 225, 208**
Санкт-Петербург – 81, 106, 161-176
Гос. Тип. – **15**
Изд. Ф.А. Битепажа – **42**
Изд. Высочайше утвержд. Товарищества «Обществ. Польза» и Кº (Тип. Товарищества «Общественная Польза», Изд. Товарищества «Обществ. Польза» *(Большая Подъяческая, № 39; по Мойке, у Круглого рынка, № 5)* – **38, 96, 107, 108, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 160, 177, 191, 201-202, 204**
Изд. А.Ф. Девриена – **30, 41, 45, 46, 67, 77, 154 155. 156, 161-176, 228**
Изд. М.З. Комарова – **15**
Изд. М.М. Ледерле и Кº – **25**
Изд. А.Ф. Маркса *(Ср. Подъяческая, № 1)* – **203**
Издание А. Мюнкса – **191**
Изд. Ф. Павленкова – **54, 178**
Изд. Л.Ф. Пантелеева – **27**
Изд. И.И. Паульсона – **205**
Изд. Н.П. Полякова – **9-10**
Изд. О.Н. Поповой (Склад изд. и кн. маг. для иногородних О.Н. Поповой) (*Невский пр., № 54*) – **16, 17, 18, 19**, **230**
Изд. К.Л. Риккера *(Невский проспект, 14)* – **28, 29, 151-152, 153, 182, 232**
Изд. А.Е. Рябченко – **23**
Изд. СПб. АО печ. дела «Издатель» (*Невский пр., № 68-40*) **– 11**
Изд. А.С. Суворина (Тип. А.С. Суворина) (*Эртелев пер., д. 11-12*) – **13, 23, 113, 194, 213, 211, 214**
Изд. журн. «Ветеринарная Б-ка» – **179-181**
Изд. журн. «Мир божий» **– 65**
Изд. поставщиков Его Императорского Величества Товарищества М.О. Вольф (Изд. книгопродавца-типографа М.О. Вольфа, Тип. Б.М. Вольфа) *(Гостинный двор, № 18-20; Фонтанка, 59)* – **16, 17, 101, 187**
Изд. Ф.В. Щепанского (*Невский пр., № 34*) – **221, 222**
Коммерч. Скоропечатня «Евгения Тиле преемн.» (*Благовещ. пл., № 5*) – **45, 46**

Пар. тип. А.Л. Трунова (*Калашниковск. просп., 11-13*) – **5**
Паровая скоропечатня Г.П. Пожарова (*Загородный пр., 8*) – **36**
«Славянская печатня» (И.В. Вернадского) (*Гороховая ул., д. № 46*) **– 217**
Тип. Э. Арнгольда (*Литейн., 59*) – **179-181**
Тип. В.С. Балашева и К° (Тип. «В.С. Балашев и К°») *(Фонтанка, 95)* – **77, 154, 155, 156**
Тип. В. Безобразова и Комп. (*Вас. Остр., 8 линия, № 45*) **– 196-200, 205, 213, 211**
Тип. И. Гольдберга (*Екатерининский кан., д. № 94*) – **16, 17, 18, 19, 28**
Тип. Э. Гоппе *(Вознесенский пр., № 53)* – **30, 182**
Тип. В.Ф. Демакова *(Новый пер., д. № 7)* – **9-10, 39, 60, 61, 62-63, 66, 67, 80, 115, 161-176, 228**
Тип. Е.А. Евдокимова *(Б. Итальянская, № 11)* – **112, 178, 186, 219, 226**
Тип. Императ. АН *(Васильев Остров, 9 л., № 12)* – **56, 57, 58, 95, 98, 161-176, 196-200**
Тип. В. Киршбаума (*д. М-ва Фин., на Дворц. площ.*) – **41**
Тип. Книгоизд. Товарищества «Просвещение» (Книгоизд. Товарищество «Просвещение») *(7 рота, собств. дом № 20; Фонтанка, 52)* – **49, 130, 147**
Тип. М-ва Путей Сообщения (Высочайше утвержд. Товарищества И.Н. Кушнерев и К°) *(Фонтанка, 117)* – **27**
Тип. М. Меркушева (*Невский пр., № 8*) – **62-63, 79, 124**
Тип. Миллера (*по Екатерининскому каналу, д. № 107*) – **135-136**
Тип. Мор. М-ва (*в Главном Адмиралтействе*) – **157**
Тип. А.А. Пороховщикова *(Гороховая ул., № 12; Бассейная ул., 3-5)* – **18, 20, 161-176**
Тип. Рюмина и Комп. **– 14**
Тип. И.Н. Скороходова (*Надеждинская, 43*) – **64, 65, 159, 206, 223, 230**
Тип. П.П. Сойкина *(Стремянная, 12)* – **12, 25**
Тип. М.М. Стасюлевича *(Васильєв Остров, 5 л., д. 28)* – **42, 129, 149, 151-153**
Тип. Тиблена и К° (Н. Неклюдова) (*8 линия, дом № 25*) **– 135-136**
Тип. Я. Трей (*Разъезжая, 43*) – **29**
Тип. Тренке и Фюсно (*Максимилиановский пер., д. № 13*) – **196-200**
Тип. Ю.Н. Эрлих *(Садовая, № 9)* – **54**
Типо-Литогр. А.Е. Ландау (*Площ. Больш. Театра, № 2*) – **232**
Типо-Литогр. А.Ф. Маркова (*Невский пр., № 34*) – **127**
Типо-Литогр. С.В. Шепердсон (*Вас. Ост., 1 лин., № 24*) – **125**
Товарищество «Печатня С.П. Яковлева» (*2-я Рождественская ул., д. 7*) **– 220**
Товарищество тип. А.И. Мамонтова *(Леонтьевский пер., д. Мамонтова*) – **131-132**
Т-во Худож. Печати (*Английский, 28*) – **33, 221, 222**

Саратов

Изд. переводчика [П.К. Галлера] – **31**
Типо-Литогр. Ф.М. Киммель – **31**

Томск
Типо-Литогр. П.И. Макушина (*Магистратская, 4*) – **90**
Харьков
Изд. кн. маг. Д.Н. Полуехтова – **1**
Паровая Тип. и Литогр. Зильберберг (Тип. и Литогр. Зильберберга, Тип. М.Ф. Зильберберга) *(Рыбная ул., д. 25, д. 30*) – **1, 4, 133, 209-210**
Тип. В.С. Бирюкова (*Рыбная ул., д. № 30*) – **100, 123**
Тип. И.Д. Гинзбурга – **78**
Тип. А.Н. Гусева, бывш. В.С. Бирюкова (*Рыбная, № 30*) – **35**
Тип. А. Дарре *(Московская ул., д. № 19; Рыбная ул., № 28*) – **76, 83, 102-104, 218, 114**
Тип. А.И. Степанова– **32**
Тип. К. Счасни (*Сумская ул., д. № 1-й*) – **26**
Унив. Тип. – **73, 74, 86, 116, 128**
Южно-рус. Книгоизд-во Ф.А. Иогансона (*Московская ул., дом Тихонова*) – **231**
Юрьев
Тип. К. Матисена – **7**
Ярославль
Типо-литогр. Э.Г. Фальк – **161-176**

ПОКАЖЧИК ПРОВЕНІЄНЦІЙ

БІБЛІОТЕКИ УСТАНОВ

Императорский Харьковский Университет:

- Библиотека Императорского Харьковского Университета *(печатка)* – **15**
- Агрономический Кабинет Императорского Харьковского Университета *(печатка)* – **26, 32, 55, 75, 76, 82, 85, 87, 94, 95, 112, 126, 153, 158, 193, 206, 208, 228**
- «Агрон. Лабор.» («Агр. Лаб. И.Х.У.») *(штамп на корінці палітурки)* – **71, 75,** 77, **92-93, 94, 102-104**, **158, 206**
- Агрон. лаборат. № 2046 *(напис)* – **59**

Коммунистический Университет им. тов. Артема:

- Библиотека Коммунистического Университета им. тов. Артема *(печатка)* – **8, 13, 14, 52, 118, 135-136, 150, 182, 220, 221, 222**, **229, 230**
- Бібліотека Комуністичного Університету ім. т. Артема *(печатка)* – **4, 38, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 156, 177**
- Бібліотека Всеукраїнської Вищої Комуністичної Сільськогосподарської Школи ім. тов. Артема (Бібліотека В.К.С.Г.У. ім. Артема, Бібліотека Вищої Комуністичної Сільськогосподарської Школи ім. тов. Артема) *(печатка*) – **6, 9-10, 11, 12, 25, 41, 55, 88-89, 96, 109, 122**
- Бібліотека У.К.С.Г.У. ім. тов. Артема *(печатка)* – **37, 56, 57, 58, 226, 232**

Ново-Александрийский Институт Сельского Хозяйства и Лесоводства (нині – ХНАУ ім. В.В. Докучаєва):

- Библиотека Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства *(печатка)* – **16, 17, 19, 24, 37, 41, 68, 84, 99, 102-104, 107, 108, 111, 127**
- Учебно-вспомогательная библиотека студентов Ново-Александрийского института *(печатка)* – **30, 50, 69, 70, 71, 86, 101, 114, 121, 127, 134, 151-152, 184**
- Библиотека Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Ново-Александрия Люблинской губ. *(печатка)* – 53
- «ИСХЛ» *(штамп на корінці палітурки)* – **68**
- Ботанический кабинет Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства *(печатка)* – **47, 53, 120**
- «Ботанический кабинет Ново-Александрийского Института» *(напис)* – **53**
- Зоологический Кабинет Институт С.Х. и Л. Ново-Александрия *(штамп)* – **36, 137, 139, 140, 142, 143, 206, 211, 212**
- «Зоол. Кабинет Новоалекс. Института» *(рукописний власницький запис)* – **224**
- Кабинет частного земледелия. Институт сельского хозяйства и лесоводства. Харьков *(печатка)* – **53**
- Минералогический кабинет Ново-Александрийского Института Сельского Хозяйства и Лесоводства. Харьков» *(печатка)* – **129, 149**
- Студенческий кружок «CONCORDIA» (студентський гурток «CONCORDIA») *(печатка)* – **47, 50, 84**
- «В даръ отъ проф. Ин-та С.П. Попова» *(напис)* – **41**
- «Даръ Г…» *(напис)* – **15**
- «Дар студ. Назарова Н. Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке. Харьков. 10/I–25 г.» *(штамп)* – **2-3**
- «Даръ студентки Марии Николаевны Папудогло Учебно-вспомогательной студенческой библиотеке Марта 9 дня 1922 г.» *(штамп)* – **71**
- «Передано в Студ. Уч.-Вспом. Б-ку» *(напис)* – **41**
- «Полупан взамен утерянной Иванова Систематика растений» *(напис)* – **179-181**

Харківський зерновий інститут:

- Фундаментальна бібліотека Харківського інституту зернових культур *(печатка)* – **42, 44, 130, 207**
- Фундаментальна бібліотека Харківського зернового інституту *(печатка)* – **45, 46, 101, 137, 139, 140, 142, 143, 187, 192, 206, 207, 211, 212, 224**

Харьковский Женский Университет, учрежденный Обществом Трудящихся Женщин:

- Агрономическая Лаборатория Харьковского Женского Университета, учрежденный Обществом Трудящихся Женщин *(печатка*) – **73**

Харьковский Коммерческий Институт:

- Библиотека Харьковского Коммерческого Института *(печатка*) – **13, 22, 155**

Харьковское 2-е реальное училище:

- Библиотека Харьковского 2-го реального училища *(печатка*) – **18, 54, 146, 195, 213, 214**
- Ученическая библиотека Харьковского 2-го реального училища *(печатка)* – **43, 67, 72, 205**
- «Б.2.Х.Р.У.» *(штамп на корінці палітурки)* – **18, 72, 146, 195, 205**

Центральная Партийная Школа при Ц.К.К.П.У:

- Библиотека Центральной Партийной Школы при Ц.К.К.П.У *(печатка*) – **9-10, 114, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 156, 215, 216, 231**

Інші бібліотеки:

- «Б.Ж.П. или О.» *(штамп на корінці палітурки)* – **71**
- Библиотека Бахмутской Окружной Совпартшколы имени Октябрьской революции *(печатка)* – **226**
- Бібліотека Харківського Інженерно-Економічного Інституту Зернового Господарства *(печатка)* – **49**
- Библиотека Чугуевского юнкерского училища *(ярлик на корінці палітурки)* – **106**
- Библиотека Экспедиционного Отд. Агитацион…Управ.?» *(печатка)* – **106**
- «Библиотечный совет Городской читальни в пам. Н.А. Лейкина» *(печатка)* – **65**
- «ВПШ» *(штамп на корінці палітурки)* – **38**
- Вищі Сільськогосподарські курси. Народний Комісаріят Земельних Справ У.С.Р.Р. *(печатка)* – **6, 41**
- Дебалцевская Усовпартшкола имени Октябрьской революции *(печатка)* – **226**
- «Кабинетъ городского и земского дела» *(штамп)* – **220**
- Курсы по семенному делу Харьковского Областного Сельскохозяйственного Союза Кооперативов *(печатка)* – **6, 25, 37, 41, 55, 88-89, 96, 109, 122**
- «Р.С.Ф.С.Р. Н.К.П. Институт Гражданских Инженеров. Клуб» *(печатка)* – **49**
- Харьковское Общество Сельского Хозяйства и Сельскохозяйственной Промышленности *(печатка)* – **95**
- Центральная сельскохозяйственная библиотека Н.К.З. *(печатка)* – **128**

ОСОБИСТІ БІБЛІОТЕКИ

- «А.Б.» *(штамп на корінці палітурки)* – **41**
- «А.Щ.» *(штамп)* – **179-181**
- «Евгений Алексеевичъ Базилевичъ» («Е.А.Б.») *(штамп особистої бібліотеки)* – **102-104**
- «А. Бирнбаумъ» *(власницький штамп)* – **84**

▪«Ал. Болтинъ» *(власницький автограф, штамп на корінці палітурки)* – **88-89**, **114**
▪Власницький автограф – **1, 42, 82, 101, 191**
▪«Г.М.А.» *(власницький штамп)* – **16, 17, 19**
▪«HENRYK GOLCZ Nowo-Aleksandrya (Pulawy) hotel "Brystol" № 20 gub. Lubelska» *(власницький штамп)* – **84**
▪«В. Данилевичъ» *(власницький автограф)* – **37**
▪«М. Дмитриева» («М.А.Д.») *(власницький автограф, штамп)* – **59**
▪«НДорофеевъ» («Н.Д.»Ю, «ND») *(власницький автограф, штамп)* – **99, 102-104, 127, 218**
▪Екслібрис – **38**
▪«Еленкинъ» *(власницький автограф)* – **124**
▪«А. Зайкевичъ» (А.Е. Зайкевичъ) *(власницький автограф, екслібрис)* – **31**, **115, 116**
▪«И.Г.» *(власницький штамп)* **– 15**
▪«Изъ книг А.С. Гуманского» *(рукописний екслібрис)* – **140**
▪«Изъ книгъ Ал. Даниловича» *(власницький автограф)* – **9-10**
▪«Изъ книгъ С.К. Запорожцева» («С.К.З.») *(екслібрис, штамп)* – **39**
▪«Бібліотека Ф. Заусайлова» *(штамп особистої бібліотеки)* – **191**
▪«Из книг ЯЖурова № 126» *(рукописний екслібрис)* – **16, 17**
▪«Григорий Петровичъ Кривопусковъ» *(власницький штамп)* – **6**
▪«Леонтий Кривцун(?)» *(власницький автограф)* – **41**
▪«Леваковский?» *(власницький автограф)* – **148**
▪«Илья Макарьевичъ Марченко» *(екслібрис)* – **226**
▪«Н.Б.» *(штамп на корінці палітурки)* – **212**
▪«Н. Назаров. 1922 г.» *(власницький автограф)* – **2-3**
▪«ВНиколаев» (власницький автограф) – **160**
▪«Михаилъ Новаковский» *(власницький автограф)* – **47**
▪«П.С.» *(штамп на корінці палітурки)* – **37**
▪«Николай Августовичъ Ратти» («Н.А.Р.») *(власницька печатка)* – **96**
▪«С.В.О.» *(штамп на корінці палітурки)* – **37**
▪«Савримовичъ» *(рукописний власницький напис)* – **230**
▪«АСоколовский» *(власницький автограф)* – **102-104**
▪«Есаул Сув… 5 сент. 1860» *(власницький автограф)* – **37**
▪«Н. Сторожневский [Сторожевский?]. 1 октября 1900» *(власницький автограф)* – **78**
▪«Сцефановского. 15/X.01» *(власницький автограф)* – **38**
▪«Д-ръ Валерий Ивановичъ Талиевъ» («И.К.Т.»)*(штамп)* – **28, 29, 196-200, 211**
▪«ИКТарнани» *(власницький автограф)* – **159, 196-200**
▪«Докторъ Николай Николаевичъ Филипповъ» *(штамп особистої бібліотеки)* – **232**
▪«В.В. Яновский. Лаборант кафедры общего земледелия. 21/VIII. 53 г.» *(власницький автограф)* – **45, 154**

ДАРЧІ НАПИСИ

- «Дорогой моей дочери Инне Бородиной отъ отца и автора» – **64**
- «Дорогому Владимиру Андреевичу Траншелю от автора» – **7**
- «Многоуважаемому Вл. Ник. Любименко автор» – **90, 91**
- «Многоуважаемому Владимиру Николаевичу Любименко от автора, увы уже не студента… 1914. XII/6» – **81**
- «Владимиру Николаевичу Любименко от автора. 25/XI. 1900» – **33**
- «Владимиру Николаевичу Любименко на добрую память от автора» – **110**
- «Многоуважаемому Анастасию Егоровичу Зайкевичу на память отъ автора» – **116**
- «Многоуважаемому профессору Анастасию Георгиевичу Зайкевичу от автора» – **76, 123**
- «Многоуважаемому профессору Анастасию Егоровичу Зайкевичу съ глубоким почтением автора» – **113**
- «Многоуважаемому профессору Анастасию Егоровичу Зайкевичу съ глубочайшим почтением автора» – **115**
- «Многоуважаемому Ивану Константиновичу Тарнани на добрую память от автора» – **36**
- «Многоуважаемому Ивану Константиновичу Тарнани на память от автора» – **196-200, 209-210**
- «Многоуважаемому Л.В. Ходскому отъ автора» – **62-63**
- «Многоуважаемому Николаю Александровичу Степанову въ знакъ памяти отъ автора» – **66**
- «Многоуважаемому Николаю Евдокимовичу Дорофееву от автора» – **24, 34, 99**
- «Многоуважаемому Феодору Васильевичу Лебединскому в знакъ памяти отъ автора» – **185**

КНИЖКОВІ МАГАЗИНИ

- «Книжная торговля А.С. Кетлеровой въ Харькове» *(печатка)* – **109**
- «Книжный и музыкальный магазин Леона Идзиловского в Киеве, Крещатик, № 29» *(печатка)* – **5**
- Книжный магазинъ И.Н. Иогансонъ Харьковъ, Московская ул., № 19 *(печатка)* – **43**
- «Книжный магазинъ Л. и Н. Иогансонъ» *(печатка)* – **205**
- «Книжный магазин Ф.А. Иогансона в Киеве с 1874 г.» *(печатка)* – **72, 213**
- «Книжный магазинъ Ф.А. Иогансонъ въ Харькове» *(печатка)* – **18, 67, 195**
- «Книжный магазин … Попова. Книги по вспомогательным знаниям. Крещатик» (печатка) – **160**
- «Книжный магазин В.А. Просяниченко. Киев» *(печатка)* – **50**
- «Книжный магазинъ В.С. Савчука. Житомиръ» *(печатка)* – **139**
- «Книжный магазинъ В.С. Савчука. Житомиръ съ 1881 г. Комиссионеръ дирекций училищъ Волынской губернии» *(печатка)* – **194**

- «Книжный магазинъ Братьевъ СалаевыхЪ. Мясницкая. Домъ Кн. Гагариной въ Москве» *(печатка)* – **135-136**
- «Книжный магазинъ В. Эриксонъ. Санктъ-Петербургъ» *(печатка)* – **52**
- «Московский Книжный Магазин в Киеве» *(печатка)* – **217**
- «Облкнигокультторг гор. Харьков. Магазин № 3. Дата 1/X.1947. Цена 75 руб.» *(печатка)* – **207**
- «Облкнигокультторг. Магазин № 3. Цена 25 руб. 28/IX.1944» *(печатка)* – **130**
- «Переплетная и линевальня при книжном магазине А.И. Попова в Н. Новгороде» *(ярлик)* – **20**
- «Переплетчикъ Беня Эстерманъ» *(ярлик)* – **119**
- «Ровенский переплетчикъ Пейсахъ Райзъ» *(штамп)* – **194**
- «Русская Книжная Торговля В.А. Просяниченко. Киев, дом фундуклеевской Женской Гимназии» *(печатка)* – **227**
- «Укркниготорг. Книгарня № 3. Харків» *(печатка)* – **42**
- «Укркниготорг. Книгарня № 3. Харків. Цена 100 руб. Отсутствуют 39 таблиц» *(печатка)* – **46**
- «”Школьный мир” в Новочеркасске» *(печатка)* – **50**

<u>ІНШІ ПРОВЕНІЄНЦІЇ:*</u>

- *Авторські виправлення* – **161-176**
- «Александр Федорович Баталин (Некролог)» *(вирізка з газети за 1896 р.)* – **45**
- *Численні читацькі помітки* – **1, 2-3, 37, 47, 50, 59, 84, 97, 101, 102-104, 112, 127, 134, 159, 184, 187, 192, 208, 223, 225, 229**
- *Читацькі помітки* – **13, 14, 41, 53, 64, 82, 85, 92-93, 148, 188-190, 232**

***Провенієнція** (лат. іменник «походження» від дієслова «provenire» – «виникати, виходити, відбуватися, знаходитися») – у книгознавстві вкладні та власницькі записи (авторські помітки, дарчі написи та ін.) і позначки на книзі, що свідчать про походження та приналежність документа (книги), визначають історію володіння певних осіб та інституцій цією книгою, які були зроблені від руки або у вигляді книжкових знаків (екслібриси, суперекслібриси, печатки, наклейки тощо).*

Провенієнції цікавлять книгознавців і бібліотекознавців з точки зору своєї інформативності та документальності записів (позначень), які постають, іноді, визначним і єдиним чинником для реконструкції втрачених на сьогодні чи розпорошених книгозбірень.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА

1. Баренбаум И.Е. История книги : учебник / И.Е. Баренбаум. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Книга, 1984. – 248 с.
2. БСЭ : [в 30 т.] / гл. ред. А.М. Прохоров. – 3-е изд. – Москва : Сов. энциклопедия, 1970–1978. – 30 т.
3. Про затвердження Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання : наказ Міністерства культури України від 14 черв. 2016 р., № 437 ; зареєстрована в Міністерстві юстиції України 08 лип. 2016 р., № 936/29066 [Електронний ресурс]. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16#Text (дата звернення: 29.11.2020).
4. Клепиков С.А. Филиграни и штемпели на бумаге русского и иностранного производства XVII–XX вв. / С.А. Клепиков. – Москва : Изд-во Всесоюз. книжной палаты, 1959.
5. Книговедение : энциклопедический словарь / ред. коллегия : Н.М. Сикорский (гл. ред.) и др. – Москва : Сов. энциклопедия, 1982. – 664 с. : ил.
6. Ковальчук Г.І. Книжкові пам’ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах : монографія / Г.І. Ковальчук. – Київ : НБУВ, 2004. – 644 с.
7. Ковальчук Г.І. Теорія та практика роботи з рідкісними й цінними книгами / Г.І. Ковальчук // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О. Сухомлинського / Нац. акад. пед. наук України. – Київ : Педагогічна думка, 2010. – Вип. 2: Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти : сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 46–51.
8. Правила составления библиографического описания старопечатных изданий / Рос. гос. б-ка ; сост. И.М. Полонская, Н.П. Черкашина. – 2-е изд., перераб. и доп. / науч. ред. Н.П. Черкашина. – Москва : Пашков дом, 2003. – 400 с. : ил.
9. Энциклопедический словарь : в 43 т. / под ред. И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского. – Санкт-Петербург : тип. АО «Брокгауз-Ефрон», 1890–1907. – Т. 1–43.

ЗМІСТ

Від укладачів
3-4
Біологія. Біологічна науки
5-12
Антропологія
13-15
Генетика. Спадковість і мінливість організмів
15-25
Тканини. Органи. Організм
25-26
Мікробіологія. Бактеріологія. Паразитологія
26-30
Ботаніка
31-48
Фізіологія рослин
48-71
Ембріологія рослин
72
Морфологія рослин
72-73
Анатомія рослин
73-74
Географія рослин. Геоботаніка
74-88
Систематика рослин
88-89
Мікологія
89-90
Зоологія
91-112
Анатомія тварин. Фізіологія тварин
113-117
Зоогеографія
117-119
Ентомологія
119-129
Хребетні
129-130
Риби. Іхтіологія
130-131

Земноводні
131
Птахи. Орнітологія
132-136
Ссавці або звірі
136-137
Медицина
137-147
Іменний покажчик
148-151
Хронологічний покажчик
152-163
Перелік типографій і видавців за містами
163-167
Покажчик провенієнцій
167-172
Література та джерела
172

Кандаурова Олена Дмитрівна
Жидких Ірина Петрівна

Серія бібліографічних покажчиків
«Книжкові скарби ФБ ХНАУ імені В.В. Докучаєва»

Присвячено 205-й річниці від дня заснування ХНАУ ім. В.В. Докучаєва

ЦІННІ ВИДАННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ХНАУ ім. В. В. ДОКУЧАЄВА

Випуск 4
«Видання з природничих наук» (XIX ст.)

Частина 2
Біологія. Антропологія. Генетика. Мікробіологія. Ботаніка. Фізіологія рослин. Анатомія рослин. Географія рослин. Систематика рослин. Зоологія. Ентомологія. Хребетні. Риби. Земноводні. Птахи. Звірі. Медицина

Редакція авторів-укладачів

Комп'ютерний набір: О. Д. Кандаурова, І. П. Жидких
Дизайн і верстка: І. П. Жидких
Фото: А. В. Синявін